

ПЛАНОВО ЗАДАНИЕ (допълнено и преработено)и ОПОРЕН ПЛАН за изработване на ПУП – ПР и ПЗ на населено място „Рилски манастир”, община Рила, обл. Кюстендил

А. ТЕКСТОВА ЧАСТ

1. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

1.1.МОТИВИ за възлагане на Задание (обосноваване на необходимостта) за изработване на ПУП на Рилски манастир с План за функционално зонироване на територията на населеното място

Плановото задание е първи етап на процеса по създаването на ПУП с ПФЗ на населено място Рилски манастир. Придружаването на Заданието за ПУП от Опорен план е обосновано по силата на чл.125 ал.1 и чл.126 ал.5 от ЗУТ, поради 30-годишната давност на последно одобрения и влязъл в сила ПУП (Застроително-регулационен план) за Рилски манастир, при тогавашния му статут на Национален музей и НИАР „Рилски манастир”. То е и според изискванията на чл.52 т.1 и т.2 от Наредба № 8 за обема и съдържанието на устройствените схеми и планове.

Устройството на териториите и на поземлените имоти в населено място Рилски манастир, като съвкупност от използване, застрояване и опазване, е под силното влияние на извършващите се през последните двадесет години в страната промени в нормативната уредба, както в инвестиционната област, така и в другите области на стопанството и обществения живот:

- от възстановяването на собствеността върху земята и регламентирането на религиозните права и свободи,
- през въвеждането на пазарните отношения и свободната инициатива като основни принципи за развитие на икономиката и обществото в демократична правова държава,
- до привеждането на законодателството в респективно евроинтегрирано съответствие с отговорност за опазване на културно-историческото и природното наследство.

Върху територията на населено място Рилски манастир и световнозначимото културно наследство на Рилската света обител (списък на ЮНЕСКО) оказва влияние и специфичната за страната промяна, настъпила при отделянето на Църквата от Държавата.

Сплитът от гореспоменатите промени практически блокира прилагането на устройствените (общи и подробни) планове, които са разработени преди зараждането и настъпването им. Действащият ПУП за територията е одобрен с Протокол на Висшия Съвет за Архитектура и Благоустройство при Министерство на Строителството и Архитектурата с дата 13.07.1976 год. За територията е изработен ТУП, одобрен и влязъл в сила със Заповед №4253 от 04.08.1976 г. на МСА. Разработките са извършени след национализацията на манастирските имоти и проведената регулация понастоящем не е актуална. В следващото време за урбанизираната територия на населено място Рилски манастир подробен устройствен план е изработван най-скоро преди повече от двадесет години; последните разработки на устройствени схеми или планове от по-горна степен са също оттогава.

Територията е обект на устройствени разработки – особено интензивно в периода на включването на Рилската света обител в списъка на световното културно наследство 1982 – 1988 год., но те не са процедурирани за влизането им в действие. Предвижданията на тези разработки отдавна не са в състояние да отговорят на обществените и частните интереси, поради което са блокирани възможностите за защита и управление на ресурсите на територията и за инвестиционни инициативи.

Липсата на адекватен устройствен план, който да бъде инструмент за управление на територията, на ясни граници на населено място Рилски манастир и на регламент за дейностите в охранителната зона на националното културно наследство на Рилската света обител, включено и в списъка на ЮНЕСКО (повишен туристически натиск, нерегулирано навлизане на автомобили, нерегламентирано строителство, оскъдна информация у туристите за почтително поведение около светите места), понижават стойността на уникалната синергия на културния и природния ландшафт в тази урбанизирана част от „Рилската пустиня”.

Предвижданията на Подробния устройствен план, като нормативен документ, определящ конкретното предназначение и начин на устройство на обхванатите отделни поземлени имоти, са задължителни за инвестиционните инициативи и проектиране. Това налага ПУП на населено място Рилски манастир да бъде едновременно:

- твърд по отношение на изискванията,
- гъвкав по отношение на изпълнението и
- акумулиращ възможности за развитие,

за да може да бъде приложим в гореспоменатите условия на динамично усъвършенстване на законовата уредба в сферата на устройственото планиране и инвестиционното проектиране.

Настоящото Планово задание е първи етап в процеса по създаването на ПУП на населено място Рилски манастир

1.2.Правна и информационно-техническа основа за изготвяне на ПУП

Настоящото Задание за ПУП се изработва въз основа на чл. 116 ал.3 и чл.125 ал.1, 2 и 3 от ЗУТ. Заданието съдържа информационната и методическата основа за изработване на ПУП-ПФЗ с подготвяне на необходимите изходни данни по чл. 47 от Наредба № 8 за обема и съдържанието на устройствените схеми и планове, вкл. Опорен план.

Опорният план, като информационно-техническа основа за изработването на ПУП отразява данните за територията на населено място Рилски манастир съобразно:

- чл.115 и 116 от ЗУТ;
- §6 ал.7 от Преходните разпоредби на ЗУТ;
- §5т.2 от Наредба №8 за обема и съдържанието на устройствените схеми и планове;
- и чл. 52 т.1 и т.2 от същата Наредба №8.

В своята същност на ПУП на Рилски манастир се придържа към формулираната в действащата законова уредба - ЗУТ, Гл. Шеста, Раздели I и III (чл. 103; 108-114), редът за изработването му – в ЗУТ, гл. Седма (чл. 115-136), а обемът и съдържанието на разработката му – в Наредба №8 за обема и съдържанието на устройствените схеми и планове (чл. 45-53).

Разработките на действащия ПУП и ТУП от 1976 г., направени след национализацията на манастирските имоти през 1961 г., установяват имотни граници, за които е необходимо преразглеждане съобразно извършените след 1991 г. реституционни актове.

Изработване на ПУП за цялата територия на населено място Рилски манастир е необходимо и поради липса на актуални действащи устройствени схеми и планове от по-горна степен. В този смисъл ПУП за цялото населено място Рилски манастир трябва да изпълнява и **ролята на общ устройствен план** (чл. 103 ал.5 от ЗУТ). ОУП не е задължителен за малки населени места (под 30 х жители), затова необходимото определяне на устройствени зони и територии с устройствени режими и линии на застрояване за цялото населено място ще се изработи с ПУП – като **План за функционално зонироване (ПФЗ) на територията на населеното място Рилски манастир** (чл. 110 ал.3 от ЗУТ). Изработването на План за Функционално зонироване на територията с устройствени режими на отделните устройствени зони ще позволи те да бъдат интегрирани в бъдещи разработки на по-горна степен – ОУП на община Рила, Устройствови схеми, Планове за управление и др.

Като база за изготвяне на картната основа на Опорния план са ползвани цифрови модели на МОСВ за териториите на III „Рилски манастир” и предоставени от Община гр. Рила специализирани карти за земеползване и възстановена собственост, копие от действащ ЗРП (ПУП) с кадастър и регулация в М1:500. Последното допълнително е приведено във векторен формат от проектантския екип. Отразени са и границите на групови и единични паметници на културата и охранителните им зони според Списъка¹ за обявяването им, предоставени в цифров вид от НИИКН (преди - НИПК) София. От община Рила е предоставен материал от разработваните кадастрална карта и кадастрален регистър, макар все още подлежащи на одобряване.

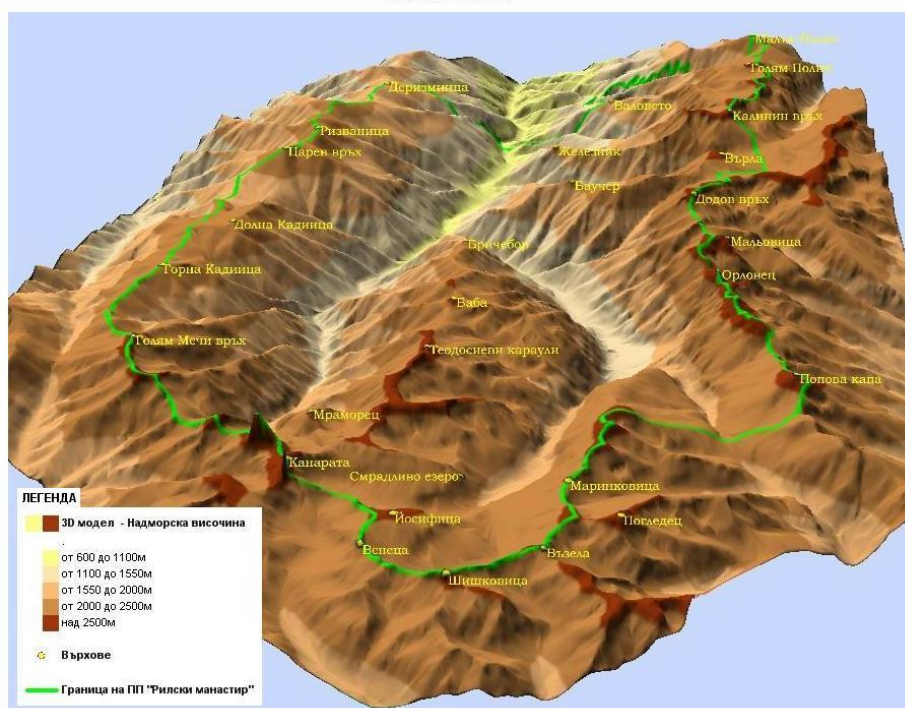
¹ ДВ, бр. 73/08.09.1992 г.

Поглед от хребта на Дългия рид
на югозапад
към Рилската света обител
и Бричебор

Снимка от 1935 г.
Фото Гр.Пасков, София

3D МОДЕЛ НА ПРИРОДЕН ПАРК "РИЛСКИ МАНАСТИР"
(поглед от изток)

Триизмерен модел на
релефа на територията
на НП "Рилски
манастир" – поглед от
хребта на Дългия рид
към долината на р.
Рилска.

2003 г.

1.3. Специфични изходни изисквания към устройственото проектиране на територията на Рилски манастир

Устройственото планиране у нас, като физическа прогноза за развитие на общественоекономическите тенденции в страната, се прилага в изпълнение на нормите на действащата законова уредба. Българското законодателство следва и регулира динамичните процеси на реорганизация, които протичат в държавата в процеса на нейната евроинтеграция - както в икономическата и социалната сфера, така и в сферата на екологосъобразността и опазването на културното и природното наследство, една от чиито перли у нас е населено място Рилски манастир. Особено ярко тази реорганизационна динамика е изразена при законовата уредба на устройственото планиране и защита на териториите в страната. В съответствие с международните договори по опазване на околната среда, по които Република България е страна, държавата изгражда и осигурява функционирането и съхраняването на система от защитени територии като част от регионалната и световната мрежа от такива територии (чл.3 от ЗЗТ).

Реорганизационната динамика в законодателството на страната оказва съществено влияние при устройственото планиране на територии със специфична проблематика, като наличие на едновременно изяви ресурси на Културно-Историческото и Природното наследство, където в съгласуваност с евроинтеграционните принципи се налага цялостно преосмисляне на прилаганата до скоро Методика за оценка и прогнозиране на потенциала им за постигане на устойчиво социално-икономическо и териториално развитие. Последно приетият Закон за културното наследство (ЗКН) влиза в сила на 10 април 2009 г.

Специфичните изисквания към ПУП на населено място Рилски манастир произтичат от локализацията му в сърцето на НП „Рилски манастир“ и резервата „Риломанастирска гора“ от една страна, от друга – съдържането на световния обект в листата на ЮНЕСКО (един от десетте у нас) - Рилският манастир, с идентичността на живот в православна монашеска обител - в мащаба на Рилската света обител. Тази уникалност изисква съблюдаване на съществуващите законови текстове² на международно и национално ниво в областта на защитата и управлението на природното и културно наследство, регионалното и локалното пространствено планиране, местното самоуправление и транс-граничното сътрудничество и Правилника за устройство на ставропигиалната Рилска света обител.

Съществена специфика на ПУП на Рилски манастир е структурата на собствеността на територията в населеното място – повече от 90% от нея принадлежи на един собственик – Българската Православна Църква в лицето на Рилската света обител и Светия Синод. Тази специфика е без прецедент в устройственото планиране и изисква детайлно обмисляне на обстоятелствата при устройственото планиране и инвестиционното проектиране.

Рилският манастир е не само обект на национална гордост, но и отговорност за държавата, на която се вменява да осигури идентификация, защита, съхранение, популяризация и предаване на бъдещите поколения на културното и природното наследство, разположено на нейната територия – както е вписано в „Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство“ на ЮНЕСКО, приета през 1972 г. в Париж. През 1980г. на Рилски манастир е присъдена наградата „Златна ябълка“³ на ФИЖЕТ, а три години по-късно - и категория „световна стойност“ като на обект с общочовешка ценност. Изискването към публичните власти за приемане на политики и мерки за управление и защита на ландшафта в Европа, Конвенцията за ландшафта, приета на 20.10.2000 г. във Флоренция, дава възможности за гъвкаво отношение към проблемите на ландшафта със специфични характеристики като Рилски манастир, които изискват различни типове действия: от консервация и защита до управление и подобрене на състоянието и дори създаването им.

Извод:

Действието на чл.6 ал.2 от ЗЗТ, освобождава територията в регулационните граници на населеното място Рилски манастир от спазване на устройствения режим към защитените територии и на ал.3, която препраща към режима на опазване и ползване на територията,

² Виж Приложение 1

³ Наградата е учредена от Международната федерация на журналистите и писателите па туризма – ФИЖЕТ

определен по реда на Закона за паметниците на културата и музеите (Закона за културното наследство след 10 април 2009г.). Обявяването⁴ на Рилски манастир за групов архитектурен, художествен и исторически паметник на културата - комплекс през 1992 г. (групови културни ценности – комплекс, по ЗКН) е подкрепено с определяне на неговата граница и буферна зона със съответни режими на опазване⁵.

При гореописаната изходна ситуация Заданието за ПУП на населено място Рилски манастир трябва да проучи и отрази контакта и наслагването на устройствени режими и конкретни предназначения (чл.103 ал.5, чл.110 ал.3 и чл.18 от ЗУТ), които са:

- общо допустими за урбанизираните територии (чл.8 т.1 от ЗУТ) – от една страна;
- от друга страна - силно рестриктивни и фиксирани режими на опазване и ползване на защитена територия (чл.8 т.4 от ЗУТ):
  - устройствени режими за околната на урбанизираната територия Защитена територия от Природен парк „Рилски манастир” – буфер на резервата „Риломанастирска гора” и охранната му зона (а и като буферна зона на Природен парк „Рила”) и
  - устройствените режими за границите на груповите паметниците на културата – недвижими културни ценности, и в границите на охранителната им зона (както в населеното място, така и извън него).

Настоящото Задание за ПУП – План за регулация и застрояване на населено място Рилски манастир се изготвя според изискванията на чл.52 т.1 и т.2 от Наредба №8 за обема и съдържанието на устройствените схеми и планове.

1.4.Методика за изработване на ПУП на Рилски манастир

1.4.1. Обща рамка

Планът се изработва на основание разпоредбите на ЗУТ за необходимостта и реда на възлагане, изработване и одобряване на ПУП. За целевата територия са налице специфични изходни условия, обосновавани с отделни норми в ЗУТ и приложимото законодателство.

В процеса на цялостната разработка се диференцират **четири основни етапа**:

I етап: Съставяне на Задание за изработване на ПУП с Опорен план като неразделна част от него.

II етап: Изработване на ПУП – План за Функционално зонироване на територията, План за Регулация и План за Застрояване, вкл. Работен устройствен план за територията в охранните граници на груповите културни ценности – комплекс (еднофазно, или двуфазно), Специфични правила;

III етап: Актуализация на, или изработване на нова Кадастрална карта на територията, парцеларен план (баланс на собственост след регулация);

IV етап: Приложение на Плана за Регулация.

1.4.2. Методични етапи на ПУП

I етап: ПЛАНОВО ЗАДАНИЕ И ОПОРЕН ПЛАН ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА ПУП

1. Обосноваване на необходимостта от разработката, на иманентните й специфични изходни условия
2. Дефиниране на идеална рамка на разработката в целевата територия:
  - основна цел, идеални цели и специфични задачи,
  - юридически статут;
  - устройствен статут;
  - териториален обхват.
3. Извод на обща характеристика на територията на населено място Рилски манастир;
4. Извод на специфична характеристика на територията на населено място Рилски манастир – историческо развитие;

5. Описание на функционалните урбанистични системи в целевата територия – съвременен състояние и сравнителен исторически анализ;
6. Проблемен анализ:
  - Набавяне, отразяване, анализ на изходните данни в Опорен план и инфраструктурни схеми
  - Изработване на отделни опорни схеми за най-важните недвижими културни ценности в територията – Културно и Природно наследство, с актуален статут и опис на действащи режими;
  - Дефиниране на възможности и очаквания.
7. Изготвяне на Стратегия за урбанистично развитие на територията, която да провокира развитието на варианти във фазата на Предварителния Проект
8. Дефиниране на оперативна рамка на разработката
  - Приложима нормативна база за изработване на ПУП на Рилски манастир;
  - Изисквания към съдържанието на ПУП на Рилски манастир;
  - Етапи, фази и очаквани резултати;
  - Срокове и препоръки към проектантския колектив, Възложителя и съгласувателните и одобряващи органи.

Плановото задание подлежи на съгласуване по чл 125 ал.5 ЗУТ във връзка с Глава пета: Опазване на недвижимо културно наследство Раздел V: териториално-устройствена защита - ЗКН.

II етап: ПУП - ПЛАН ЗА ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА, ПЛАН ЗА РЕГУЛАЦИЯ И ПЛАН ЗА ЗАСТРОЯВАНЕ

Методиката предвижда еднофазно или двуфазно изработване на ПУП. При еднофазно проектиране на ПУП е задължително изработването на Ескизен проект.

I фаза - Предварителен проект:

1. Утвърждаване на вариант-концепция за урбанистично развитие на територията въз основа на изработени варианти в Ескизен проект;
2. План за Функционално зонироване на територията с устройствени режими на отделните устройствени зони, интегрируеми в бъдещи разработки на по-горна степен – ОУП на община Рила, Устройствови схеми, Планове за управление и др.;
3. Изработване на План за Застрояване – функционално отреждане и устройствени параметри на отделните квартали и имоти;
4. Изработване на План-схема за вертикално планиране;
5. План-схема за озеленяване;
6. План схеми на техническата инфраструктура (вкл. сборна схема);
7. Подробен Комуникационно-Транспортен План.
8. Работен устройствен план на недвижимите културни ценности и територии, - обекти на опазване като наследство (по чл. 113 от ЗУТ и чл. 60 от Наредба №8);

II фаза - Окончателен Проект:

1. План за Функционално зонироване на територията;
2. План за Застрояване;
3. План за Улична Регулация на улици и поземлени имоти;
4. План-схема Озеленяване;
5. План-схеми на инженерната инфраструктура (вкл. сборна схема);
6. Подробен Комуникационно-Транспортен План;
7. Нивелетен план на транспортната и инженерна инфраструктура;
8. Работен устройствен план на недвижимите културни ценности и територии, - обекти на опазване като наследство (по чл. 113 от ЗУТ и чл. 60 от Наредба №8);
9. Правилник (правила и нормативи) за приложение на ПУП.
10. Специфични правила и нормативи по чл.13 ал.2 от ЗУТ.

Плановото задание и Проектът се съгласуват и одобряват по реда на ЗУТ, ЗКН и приложимото законодателство на страната. Посочените последващи **III етап**: - изработване на актуална Кадастрална карта и **IV етап** - приложение на ПР, са възможни в неопределен срок, след одобряването (влизането в сила) на Плана за регулация и застрояване.

⁴ Наредба №5 за обявяване на недвижимите паметници на културата е обнародвана в ДВ, бр.60 от 27май1998г.

⁵ Приложение към Протокол от 07.05.1992 г., в изпълнение на Заповед на Министъра на културата №РД-19-132 от 24.03.1992 г.

2. ДЕФИНИТИВНА ИДЕАЛНА РАМКА на разработката на ПУП на Рилски манастир

2.1. Дефиниране статута на територията

2.1.1. Юридически статут на територията на Рилски манастир

2.1.1.1. Исторически преглед на статута на територията и владенията на Рилски манастир

Таблица: Исторически преглед на статута на територията на Рилски манастир

година	статут	Акт: закон, заповед, списък	обнародване	площ
1378	„царски манастир”	Христовул от цар Иван Шишман		по описание
1508 1516	превиглигован и освободен от плащане на всякакви тежки данъци	Фермани на султан Баязид II		потвърждава
1519	потвърждава	Ферман на султана Селим I		потвърждава
1549	потвърждава	Ферман на султана Сюлейман II Велики		потвърждава
...	...	...	...	потвърждава
1773	с манастир тавропигиален, самозаконен и самовластен, не носещ никаква подчиненост от местен архиепiscop	Патриаршеска сингилия на Цариградския патриарх Теодосий	Цариград	потвърждава
1883	освободен от всякакъв данък, както за преминалите години, тъй и за в бъдеще	Указ на Н. в. Александър I Батемберг от 26 февруари 1883г.	ДВ, бр.25 от 5 март 1883	потвърждава
1894	особна самоуправлявана община - Рилски манастир	Указ N 842 от 5 декември 1894 г. издаден от Н. В. Фердинанд I	ДВ бр284 от 1894 г	
1895	манастирските имоти се обявяват за свещенни (RES SACRAE)	Постановление на Министерския съвет, прието с Протокол №21 от 11 март 1895 г		
1923	с всичките му притежания за отделна, самостоятелна община	Закон за признаване на Рилския, Бачковския, Преображенския, Троянския и Клисурския манастири	ДВ бр.237 от 23.01.1923 г.	
1927	народни старини „Рилски манастир, Хрельовата кула, църквата, манастирските сгради, църквата „Св. Лука”, Църквата при „Орлица”	Комисия за старините при Министерството на просвещението	ДВ. бр.69 от 1927 г.	
1961	Рилският манастир - обявен за общонародна собственост; Превърнат в НМ „Рилски манастир”	Указ N 403 на Президиума на Народното събрание – ПМС №109/1961г. и ПМС №185/1961г	не	
1966	Защитена местност „Рилски манастир”	Заповед 407/9.02.1966 г.	ДВ, бр.35 от 1966 г.	2 586 ха
1976	НМ „Рилски манастир” и принадлежащата му среда са обявени за НИАР „Рилски манастир”	ПМС 33 от 11.05.1976 г.	ДВ, бр.45 от 4 юни 1976 г.	
1986	ЗМ „Рилски манастир” е включена в границите на резерват „Риломанастирска гора”	Зап. №307/10.04.1986 г	ДВ, бр.34 от 4 юни 1986 г.	3 445,6 ха
1991	възстановяване на монашеския статут на Рилския манастир като Рилска света обител	Закон за отмяна на Указ N 403	ДВ бр.39 от 1991 г.	
1992	групови ПК на територията на Рилската Света обител	Списък издаден от министъра на културата	ДВ бр.73 от 08.09.1992 г.	в указани граници
1992	резерват „Риломанастирска гора”	Зап. №114/24.02.1992 год.	ДВ бр.20 от 1992 г.	увеличена на 3 676,5 ха
1999	резерват „Риломанастирска гора” е изключен от НП „Рила”	Зап. №РД-397 от 15.10.1999 г.	ДВ, бр.44 от 2000 г.	
2000	резерват „Риломанастирска гора” е включен в ПП „Рилски манастир”	Зап. №РД-310 от 26.06.2000 г.	ДВ, бр.56 от 2000 г.	
2005	Рилски манастир е утвърден за населено място	Зап. на НСИ РД 07-140 от 2005г.		

До нас са достигнали множество документи, които различни владетели са издавали за установяване, потвърждаване, защита и възстановяване на правата на монасите и владенията на Рилски манастир. Част от техен списък е представен в **Приложение 2**.

2.1.1.2. Настоящ юридически статут на територията на Рилски манастир

Приложеното законодателство при настоящия юридически статут на Рилската света обител и населено място Рилски манастир е както следва:

- **Закон** за отмяна на Указ N 403 на Президиума на Народното събрание от 1961 г и за **възстановяване на монашеския статут на Рилския манастир** като **Рилска света обител** - обн. ДВ бр.39 от 1991 г. и **МП №75/29.04.1991г.** в ДВ бр.36/1991г. отменя:
  - Постановление 109/1961 г. за обявяване на Рилски манастир в национален музей
  - Постановление 185/1961 г. за превръщане на на Рилски манастир в национален музей
  - чл.1 и чл.3 от Постановление 33/1976 г. за обявяване на НМ Рилски манастир и прилежащата му сграда за национален исторически и архитектурен резерват.)
  - Наредба №3 на Комитета за изкуство и култура и Комитета за архитектура и благоустройство, за опазване на Националния исторически и архитектурен резерват „Рилски манастир”;
- **Списък на обявени групови ПК на територията на Рилската света обител** – издаден от министъра на културата, обн. ДВ 73/08.09.1992 г. по силата на ЗПКМ⁶.
- **Закон** за вероизповеданията, обн. ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г., изм. Доп. ДВ бр.33/2006 г., ДВ бр. 59/2007 г..

Като населено място Рилски манастир се формира още от времето на създаването на Рилската Света обител. По-късно се изграждат и непосредствено прилежащите ѝ метоси. Тази особеност се запазва както по време на турското управление, така и след Освобождението. Поради това още в първите десетилетия на българското управление, Фердинанд I издава указ, с който територията на Рилската Света обител се признава за „особна самоуправна община – Рилски манастир.”⁷.

Запазването на самоуправната община като характерна особеност и при останалите големи български манастири в началото на ХХ век, дава основание на Цар Борис III да издаде и на ОНС – да приеме Закон, с който да се даде на така формираните селищни образувания статут на „селища-манастири”⁸. Сред тях е и Рилски манастир. Населението му се състои от монашеското братство и наетите щатни работници и служачи, нещатни и сезонни работници за работа в манастира и стопанството му, послушници и престарели хора. Част от населението обитава сгради около селищно образувачата инфраструктура. Така в началото на ХХ век в състава на манастирското селище са включени Горско стопанство Елешница, гара Радовище, гара Балабаново, метох Орлица, метох Пчелина, Стражницата, Рилска Света обител, постниците "Св. ап. евг Лука" и "Св. Иван Рилски".

Статут по ЗАТУРБ: От 1995 г. манастирско селище Рилски манастир⁹ става населено място Рилски манастир. Със заповед на НСИ РД 07-140 от 2005г. на Рилски манастир се потвърждава обявяването му за **населено място**. То е включено в регистъра на Единния класификатор на административно-териториалните и териториалните единици (ЕКАТТЕ) като **населено място**.

В административно отношение населено място Рилски манастир е част от Община Рила, област Кюстендил, която назначава кметски наместник за населеното място. Като част от селищната структура на страната населено място Рилски манастир е включено в редовните преброявания на населението. По данни на НСИ постоянно живеещото население към 15 декември 2008г. наброява 72 души.

Извод:

След премахването на статута „Национален исторически и архитектурен резерват” на територията на Рилски манастир със Закон обн. ДВ, бр.39 от 1991 г. и 75 от 1991 г., всички недвижими културни ценности в територията остават известно време без юридическа защита по националното законодателство. Действащите към момента териториално-устройствени

⁶ Заварените обявени по този ред недвижими паметници на културата запазват своя статут като **недвижими културни ценности** по ЗКН (§10 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗКН) в сила от 10 април 2009 г.

⁷ Указ № 842 от 5 дек 1894г обн. В ДВ бр. 284 от 1894 г.

⁸ Закон на XIX ОНС 1922/23 г., обн. ДВ бр. 237 от 23.01.1923 г.

⁹ със самостоятелни регистри на жителите от 1902г.

режими в територията на населено място Рилски манастир произтичат от ЗПКМ и акта на обявяването на Списък с паметници на културата в ДВ 73/08.09.1992 г. Той включва обектите с висока културно историческа стойност, свързани с почитането на свети Иван Рилски, които са изградени в процеса на историческото развитие на светата обител.

Приложената форма за защита е обявяване на групови, групови-комплекси и единични ПК (недвижими ценности), с обща охранителна зона, която да осигури юридическа защита както на материалните недвижими ценности, така и на тяхната среда. По същество промяната на статута „резерват“ с обявяването на паметници на културата с обща охранителна зона не означава понижаване на строгостта на режима на опазването им. Заварените и обявени по този ред като недвижими паметници на културата обекти запазват своя статут като **недвижими ценности по смисъла на ЗКН**.

2.2. Структура на собствеността и права на ползване в територията

Според действащия План за земеразделяне, по силата на §6 от ал.7 от ПР на ЗУТ, близо 95% от територията на населеното място е частна собственост. Липсата на поземлени имоти с общинска публична и общинска частна собственост се предопределя от специфичната идентичност на населеното място като монашеска обител (селище - манастир). Територията около манастира е притежавана (ръководена, управлявана, стопанисвана, използвана) едновременно със създаването на манастира и селището при него от манастирското братство. Така е било до национализацията на манастирските имоти с необнародвания Указ № 403 на Президиума на Народното събрание от 1961 г. за обявяването на Рилския манастир за общонародна собственост (ПМС №109/06.06.61г.) и превръщането му в Национален музей „Рилски манастир“ (ПМС №185/61г.).

Пояснение относно придобиването на имоти в т.нар. „общонародна собственост“ изразява Наредба №3¹⁰ за опазване на НИАР „Рилски манастир“: там вече се говори за „собствениците и ползвателите на имоти в резервата – държавни, обществени и кооперативни организации...“ (чл. 5 ал.1). Уточнения кой и как може/не може да придобива имоти в границите на резервата се дават в същата Наредба №3:

- Според чл. 5 ал. 2, „граждани не могат да притежават имоти в границите на резервата“;
- Според чл. 12 ал. 1 „никой не може да придобива имоти в границите на резервата без съгласие на КИК“ (Комитет за изкуство и култура).

Реституционните процеси завърват територията на Рилски манастир като „общонародна“ - държавна собственост, с нереализирани устройствени мероприятия и нематериализирани имотни граници.

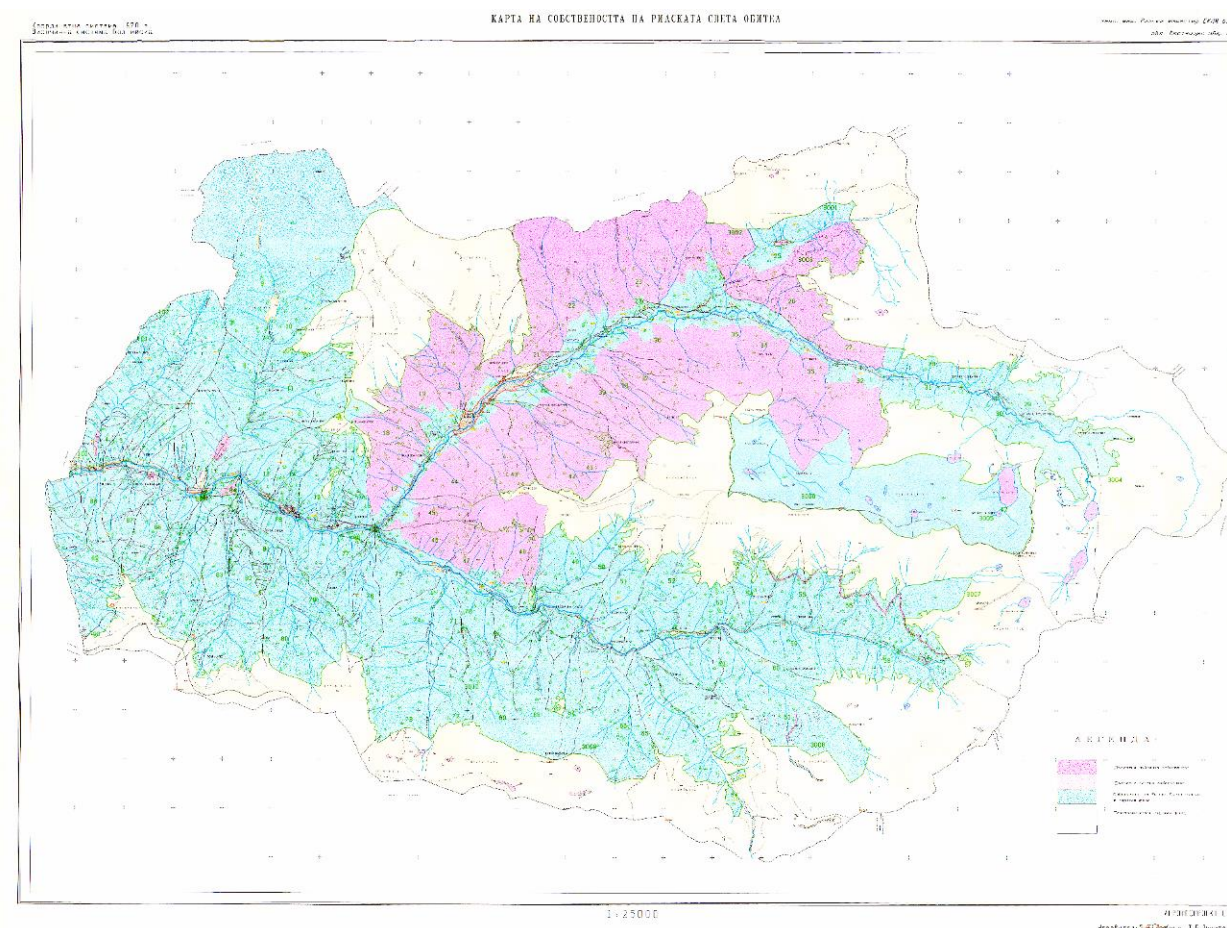
В Доклад от 1992 г. на ръководителя на ДИУТСК инж. Иван Василев до Зам. Министъра на МТРЖПС арх. П. Евреву, относно незаконното строителство в района на Рилския манастир, се казва ясно: „Извършеното строителство в района на Рилския манастир е незаконно. За по-голямата част от обектите инвеститорите нямат документ, с който да им е предоставена собственост, право на строеж, или ползване, а така също и право на управление на държавен имот. От община гр. Рила не са одобрявани архитектурни проекти и не са издавани разрешения за строеж. Не е извършван никакъв контрол за извършващото се строителство.

При проверката бе установено, че за периода 1978 – 1990 год. са предоставени земи за строеж на различни обекти, без да са изключвани от горския фонд...“

Документът за възстановена собственост на Рилската Света обител е издаден по правния ред за реституция на горската собственост на всички физически и юридически лица в България, които са притежавали в миналото гори - след обнародване на Закон за възстановяване на горите и земите от горския фонд (ДВ, бр. 110/25.11.1997 г.).

По време на държавната собственост (национализирането) върху манастирските имоти са преустройвани, разрушени или оставени на саморазруха редица обслужващи сгради около жилищните крила на манастира (щампарница, яхъри, дърводелна), изградени са нови сгради (масивен хотел, полумасивни и временни бунгала) и инфраструктура. В преходния период около дузина години след

1989г., когато със Закон за отмяна на Указ N 403 на Президиума на Народното събрание от 1961 г и за възстановяване на монашеския статут на Рилския манастир като Рилска света обител, се извършват редица имотни сделки със спорна юридическа изрядност.

Карта на възстановената собственост на Рилската Света обител

В края на 2001-ва – началото на 2002-ра година е започната междуведомствена преписка за установяване на правата на собственост във връзка с възстановяването на собствеността на Рилската Света обител и установяване на законността на извършеното строителство в населено място Рилски манастир и в землището му. Днес границите на манастирската собственост върху горите покриват почти изцяло територията на ПП „Рилски манастир“ (близо 80%) и населено място Рилски манастир (близо 90%). Приложената специализирана **Опорна схема по видове собственост** на територията на населено място Рилски манастир онагледява териториалното разпределение по видове собственост на поземлените имоти и на изградения сграден фонд.

Извод:

Населено място Рилски манастир има структура на собствеността без прецедент в устройствената практика у нас. Близо 94% от селищната територия е притежание на един частен собственик. ПУП на Рилски манастир трябва да отрази съществуващото състояние и доказуемост на собствеността в територията.

Необходимо е ПУП на Рилски манастир чрез Специфични правила и норми за устройство на територията да осигури баланс при едновременно зачитане на конвенциите за опазване на културното и природното наследство от една страна, и от друга – на спецификата на устройство на православна монашеска обител – един от световните образци, запазени до нас и действащи в продължение на повече от десет века.

¹⁰ Наредба №3, обн. ДВ, бр.97/1977 г. на основание ал. 3 от Постановление №33 на МС, обн. ДВ, бр. 45/1976 г

2.3. Устройствен статут на територията

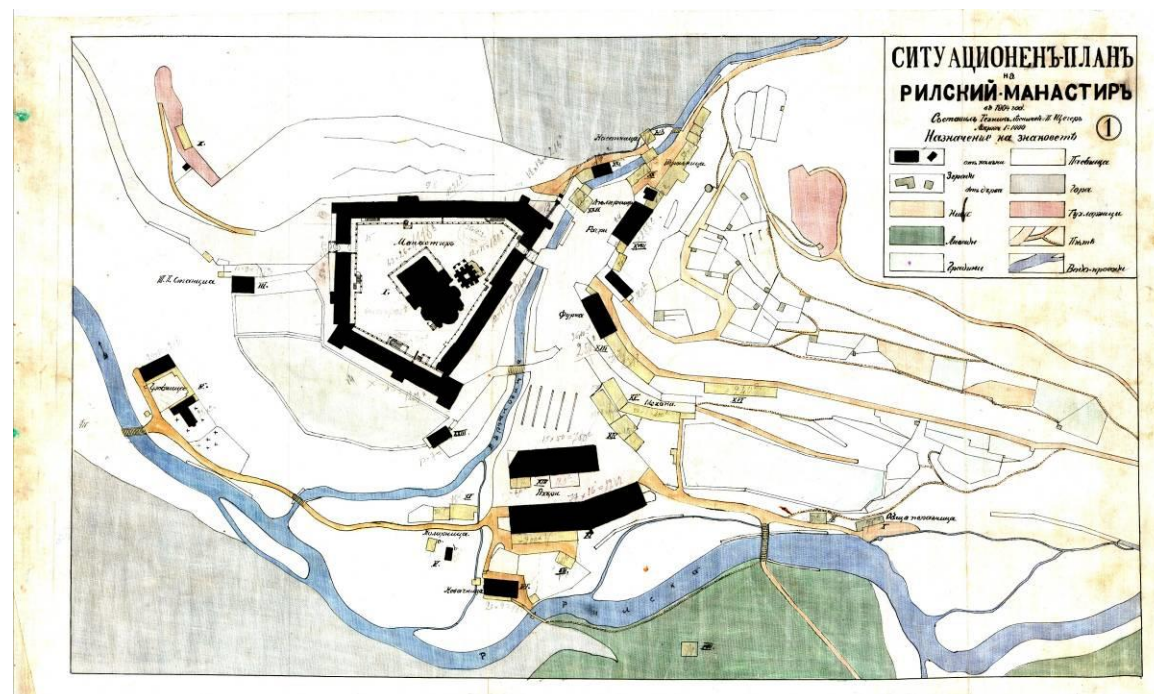
Поради текущото изработване и процедиране на Кадастрална карта за разглежданата територия, като основа за изработването на Опорния план към настоящото Задание за ПУП са ползвани наличните кадастрални планове, плановете по земеразделяне и другите планове по §6. ал.7 от Преходните разпоредби на ЗУТ.

Територията на населено място Рилски манастир е с граница (обозначена в графичните материали с граница по CAD), определена с устройствен план - ЗРП и напречни профили на улици на „Национален архитектурно-исторически и туристически комплекс Рилски манастир“, одобрен със заповед №4253 от 04.08.1976 г. на първи зам. Министър на строителството и запазил действието си по силата на §6 ал.1 от ПР на ЗУТ. Същевременно планът не е процедиран и същата територия на населеното място представлява понастоящем горска територия. Част от територията (отдел 302), обозначена в графичните материали като граница по ZEM, попада в средата на територията на ПП „Рилски манастир“ и съгласно Плана за управление на ПП „Рилски манастир“ (одобрен с Решение №121 на МС от 12.03.2010 и обнародван ДВ, бр.23/23.03.2010 г.), където също е обозначена като населено място.

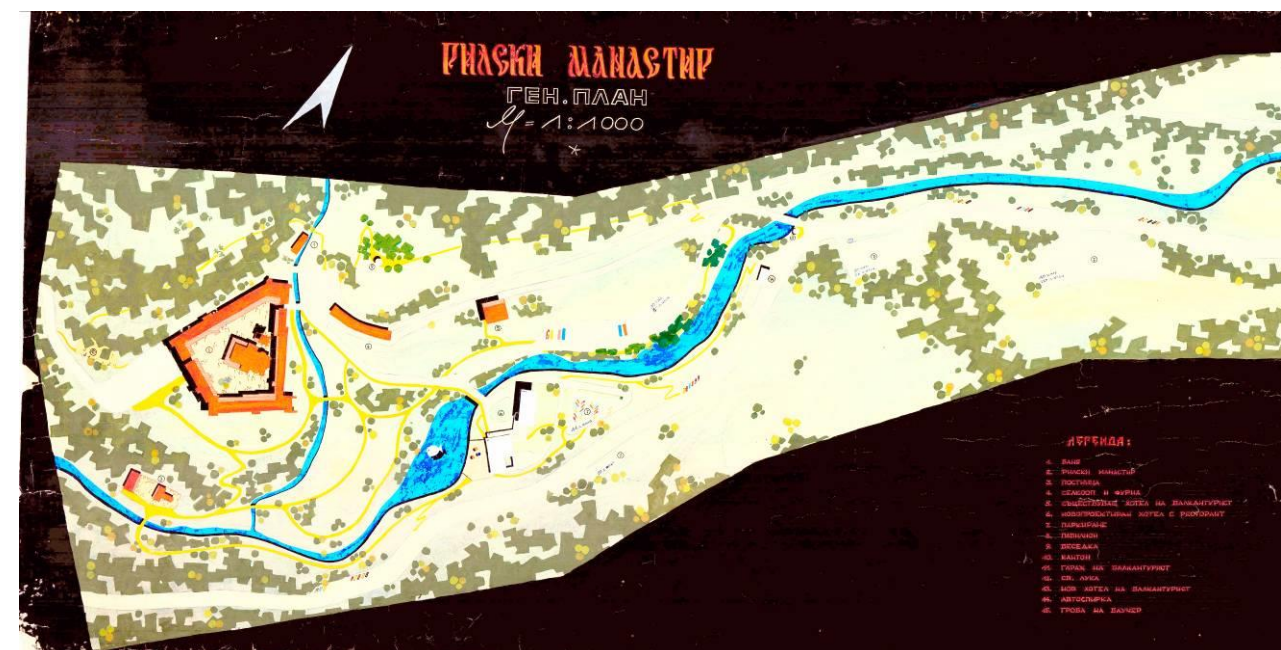
2.3.1. Устройствени схеми и планове (ТУП), проучвания, програми и стратегии от различен характер за територията на Рилски манастир

Към момента на проучване на градоустройствената планова осигуреност и зависимост на разглежданата територия в настоящата разработка са разгледани и анализирани запазените архиви от Концепции, Програми и Предпрограмно осигуряване. Последната разработка с териториално-устройствена насоченост, съгласувана от НИПК (сега НИНКН) и запазена в архива му, е с действие „...през IX-та петилетка и до 2000г.“. Препоръчително е ПУП да преразгледа всички предходно изработените схеми и планове¹¹, като направи преценка на концепциите в тях съобразно актуалната законова и нормативна база и възстановения монашески статут на Рилски манастир като Рилска света обител.

Запазените първи архитектурни и градоустройствени планове на Рилската света обител са изготвени през 1904 г. от манастирския техник-лесничей П. Щегер. Архитектурното заснемане на сградите се пазят в архива на Св. Синод. Изготвеният от на П. Щегер кадастралният план е използван в сравнителния анализ на настоящата разработка.

План на манастирския техник-лесничей П. Щегер от 1904 г. Архив на Рилска Света обител.

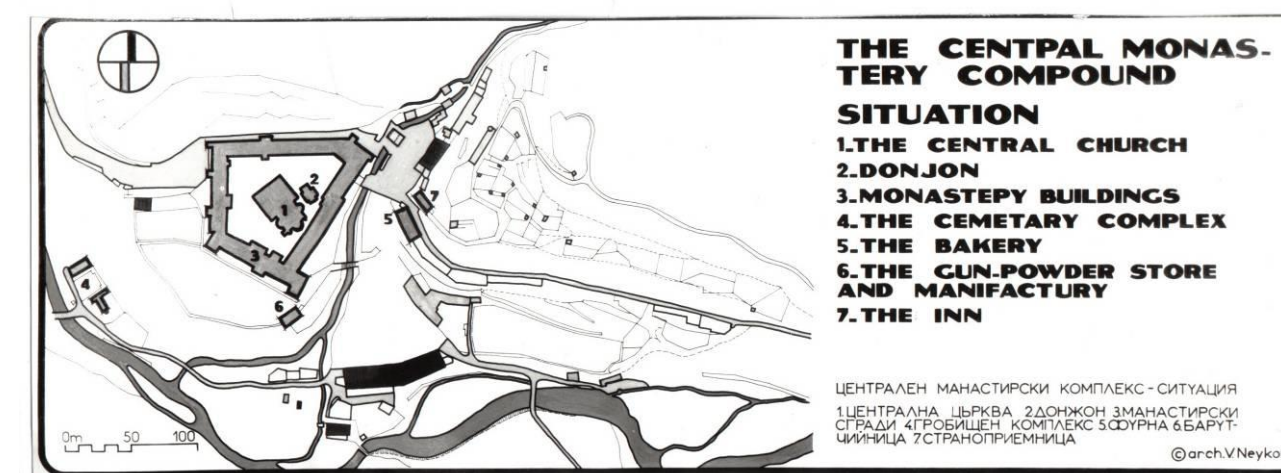

Част от Генплан, включен в разработката на Общия градоустройствен и идейно-застроителен план, 1968 г.

Десет години по-късно с Постановление на Министерски съвет Националният музей „Рилски манастир“ и принадлежащата му среда са обявени за **Национален архитектурно-исторически резерват „Рилски манастир“**. От това време – 1978 г. е и последният процедиран към момента устройствен план – ЗРП, - на територията.

По същото време, през 1978 г., е изготвен и одобрен ТУП за територията.

Около пет години след това е времето на изготвяне на документите за представянето на Рилски манастир като паметник на културата пред ЮНЕСКО, от което време датира и запазен до нас устройствен план.

Чертежът на арх. В. Нейков повтаря дословно елементите от плана на манастирския техник-лесничей П. Щегер, с очевидни грешки при отразяване на сградите и надписите им. Архив на проф. арх. М. Коева

¹¹ В Приложение 3 е представен техен хронологичен опис.

Във връзка с посещението на Генералната асамблея на ЮНЕСКО през 1985 г., са разработени и приети редица Програми – етапни, комплексни, етапно-целови и др., с териториално-устройствена насоченост:

- Програма за развитие на Рилски манастир като национален духовен център – 1981 г.;
- Идеен проект за Водоснабдителен комплекс „Рила“ – 1982 г. (в частта му за „още по-пълното запазване на природната среда в района на Рилски манастир“);
- Концепция – НМ „Рилски манастир“ – Протокол №17 на Архитектурен съвет на НИПК от 15.11.1983 г.;
- Програма за проектно-проучвателни и консервационно-реставрационни дейности на НПК в Резерват „Рилски манастир“ – 1984 г.;
- Програма за етапно реализиране на консервационно-реставрационни и др. дейности в Резерват „Рилски манастир“ във връзка с посещение на представители на генералната асамблея на ЮНЕСКО през 1985 г. – 1984 г.;
- Усъвършенстване на териториално-устройствената организация на АИР „Рилски манастир“ – Предпрограмно осигуряване – 1987 г.;
- Програма за развитие на НМ „Рилски манастир“ през деветата петилетка и до 2000 г.” -1987 г. и др.

Териториално-устройствен проект на Ателие „Искър – Струма“ на НИПК за Резерват - национален музей Рилски манастир. Архив на НИПК

Реален градоустройствен резултат от тези разработки е събарянето (разчистването) на повечето запазени до тогава сгради от т.нар. Самоковски двор, източно от р. Друшлявица, - освен неизползваните вече перала и кокошарник, и сгради като бившата шампарна, дъскорезницата, гарата, старата механа и др.. Извършено е нетрайно (козметично) коригиране при сливането на двете реки.

Извод:

В периода от обявяването на Национален архитектурно-исторически резерват „Рилски манастир“ до реституирането на статута на Рилската Света обител е извършена огромна изследователска и проектно-проучвателска дейност, която не е доведена до планираната реализация. Провеждана е политика на стилистична реставрация, което довежда до загуба на ценни културни наслоявания от следващите периоди на развитие (изоставяне на без грижа на допълващото застрояване от манастирския комплекс и последващо разчистване на руините му с репрезентативни цели). Провежданата тоталитарна политика на музеифициране на културната ценност е съответствала на приетата Концепция и визия за Рилски манастир като *резерват* и *музей* – паметник на културата, *дестилиран* от иманентната му същност на православна монашеска обител.

2.3.2. План за управление на Природен парк „Рилски манастир“

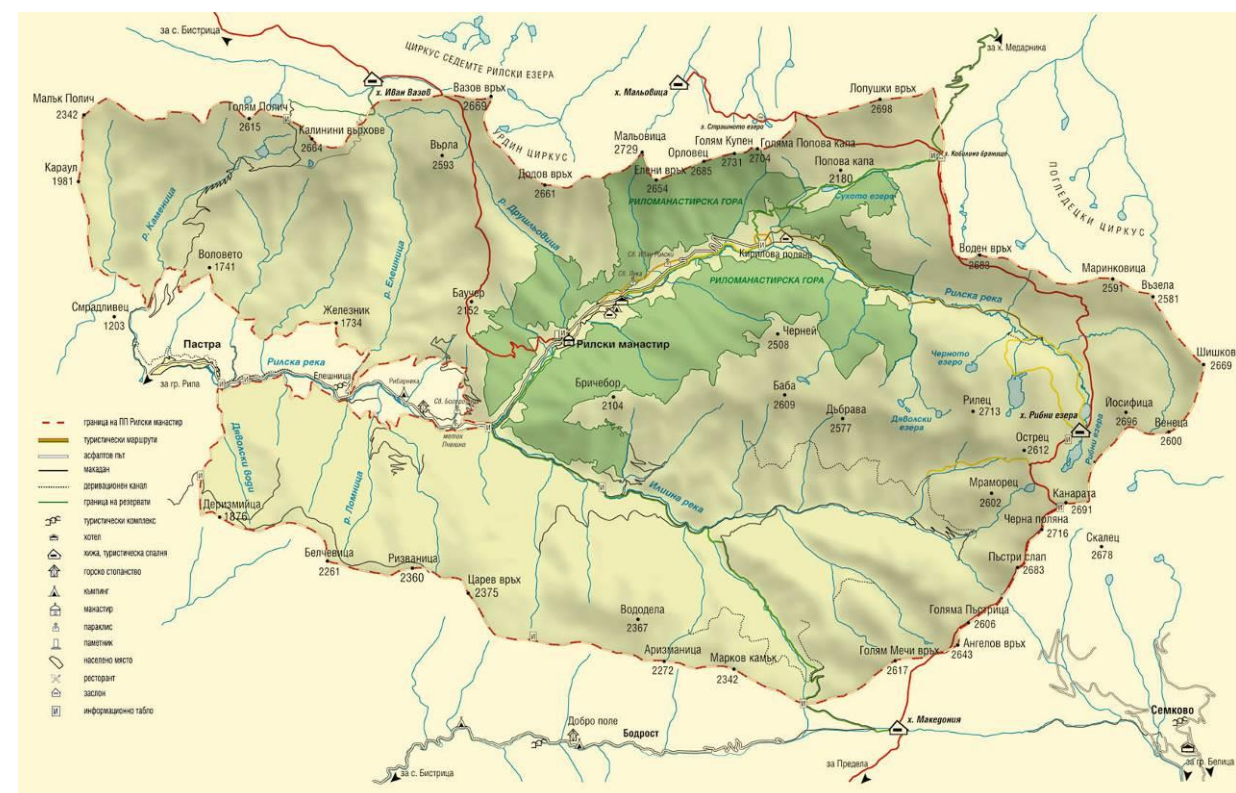
Територията на населено място Рилски манастир е разположена централно и граничи с територията с особена териториалноустройствена защита на Природен парк „Рилски манастир“,

съдържащ Природен резерват „Риломонастирска гора“¹², - включен в Приложение 2 на Закона за защитените територии¹³. Тя от своя страна контактува непосредствено със защитената територия на ПП „Рила“. Територията непосредствено около тази на Рилски манастир е със статут на „територия с особена териториално-устройствена защита“ по смисъла на §5 ал.4 от Допълнителните разпоредби на ЗУТ.

Съгласно чл.55, ал.2 на ЗЗТ в срок до три години от обявяването на национални и природни паркове се разработват планове за управлението им, а на резервати и поддържани резервати - в срок до две години от обявяването им, като се актуализират на всеки десет години.

Планът за управление на ПП „Рилски манастир“ е разработен в периода 2001-2003 г. и приет с Решение на МС одобрен с Решение №121 на МС от 12.03.2010 и обнародван ДВ, бр.23/23.03.2010 г.

През 1995 г. Рилски манастир получава статут на населено място по ЗАТУРБ и е включен в регистъра на ЕКАТТЕ. Съгласно чл.6 ал.2 от ЗЗТ населените места и селищните образувания в границите, определени със застроителните и регулационни планове или околновръстни полигони, попадащи в защитени територии, не са част от тях.

Граници на природния парк и Резерват „Риломонастирски гори“, с по-важни туристически маршрути, карта, предоставена от ДПП „Рилски манастир“

2.3.3. Национален и Областен план за развитие, Общински план за развитие

Към момента съществуват няколко национални планове, стратегии и оперативни програми:

- Регионален план за развитие на Югозападен район за планиране 2007-2013 г.;
- Национален План за Регионално Развитие – НЦТРЖПС, 2007-2013 г.;
- Национална Стратегия за Регионално Развитие – НЦТРЖПС, 2007-2013 г.;
- Оперативна програма „Регионално развитие“ – МРРБ, 2007-2013 г.;

¹² Защитена Местност „Рилски манастир“ е обявена със зап. №407/09.02.1966 год. (ДВ. бр.35/1966 год.); със зап. №307/10.04.1986 год. Защитената местност „Рилски манастир“ е включена в границите на резерват „Риломонастирска гора“, а със зап. №РД-310 от 26.06.2000 год. (ДВ, бр.56/2000 год.) – територията на резерват „Риломонастирска гора“ е включена в ПП „Рилски манастир“

¹³ Управлението и охраната в защитените територии, които са изключителна държавна собственост, се провежда от МОСВ и неговите регионални органи (чл. 46, ал.1 от ЗЗТ).

- Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Р България 2008-20013 – проект на Министерски Съвет на Република България и Държавната Агенция по Туризмъ.

Констатация:

В рамките на плановете за регионално развитие няма предвиждания за изграждане на нова инфраструктура в разглежданата територия.

2.3.4. Действащи планове с пряко инвестиционно приложение (ЗРП) и строителни разрешения

В архива на Рилската Света обител се съхранява копие от **Общия градоустройствен и идейно-застроителен план на националния исторически, архитектурно-художествен и туристически комплекс „Рилски манастир“** и идейно-застроителен план на „Партизанска поляна“, утвърден от зам. министър арх. Вл. Рангелов и одобрен със Заповед 251/20.II.1968 г.

В техническата служба към община Рила се съхранява **Застроителен Регулационен План и напречни профили на улиците на национален архитектурно-исторически и туристически комплекс „Рилски манастир“**, одобрен със заповед № 4253/04.08.1976 г. от първи заместник министър на строителството и архитектурата. В този ЗРП са обособени само улици и квартали, без урегулирани поземлени имоти. Липсва разписна книга на имотния регистър.

Строителната граница (полигон) на комплекса Рилски манастир в този план на дадени места не е затворена. Част от обектите при местата, където полигонът не е затворен, не са били изключени от горския фонд и ползвателите не са започнали процедура по промяна на предназначението им за прехвърляне във фонд населени места. В строителните граници на комплекса „Рилски манастир“ по този план през 1976 г. влизат:

- Рилски манастир ведно със Самоковския двор до моста на дековилката (в повече от съдържанието на обектите по обявяването му за групов паметник на културата по последното обявяване в ДВ бр.73 от 1992 г.),
- хотел „Царев връх“ (преди - т.нар. стар хотел на „Балкантурист“);
- ресторант „Бачкова чешма“,
- къмпинг „Бор“,
- почивна база на Национален център за ученически отдих и туризъм – гр. Кюстендил,
- почивна база на СОУ – гр. Кочериново,
- почивна база на РПС- гр. Дупница,
- ученически лагер на СОУ „Сл. Ванев“- гр. Кочериново
- жилищна сграда до сградата на бившата ЖП гара на дековилката
- квартал с конкретно предназначение „за хотел“, в който впоследствие (от 1978 г.) започва изграждането на хотел „Рилец“ (т.нар. нов хотел на „Балкантурист“);
- и още няколко квартала с конкретно предназначение „за хотел“, но незастроени.

Едновременно с изготвянето и одобряването на **Общия градоустройствен и идейно-застроителен план на националния исторически, архитектурно-художествен и туристически комплекс „Рилски манастир“**¹⁴, през 1966 г., е проведен контракуван конкурс за проект на Хотел-ресторант „Рилец“ с инвеститор ДКТ – Дирекция „Маршрутни хотели“. Последващото проектиране е извършено трифазно от 1967 до 1970 г. от арх. Р. Табаков и арх. П. Григоров. Строителството (с пътните съоръжения, външните инсталации и благоустройството) е изпълнено от ГУСВ в периода 1973-1979 г. Обектът е с разрешение за строеж и Протокол №16 от 30.03.1979 г.

През 1978г. от „Главпроект“ – Кюстендил е изработен идейно-застроителен план на Рилски манастир, с варианти на комуникационно-транспортното решение. Работата по работния проект на обходния път е възложена на „Пътпроект“ – Пловдив. Във връзка с изграждането на трасето за обиколния път на Рилски манастир със Заповед №487 от 30.V.1987 г. са предоставени част от подотдели 17-4; 18-3; 19-0; 43-б, част; 44-а, част; - с обща площ 2,434 ха, за които не е процедурно изключване от горския фонд.

Следващ устройствен план за територията на Рилски манастир и землището му е изработван през 1990 г. – Лесоустройствен план (ЛУП) за Държавно лесничество „Рилски манастир“. Като единствен актуално действащ устройствен план от това време, той послужва за описване на

границите на обявените като групови паметници на културата обекти в Рилски манастир (чрез упоменаване на № лесоустройствени отдели и подотдели).

Без изменение на ПУП по проекти на ЕФ „Градъ“ от 1993 – 1995 г., съгласуван от НИПК, е изградена пристройка на хотел „Царев връх“ (бивш стар хотел „Рила“ на „Балкантурист“).

За редица обекти са започнати процедури за узаконяване на строежи, чрез внасяне за разглеждане и одобряване на проекти - ЧЗР за обекти:

- Почивен комплекс „Зодиак“ – съгласуван проект за ЧЗР с Писмо №6586 от 19.08.1999 г. на НИПК, въз основа на Разрешение с Писмо №4310/23.03.1999 г. на НИПК, с все още невнесен проект за заснемане и узаконяване на строежа;
- „Хлебопроизводство“ ЕООД, гр. Дупница - съгласуван проект за ЧЗР с Писмо на НИПК №6644 от 19.08.1999 г., с изискване за представяне на индивидуални проекти, които не са представени; издадена Заповед №139 от 02.02.2001 г. на Главния държавен инспектор на ДНСК за забрана на ползването на обекта;
- Къмпинг „Бор“ – върнати на община Рила внесени проекти за околоръстни полигони и ЧЗР с Писмо на НИПК №10026 от 05.12.2000 г.; за незаконните строежи е издаден Констатилен акт №34 от 02.11.2001 г., за започване на административно производство по реда на чл. 225, ал. 1 от ЗУТ – премахване.

В момента тече строителство на обект „Институционална и търговска структура източно от Самоковска порта на Рилския манастир“, по проект с ръководител арх. В. Китов. Проектът е съгласуван от НИПК с Писмо №5805/09.07.2007 г. Проектът е изготвен по виза за проучване и проектиране и Задание за реконструкция на съществуващи сгради в поземлен имот (ПИ) 6285.60.2 по Кадастрална карта, одобрена със Заповед № РД-18-10-153/23.05.2006 г. на началника на служба по кадастъра в гр. Кюстендил.

Изглед към училищно-жилищната сграда и фурната пред Самоковската порта, илюстрация в Пътеводител от 1943 г., архив на НБ „Св. св Кирил и Методий“

Изглед към пощата и фурната пред Самоковската порта, 2003 г.

Обектът е с разрешение за строеж №19/19.10.2007 г. на гл. арх. на Община Рила. Проектантът предлага изцяло ново застрояване, обособено в четири строителни блока. Според обяснителната му записка „съществуващата застройка е много силно амортизирана (с изключение на най-южната сграда, прилежаща на пътя за Кирилова поляна и регистрирана като ансамблов паметник на културата) е без каквито и да било архитектурни качества.“ Инвестиционният проект е с Допълнение съгласно чл. 152 ал.2 т.8 от ЗУТ за строеж на „Подпорна стена и служебен път“, като неразделна част от същото Разрешение за строеж.

2.3.5. Нерегламентирани инвестиционни намерения - строителство

В периода от 1978 до 1991 г. във времето на действие на Наредба №3¹⁵ на КИК и КАБ от 1977 г., в границите на тогавашния резерват „Рилски манастир“ са извършени редица строителни дейности, относно чиято законност от ръководителя на ДИТУСК инж. Ив. Василев е изготвен Доклад до министъра на МТРЖПС арх. П. Еврев, със следната констатация: „Извършеното строителство в района на Рилския манастир е незаконно. За по-голямата част от обектите инвеститорите нямат документ, с който да им е предоставена собственост, право на строеж, или

¹⁴ утвърден от зам. министър арх. Вл. Рангелов и одобрен със Заповед 251/20.II.1968 г.

¹⁵ Наредба №3 за опазване на НИАР „Рилски манастир“, обн. ДВ, бр. 97/1977 г.

ползуване, а така също и право на управление на държавен имот. От община гр. Рила не са одобрявани архитектурни проекти и не са издавани разрешения за строеж. Не е провеждан и никакъв контрол на извършващото се строителство.”

Оттогава в продължение на десет години се подготвят редица документи и проекти за доказване на права на ползуване и собственост и за защита на извършено строителство в района на Рилски манастир. Липсата на кадастрална и планово-устройствена основа създава едновременно и възможности за спекулативни действия, и пречки за регламентирани инвестиционни намерения.

Дървени бунгала и застопорени на място фургоци, фигуриращи като масивни сгради в Кадастралната карта и регистър, в проект на одобряване март, 2009 г.

Изоставена полумасивна сграда, липсваща в Кадастралната карта и регистър, в проект на одобряване, април, 2009 г.

В началото на 2002-ра година от Министъра на земеделието и горите е открита междуведомствена преписка за установяване на правата на собственост и установяване на законността на извършеното строителство в населено място Рилски манастир и в землището му във връзка с възстановяването на собствеността на Рилската Света обител.

Останки от разрушена сграда, липсваща в Кадастралната карта и регистър, в проект за одобряване март, 2009 г.

Основи от разрушена сграда, липсваща в Кадастралната карта и регистър, в проект за одобряване март, 2009 г.

Проблемът остава нерешен и в територията на Рилски манастир продължават да се извършват нерегламентирани строителни дейности:

- „Ниско” строителство – заравняване на терени чрез изкоп и обратен насип на поляна, при това излизашо и извън селищните граници в охранныя зона на резервата „Риломанастирска гора” и на груповия паметник-комплекс Рилски манастир – южно от хотел „Рилец”;

- „Ниско” строителство – заравняване на терен южно от главния път, за незаконно устройство на къмпинг за каравани;
- Нерегламентирано монтиране на преместваеми обслужващи обекти и др.

Изкопно-насипни строителни работи, с навлизане в охранныя зона на резерват „Риломанастирска гора”, октомври, 2008 г.

Нерегламентирано изхвърляне на строителни отпадъци, хотел „Рилец”, октомври, 2008 г.

Извод:

Липсата на устройствено планиране в разглежданата територия през последните тридесет години довежда до разнообразни негативни форми на поддържане на информацията за управление на територията и условия за злоупотреби:

- Липса на попълване на кадастралната карта¹⁶ след изграждане на обекти и пускането им в експлоатация;
- Липса на разписна книга на имотния регистър;
- Липса на документация за изградената преносни мрежи у съответните териториални ведомства;
- Създаване на напрежение между собственика на терените и стопанисващи техни ползватели, вкл. сключване на спекулативни сделки;
- Хаотично разполагане на инженерно-инфраструктурните мрежи, липса на ексекутивна строителна документация за тях;
- Самонастаняване и стихийно застрояване без строителни книжа, влошаване качествата на ландшафта;
- Изоставяне на постройки и останки от основи на постройки от по-ново време;
- Пренатоварване на територията с паркиране и къмпирание на неустроени за това места;
- Създаване на условия за безотговорност, прояви на безотговорност и чувство за ненаказуемост.

2.4. Дефиниране на териториалния обхват на разработката

ПУП на Рилски манастир с План за функционално зонироване на територията на населеното място се разработва на основание чл.103 ал.5 и чл.110 ал.1 и ал.3 от ЗУТ и в съответствие с чл.46 ал.1 и ал.3 от Наредба №8 от приложенията към ЗУТ. Териториалният обхват на разработката покрива територията от населено място Рилски манастир – заключена в границата, обозначена в графичните материали със ZEM.

За обосноваване дефинирането на структурата на територията, на устройствените зони и териториите с устройствен режим, както и на конкретното предназначение на всеки поземлен имот се разглеждат и представят схематично взаимовръзките и зоната на устройствено влияние на Рилски манастир. Разширената по обхват разработка има стойност на аналитично-прогнозна предпроектна част за етапа на изготвяне на Заданието. Тя няма претенции да замени липсващата устройствена разработка от по-висока степен, но ще изиграе ролята на база за структурно-зонална и режимна обосноваване на решението на ПУП. Настоящото Задание отчита, че трансформацията в ландшафта на населеното място Рилски манастир е ускорена поради териториалните взаимовръзки при

¹⁶ Изготвената към момента КК и КР съобразно ЗКИР е обжалвана.

развитието в инфраструктурното осигуряване и транспорта, в горското стопанство и земеделието, в сектора на туризма и отдиha.

2.4.1. Строителни граници на населеното място

Строителните граници на населеното място не са стабилизиращи. Съгласно цифровия модел на КВС за землището Рилски манастир, получен от ОСЗГ чрез Община Рила, площта на населеното място е 32,6 ха.

Стартирано е и в момента тече изработване на Кадастрална Карта и Кадастрален Регистър за населено място Рилски манастир от „Благоевградски териториален кадастър” ЕООД по договор с Агенцията за Геодезия, Картография и Кадастър.¹⁷ Според предварителното представяне на изготвената Кадастрална карта площта на населеното място е 34,33 ха, към която гравитират островно плувачи имоти със статут „урбанизирана територия” с обща площ 3,28 ха в зоната на ПП „Рилски манастир” (охранната зона на резерват „Риломанастирска гора”).

Извън строителната граница остава част от главния път, преминаващ понастоящем от гр. Рила към м. Кирилова поляна.

Извод:

Един от проблемите на разработването на ПУП за населено място Рилски манастир е контурът на строителната му граница, тъй като границите на урбанизираната територия по обявената за обсъждане Кадастрална карта не съвпадат с тези по Плана за земеразделяне. Разминаването е посочено в приложения Опорен план.

2.4.2. Устройствени граници и режими с влияние върху населено място Рилски манастир

В края на 1925 г. Светият Синод одобрява Наредба на ставропигалните манастири¹⁸, която регламентира допустимите дейности и функционалното устройство и зонироване в манастирите, с цел опазването на уставния вековен Завет. Според чл.39 от тази Наредба (1925 г.) е необходимо „Да се запретят строго в манастира и в района (чертата) на манастира всякакви веселби, викове, светски песни, свирни, гърмежи, шум, къпане на открито и въобще всичко, което е против реда, приличието и светостта в манастира.”

Днес върху устройството на разработваната територия оказват влияние следните законово действащи граници и свързани с тях ограничения за ползване (режими на опазване и ползване):

- Граница на населено място Рилски манастир;
- Граница на групови паметници на културата (културни ценности - комплекс) с режим на опазване и ползване;
- Граница на охранителна зона около груповите паметници на културата (културни ценности - комплекс) с режими на опазване и ползване;
- Граница на Природен парк Рилски манастир и буферна зона на Резерват „Риломанастирски гори” с режим на опазване и ползване;
- Граница на Резерват „Риломанастирски гори” с режим на опазване и ползване;
- Граница-сервитут на Електропровод 20 kV;
- Граница на защитена зона „Рилски манастир” с код BG0000496 (територия с площ 25833,53ха) за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна¹⁹.

Територията в границата на населено място Рилски манастир е с режим на ползване съгласно ЗУТ, при условие, че ако процесът на изключване на горите, попадащи на територията на населеното място, от горския фонд не е приключил, същият трябва да продължи до приключване при спазване на разпоредбите на Закона за горите (Обн. ДВ, бр.125 от 29.12.1997 г., ... посл. изм. ДВ бр.6 от 23.01.2009 г.) или горите да продължат да се стопанисват и управляват според Закона за горите (ЗГ).

¹⁷ <http://www.cadastre.bg>

¹⁸ Наредба на ставропигалните манастири, Одобрена от Светия Синод в заседанието му от 30 декември 1925 г. Прот №116, §1

¹⁹ Приложение №2 към т.2 на Решение №122 от 02.03.2007 г. на МС (обн. ДВ, бр.21 от 9 март 2007 г., доп. ДВ, бр. 85/2007 г. и ДВ, бр. 107/2007 г.)

Територията в регулационните граници на населеното място Рилски манастир се освобождава от спазване на устройствения режим към защитените територии по силата на чл.6 от Закона за защитените територии (ЗЗТ), който препраща към режима на опазване и ползване на територията, определен по реда на Закона за паметниците на културата и музеите (ЗПКМ).

Определянето на граница на груповите паметници на културата в населено място Рилски манастир е свързано с обявяването му²⁰ за групов архитектурен, художествен и исторически паметник на културата - комплекс през 1992 г. Предложението за обявяване е разгледано и прието на заседание на НСОПК на 28.02.1992 г. и прието с Протокол. **Режимите на опазване в границите на груповите паметници на културата (недвижими културни ценности - комплекс) и охранителна зона около тях са приети като „окончателни указания” с Протокол от 07.05.1992 г. от Комисия²¹, но не фигурират в текста на обявения от Министерство на културата Списък в ДВ, бр. 73 от 08.09.1992 г.**

В териториите, включени в границата на Защитена територия Природен парк „Рилски манастир” и същевременно буферна зона между населено място Рилски манастир и Резерват „Риломанастирска гора”, действа режим на опазване и ползване, при който се забраняват дейностите, посочени в чл.31 от ЗЗТ и други дейности, определени със заповедта за обявяване на защитената територия и с плана за нейното управление.

В границите на Защитена територия Резерват „Риломанастирска гора” действа режим на опазване и ползване със забрана на всякакви дейности, с изключение на тези, посочени в чл.17 от ЗЗТ. Наличието на населено място сред природния парк и осъществяването на производства и дейности, които не замърсяват околната среда, е допустимо по чл.30 ал.1 от ЗЗТ.

В границата-сервитут на Електропровода 20 kV, който преминава през селищната територия, на 10 m от двете страни до крайните проводници или на 11 m от оста на електропровода не може да се строят сгради и съоръжения и да се засажда високостеблена растителност.

Попадането на населено място Рилски манастир в границите на две защитени зони с код **BG0000496 „Рилски манастир”** (ДВ, бр.21/2007г.) за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна и **BG0000496 „Рилски манастир”** (ДВ, бр.41/2011г.) налага съобразяване на ПУП с разпоредбите на чл.31 от Закона за биологичното разнообразие (ЗБР)²² и чл.2 ал.1, т.1 от Наредбата за условията и реда за извършване на оценка за съвместимостта на планове, програми, проекти и инвестиционни предложения с предмета и целите на опазване на защитените територии (обн. ДВ, бр.72 от 04.09.2007 г.).

Още един проблем при разработването на ПУП е разминаването на границите на груповите паметници на културата (културни ценности - комплекс), предоставени във векторен формат от НИИКН, и тези на урбанизираната територия, представени от „Благоевградски териториален кадастър” ЕООД, в изготвяната Кадастрална карта за предварително разглеждане (конкретно границите на обявения групов паметник Постница „Св. ап.евг. Лука”). В изготвената КК не са отразени границите на зоните за опазване на недвижимото културно наследство според ЗКИР. Те липсват като информация и в Държавната агенцията по горите.

Всички гореупоменати граници са отразени от проектния екип в приложения Опорен план.

Извод:

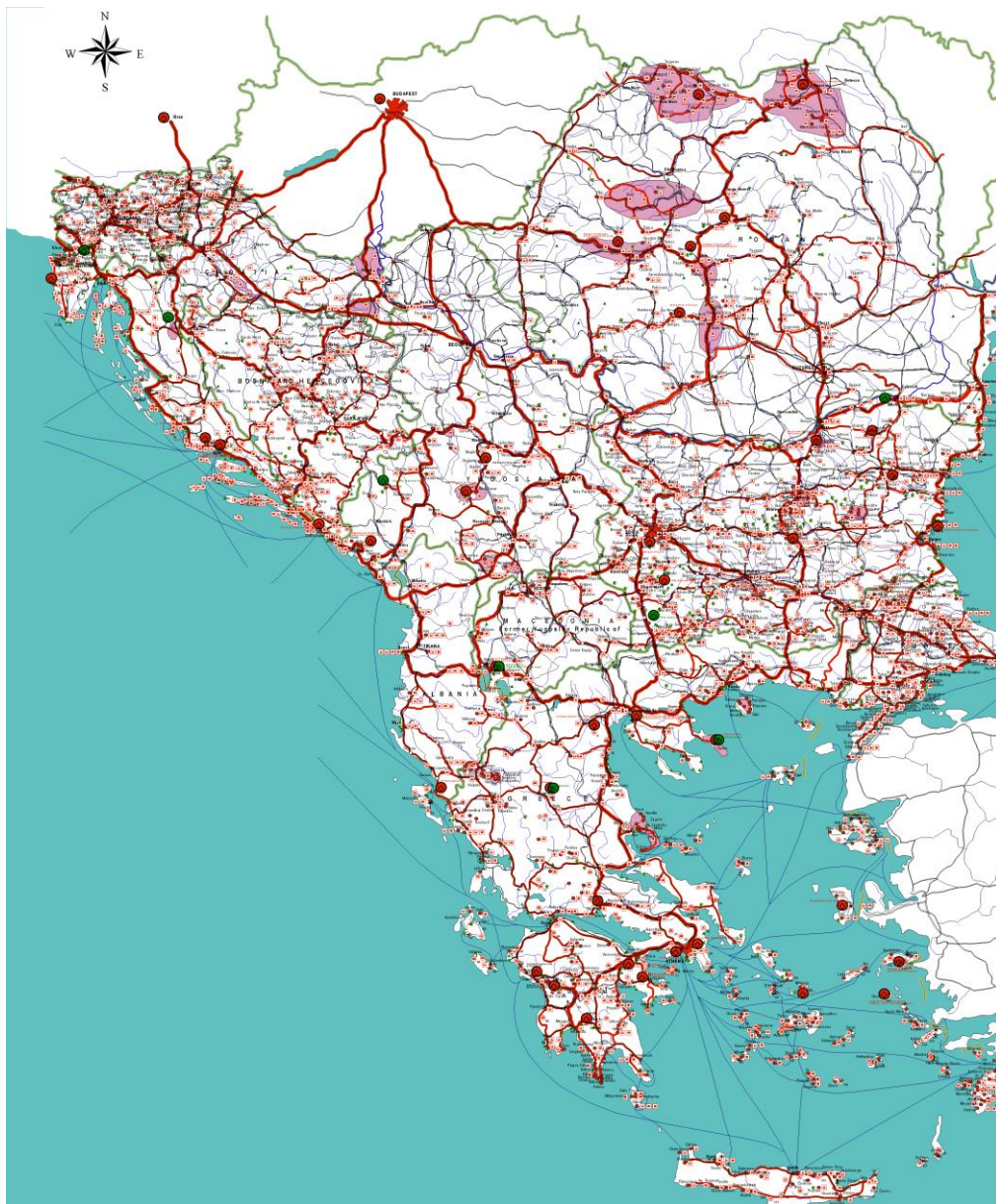
Устройствените граници на населено място Рилски манастир се нуждаят от конкретизиране чрез координиране и субординиране на кадастралната основа. Специфичните правила и норми към ПУП е необходимо да отразяват действащите ограничения за ползване на територията (режимите за опазване), като същевременно да бъдат интегрируеми към бъдещи Устройствени схеми, Планове за опазване и управление на групови културни ценности, Планове за управление на околната територия на ПП „Рилски манастир”, Устава (Наредба за устройството) на Рилската Света обител и Правилника за управление на културните ценности.

²⁰ Наредба №5 за обявяване на недвижимите паметници на културата (обн. ДВ, бр.60 от 27 май 1998 г.)

²¹ определена със Заповед № РД-19-132 от 24.03.1992 г. на Министерство на културата

²² ЗБР, обн. ДВ, бр. 77 от 9 Август 2002 г., ... посл. изм. ДВ, бр. 43 от 29 Април 2008 г.

2.4.3. Зона на устройствено влияние на Рилски манастир

Приложение 4 към материалите от Регионалния форум „КУЛТУРНИТЕ КОРИДОРИ НА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА обшо минало и споделено наследство – ключ към бъдещо партньорство”, 2005г., финансиран от Правителство на РБ и ЮНЕСКО

Населено място Рилски манастир има най-изявен потенциал за пряко взаимодействие с територията на ПП „Рилски манастир”, НП „Рила” и град Рила. Ценността му като национален духовен център се преплита с привлекателността му като туристическа цел и в този смисъл няма част от страната, с която да липсва връзка и днес.

Проучването за функционалното зонироване на територията на Рилски манастир, за целите на Заданието, се извършва в по-широкия контекст на интегрирането ѝ на четири териториални нива:

- **Световно** - в контекста на разпространение на православната вяра и култура – конкретно коридора „юг-север” от Европейските културни коридори със специфичен сюжет – манастири и религиозни центрове²³ от Света гора (Атон) през Солун, Метеора (Гърция), Рилски манастир, Софийска света гора, Гърновградска света гора, Ивановски скални манастири (България) и Сучава (Румъния) до Киев (Украйна).

²³ Приложение 4 към материалите от Регионалния форум „Културните коридори на югоизточна Европа” 2005г.

- **Национално** – във връзка с мрежата от Национални културни маршрути – тематичен маршрут Манастири и Национални туристически маршрути за еко и алтернативен туризъм
- **Местно- регионално** – в разширения обхват на НП „Рила” и в рамките на съседните общини Кочериново, Бобошево и Дупница, и до известна степен – на областите Кюстендил и Благоевград, и столицата;
- **Микро-локално** – в границите на община Рила;

Разработка в рамките на програмата ФАР за подпомагане на българската култура, 1999 г.

Световната стойност на Рилската света обител я прави емблематичен елемент на редица стратегии, програми, планове и маршрути. Рилски манастир е изходна и крайна база за разнопосочни туристически маршрути из цяла Рила планина. Привлечените тук туристически консуматори подхранват инициативи на туристическите индустриалци (туроператорски и агентски дейности, хотелиерство и ресторантьорство по единната система на ЗТ) за изграждане на туристическа инфраструктура, която на свой ред довежда нов прилив на туристи. Туристическият натиск на територията расте лавинообразно и влошава състоянието на културно-природния ландшафт: очевидни са заплахите от замърсяване, нерегламентирано и неприродосъобразно строителство, струпването на хора и коли, наличието на неприсъщи на светите места дейности и поведение, както и оскъдната информация за световната стойност на монашеската идентичност на Рилската света обител. Те не благоприятстват устойчивото развитие на населено място Рилски манастир като притегателен фокус за поклонници и туристи. Без съмнение липсата на подобряване на условията и на развитие на предлаганите възможности ще доведе до отлив на туристите и респективно – загуба на потенциални облаги.

Извод:

Развитието на устойчиви природосъобразни форми на туризъм е основен потенциал и източник на средства както за територията на населеното място Рилски манастир, така и за населените места в Община Рила. Очевидна е необходимостта от специализирано устройствено планиране, което териториално да разпредели и да балансира инвестиционните инициативи за развитие на регламентирана туристическа индустрия.

2.5. Специфични методически задачи на разработката

Настоящото Задание за ПУП с ПФЗ на Рилски манастир изпълнява и специфични задачи, които отразява според изискванията на чл.52 т.1 и т.2 от Наредба № 8 за обема и съдържанието на устройствените схеми и планове в широкия диапазон на приложение на изготвените към момента международни конвенции и национални стратегии, проекти и планове за развитие и управление, в пет направления:

- **Исторически анализ на урбанистичния генезис на Рилската света обител** чрез документално-сравнителен анализ на информация от литературата, от скици (щампи) и кадастрални планове от различните периоди на съществуването ѝ:
  - Основаване на манастира от св. Иван Рилски, Завет (цел и основни приципи) на обителта; пренасяне, странстване и връщане на мощите на светеца X – XIV век;
  - Поддържане на манастира до турското владичество над населените с българи земи (строителна дейност на протосеваст Хрельо – монах Харитон);
  - Ревитализиране на монашеската обител след връщането на мощите на св. Иван Рилски през XV век (1469 г.);
  - Стабилизиране и поддържане достоянията на монашеската обител в Рила планина от обновяването ѝ през 1469 г.;
  - Изграждане на манастира след пожарите през 1788 и 1833 г., поддържане и развитие на духовно-просветна дейност до Освобождението;
  - Период на обществено-икономически промени след Освобождението – стопанска дейност за самоиздръжка и духовно-просветна дейност;
  - Период на политически и културни промени след края на Втората световна война – национализация и функционално-пространствено преустройство на територията;
  - Сегашно време – преход между две хилядолетия, - реституция на монашеската обител и недвижимите ѝ имоти, регенериране на културния ландшафт.
- **Издирване и сравнителен анализ на кадастрални планове** от различни етапи в еволюцията на селището (функционално зонироване, парцелиране, улична мрежа, настилки, устройствени пространства, настилки, застрояване);
  - Основни подходи, парцелиране, улична мрежа;
  - Обществени пространства, функциониране;
  - Архитектура, строителни конструкции и материали, настилки, чешми.
- **Издирване на документален доказателствен материал:**
  - за изчезнали обеми;
  - заснемания на отделни паметници на КИН.
- **Анализ на градоустройствените и ландшафтните характеристики на територията в мащаба на населено място Рилски манастир:**
  - изгледи от и към населеното място, подходи и пътища
  - в зоната на централното пространство - пред католикона (застроени и празни пространства, настилки, чешми);
  - в зоната на приемното пространство – „предния двор” (спирка, паркинг, беседка, информационни табла, озеленяване, настилки, чешми);
  - в зоната на спомагателните пространства – „задния двор”, типология на пространствата, връзки между съседни обекти;

- **Сравнително проучване на аналози** в селища с подобна околна среда, сходна история, функционално предназначение и устройствени решения:
  - Исторически връзки;
  - Функционално-пространствени аналози;
  - Разположение и вътрешна пространствена организация.

Специфичните методически задачи на разработката на Заданието продължават значимостта и изпълнението си и в следващата фаза на Подробния Устройствен План.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТЕРИТОРИЯТА**3.1. Структура и взаимовръзки на територията (локално, регионално и национално равнище)****3.1.1. Местоположение, основаване и градообразуващи фактори.**

Населеното място Рилски манастир се намира в сърцето на Рила планина, а тя – в центъра на Балканския полуостров, като свързващо звено между обширните географски области Мизия, Тракия и Македония. То е разположено между градовете Самоков, Дупница и Разлог, отстоящи на по около 40-55 км. Столицата София отстои на 120 км на север, а областният център Кюстендил – на 77 км.

Населеното място Рилски манастир е разположено на речни тераси при вливането на р. Друшлявица в Рилска река и на североизток по протежение на Манастирска река. То е едно от малкото населени места у нас на 1100-1220 м надморска височина.

Основател на поселяването в тази труднодостъпна, оскъдна на плодородност за традиционно препитание земя, е родният светец-чудотворец Иван Рилски. Населяването на „рилската пустиня” в последната четвърт на X век с последователи и съмишленици на светеца е по средновековния обичай за основаване на монашески обители. Историята знае за манастири и монашество в Българските земи и преди св. Иван Рилски, и в неговото време. Но нито преданията, нито писаните паметници говорят за друг знатен български манастир от онова време, уединен в горските пустоти, и за отшелничество, каквото е известно в Египет, Сирия, Синай или Света гора. Св. Иван се явява типичен пустиножител, както по своя личен аскетизъм, така и по своята уединена обител при скалата над Рилска река, а също така и по препоръката към последователите си за живеене в манастирско общезитие:

„Аз, смиреният и грешният Иван, който не е сторил никакво добро на земята, когато дойдох в тази Рилска пустиня, не намерих в нея човек, а само диви зверове и непроходими гори. Сам се заселих в нея със зверовете, без да имам нито храна, нито покрив... И сега като ви виждам събрани в Господа тук, ... вярвам в моя Бог, на Когото служи от моята младост и усърдно се потрудох, вярвам, че след моето заминаване тая пустиня, която до сега беше страшна и необитаема, ще бъде населена от много пустинни граждани и ще се изпълни върху ѝ писаното: чедата на пустинята са повече, отколкото са у омъжените жени...”

Следването на представените в Завета цели на монашеството и предназначението на манастира, и пазенето на наредбите, които светецът оставя на своите ученици, дават устойчивост на урбанистичното развитие на манастирското селище високо в планината. Макар да е принадлежала към царските манастири, общежителната монашеска община на св. Иван се отличава с някои наредби, които не са били присъщи на полусветските манастири, основани от княжески особи, като преславските на царете Симеон и Петър, или на манастирите на обществено-духовните дейци и учители, като охридските св. Климент, св. Наум и др. Докато споменатите обители, подобно на византийските императорски семейни манастири и санаториуми са служели за прибежища и покой на държавни и духовни дейци и не са прекъсвали връзките си с обществото, рилската светиня е била поставена на по-строги начала и по-голямо отчуждение от света. Това родее Рилската Света обител с основаната от св. Атанасий Атонски монашеска обител на Света гора.

Фактор за устояването на манастира във времето са чудотворната сила на светите мощи на светеца и православната вяра и жаждата за просвещение у народа. Факт е, че манастирът продължава съществуването си и след като тялото на неговия основател през X век е пренесено в

Средец. Факт е и подеът в изграждането и ролята на манастира след връщането на светите мощи в монашеската обител. Така делото на свети Иван Рилски уцелява през вековете, оказва грамадно религиозно и народно-просветно влияние из българската земя и става само по себе си неосезаем градообразуващ фактор на манастирското селище.

С пробиването и установяването на новите общественно-икономически условия от началото на ХХ век и особено след Балканските и Първата световна война от една страна, и със свободното повсеместно храмостроителство и светско образование и просвета, от друга, физическата притегателна сила на манастира затихва. Отдалечеността от икономически активни селища лишава монасите от препитание в традиционния за религията третичен сектор на услугите и налага търсене за активиране на други стопански сектори в манастирската територия – най-достъпен от които е първичният горскостопански сектор.

В началото на втората половина на ХХ век манастирът преживява едни от най-трудните си времена като монашеска обител:

- потребността от религиозно просветната му дейност е обществено отречена;
- правата за самоуправление на частната собственост на монашеската обител са отнети;
- на преден план се извежда архитектурно-художествената и историческата стойност на манастира като културен паметник;
- вмения му се функцията на културно-туристически и курортен обект;
- в земите му се разполагат туристическо-рекреационни обекти и раздават за стопанисване другиму;
- избледнява иманентния градообразуващ фактор на Рилския манастир и културната идентичност на монашеската обител – общежителният монашески живот по Завета на св. Иван Рилски.

През последното десетилетие на ХХ век и първото на ХХІ век настъпват кръговратни промени, които отменят статута на манастира като културно-исторически и архитектурен резерват и връщат статута му на действаща монашеска обител. Промените са и в световен план: падането на „желязната завеса”, отварянето на междудържавните граници за стоков и културен обмен, както и бумът на информационната и туристическата индустрия дават възможност за доказване популярността на манастира като световен културен обект. Още повече: родството на Рилската света обител със Светогорските манастири на Атон и възможността и на женската половина от света до го посети (за разлика от атонските) и да се поклони на чудотворните мощи на светеца, е изразено в регистрирането на туристи от повече от двадесет нации, дошли в Рилската пустиня на св. Иван.

Извод:

Делото на св. Иван Рилски по създаването на монашеската обител и неговите чудотворства продължават да са градообразуващия фактор на населено място Рилски манастир за повече от десет века. Опитите за подмяна на ценностите и за адаптация не издържат на времето, но оставят трайни следи върху уникалния ландшафт. ПУП има задачата да предложи функционално-пространствено зонироване на територията, което да отрази действието и ценността на градообразуващия фактор в съвременното и за в бъдещето с регенериране на комплекса от природния и антропогенния ландшафт на Рилската Света обител.

3.1.2. Административна и селищна структура, Регионална структура

Днес населено място Рилски манастир²⁴ е включено заедно със землището си в административно-териториалните граници на община Рила, и област Кюстендил. Община Рила граничи с общините Дупница, Бобошево и Кочериново в Кюстендилска област и с община Самоков – в област София. Според регионалното деление на страната населено място Рилски манастир е в границите на Югозападния регион на планиране.

Връзки на територията: Рилски манастир в обзора на областния център Кюстендил

Административно-териториална структура на област Кюстендил

3.1.3. Връзки на територията

Територията, обект на настоящата разработка, попада в Югозападния район на Р България, в източната част на община Рила, която се характеризира със слаба урбанизация и затруднена транспортна достъпност. Населено място Рилски манастир отстои на 21 км (по път от РПМ III клас А107) от град Рила, и на 32 км (вкл. А1005) до разклон-включване в Е79 (европейски транспортен коридор К4).

Отстоянията до големите градове в обхвата на транспортния изохрон на достъпност са:

- до столицата София – 119,5 км – в 90 минутния изохрон;
- до областния град Кюстендил – 77,5 км – в 60 минутния изохрон;
- до най-близкия голям град Благоевград – 40,5 км – в 45-50 минутния изохрон.

Според анализ на НЦТРЖПС за перспективното развитие на териториите в Р България, територията на община Рила е поставена под среднотатистическата класификация по отношение на транспортен достъп, степен на усвоеност и ресурсен потенциал и атрактивност за мащабни публични инвестиции. През погледа от 2004 г. община Рила е с ограничени туристически ресурси, от една страна без регистрирана туристическа дейност, от друга – с регистрирани нощувки от 1000 до 10000. Уединението на Рилски манастир в едрите гънки на Рила планина и днес до известна степен продължава да скрива съществуването на Светата обител от околото на експерта.

Несъмнено, територията на Рилски манастир има необходимост от разработване на нови актуални устройствени схеми и планове, от специализирани стратегии на ниво Община, Област и Регион. Нуждае се от съвременно инженерно инфраструктурно осигуряване и подобряване на комуникационните взаимовръзки. Населено място Рилски манастир и община Рила имат най-голям потенциал за пряко взаимодействие със съседно разположените територии в административните граници на общините Дупница, Самоков, Благоевград, Бобошево и Кочериново. Недостатъчно проучен е наличният потенциал на културно-историческите взаимовръзки по линията Рилски манастир – Рила – Бобошево, недалеч на северозапад откъдето е първото обиталище на св. Иван Рилски край Скрино. Относително са заличени и забравени взаимовръзките на Рилски манастир на север и североизток през циркусите на Рила планина със Самоков.

Налице е една уникална историческа териториално-интеграционна връзка в регионален план, за разлика от териториите с населени места от двете страни на други планини, чието било е рязък природогеографски делител и комуникационен ограничител помежду им. На северния склон на Рила са разположени устойчиво развиващите се курорти Боровец, Говедарци, Паничище и балнео-рекреационният център Сапарева Баня. В близост на юг по долината на Струма е областният център Благоевград, а по-далече на запад-северозапад - областният център Кюстендил. Връзките със столицата София се активират след Освобождението и се запазват до днес.

²⁴ Заповед № РД-02-14-256 от 31 май 2004 на Министъра на регионалното развитие и благоустройството за категоризиране на общините и населените места в Република България, (обн. ДВ, бр. 52 от 18.06.2004 г.)

Културно-историческите взаимовръзки на Рилски манастир са следствие на географската локализация на територията и историческата стратификация на региона. Културната идентичност на територията по протежение на дефилето на р. Рилска е дефинирана от периодите на праистория, античност, ранно и късно средновековие, възраждане и нова история. Рилският манастир е популярен в целия източноправославен свят още от Средновековието.

В подгисническия период от XV до XIX век неговите монаси поддържат непрекъснати връзки със Света гора, Русия, Румънските княжества, Сърбия, Цариград и др. Налице е достатъчно проучен и документиран ресурс на КИН и в частност на православната култура, който дава основание за търсене на интеграция на развитието на територията в мрежа от еко културни маршрути като част от националните и континенталните туристически мрежи.

Особено значение за поддържане на установените връзки на манастира имат странстващите проповедници, изпращани по всички краища – таксидиотите. Пратеници на Рилския манастир обикалят руските земи, в които били посрещани радушно и от царете, и от народа.

Територията на манастирските земи от векове е прекосявана от наследниците на тракийската конярска и овцевъдна традиция. След създаването на славянобългарската държава, в чийто етногенезис присъстват и трако-илирийците, овчарството продължава да се развива и да утвърждава пастирските маршрути от беломорските пасища през зимата до високопланинските рилски пасища през лятото. Пасищата продължават да се ползват и след Освобождението, но без възможност да преминават границата. Пастирските маршрути, пазещи все още останките от овчарските и говедарските подслони и мандри, поддържат връзките на високопланинската територия чрез смяната на предназначението си в туристически пътеки.

Взаимовръзките на територията на населено място Рилски манастир днес трябва да се изследват и оценяват в техния по-широк териториален контекст като спойка в интегрална структура на три нива:

- **интегрално местно** (от микролокалното и регионалното териториални нива) - в обхвата на на Рилската Света обител, в границите на охранныя зона на нейното КИН;
- **интегрално регионално** (от местното и националното териториални нива) – в обхвата на „Рилската пустиня” – НП „Рила” и ПП „Рилски манастир”, в административните граници на няколко общини, във връзка с мрежата екотуристически маршрути и практики;
- **интегрално национално** (от националното и световното териториални нива) – в обхвата и контекста на разпространение на културата на православието и монашеството по населените с българи земи (от времето на покръстването 855 г. до днес) във връзка с националната система и мрежа от културни маршрути и Европейските културни коридори.

Извод:

За ефективното устойчиво използване на връзките и ресурсите в разработваната територия, ПУП с елементи на ОУП и ПФЗ на населено място Рилски манастир трябва да изследва и отразява прогнозите за развитието му, с отвореност на функционалните системи, включени в структурите на гореспоменатите интегрални нива.

3.1.4. Демография (демографски процеси, структура на населението, образователно ниво,)

Спецификата на населеното място Рилски манастир изисква различен подход при разглеждането на традиционно методичния демографски раздел при териториално устройство на населени места. В този смисъл тук са представени и общи исторически данни за структурната динамика на постоянното население в разглежданата територия, както и демографски данни в рамките на община Рила.

След 1935 г. древната монашеска традиция да не се живее семейно на територията на манастира около тридесет години (от 1935-та до 1965-та) след поддаването на манастирската управа за прекъсване на вековната традиция на монашеската обител в манастира да не се живее семейно, и с държавната намеса за национализиране имотите на манастира и прогонване на монасите, се изменя антропогенния ландшафт на манастирското селище.

Година на преброяването	1926	1934	1946	1956	1965	1970	1985	1992	1999
жители	361	264	677	1054	570	306	105	57	40

През последните десет години се наблюдава намаляване на постоянното население с около 12%.

Година на преброяването	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Постоянен адрес	40	40	42	38	37	35	33	33	34	35
Настоящ адрес	87	85	80	67	65	66	62	59	24	72

Поради спецификата на монашеска обител показателят „естествен прираст” няма такова значение като при всички останали населени места. Това не изключва механичен прираст на постоянно обитаващите.

	ОБЩО постоянен адрес	ОБЩО настоящ адрес	С ПОСТОЯНЕН АДРЕС								С НАСТОЯЩ АДРЕС							
			възраст				образование				възраст				образование			
			до 20 г.	до 40г.	до 60г.	над 60г.	Начално	Основно	Средно	висше	до 20 г.	до 40 г.	до 60 г.	над 60 г.	Начално	Основно	Средно	висше
1988	68	93	9	23	25	11	14	18	34	2	16	22	41	14	19	27	37	10
1990	43	95	7	15	12	9	11	13	16	3	14	37	29	15	17	12	54	12
1992	44	61	7	15	13	9	11	13	17	3	9	31	10	11	12	18	22	9
1994	43	46	7	14	13	9	11	13	16	3	5	25	8	8	7	16	18	5
1996	44	57	7	14	14	9	11	13	17	3	7	22	19	9	10	14	24	9
1998	41	69	5	12	13	11	3	11	26	1	7	15	32	15	5	12	35	17
2000	43	56	5	14	13	11	3	11	28	1	6	15	22	13	3	18	21	14
2002	36	49	3	14	11	8	2	14	18	2	6	17	15	11	3	14	23	9
2004	31	47	3	12	11	5	2	12	15	2	4	17	15	11	3	12	23	9
2006	32	51	3	12	11	6	3	9	18	2	2	16	21	12	6	11	27	7
2008	33	52	4	8	14	7	3	7	21	2	2	18	19	13	8	13	23	8

Образователния ценз на населението с постоянен и с настоящ адрес в населено място Рилски манастир се променя заедно с намаляване на населението като цяло: намаляват повече обитателите с по-нисък клас образование – начално и основно, и по-малко - тези със средно и висше образование²⁵.

За нуждите на устройственото планиране в настоящата разработка е извършено изчисление на прогнозния брой жители на Рилски манастир, предвид спецификата му на населено място с пулсиращо население, която изисква различен подход при разглеждането на утвърдения методически демографски раздел при териториалното устройство на населени места за изработване на ОУП и ПУП. За целта е възприета следната схема на изчисление на база:

- усреднен целогодишен приток на посетители и

²⁵ Данните от справката са изготвени и предоставени от г-жа Н. Йовева, кметски наместник в населено място Рилски манастир

- база усреднен пиков туристически сезон в годината.

По данни на съответната служба в Община Рила към дата 15 септември 2008 г. населението на Рилски манастир по постоянен адрес е 35 души, по постоянен и настоящ адрес в същото населено място е 24 души, а по адрес в избирателни секции – 72-ма. Освен монасите това са служители в администрацията на манастира и отделни управители и работещи в обособени обекти за хранене и настаняване, извън манастира, както и техни деца в предучилищна възраст. Така в населено място Рилски манастир освен населението по адрес, ежедневно пребивава временно население – хора, наети на работа в сферата на търговията и услугите, хотелиерството и ресторантьорството, техническата поддръжка и охрана, сигурността. По експертна оценка в активния сезон броят на това население не надвишава 100 души.

По официални данни през цялата 2008 г. Рилската Света обител е посетена от 267323 души²⁶; т.е. през тази година средно на ден 721 туристи посещават манастира. По тази схема общото население се изчислява като сбор:

72 човека постоянно население
+ 100 човека временно население
+ 721 човека приходящи (туристи)
= **893 човека население на ден (средно за годината 2008)**

По официални данни през месец август 2008 г. има най много посетители (туристи) - общо 86904 човека; при регистрирано пиково натовърване от 18000 души на 14 август (Успение на прсв. Богородица) т.е. през този месец средно на ден 2297 туристи посещават манастира. По тази схема общото постоянно и временно население се изчислява като сбор:

72 човека постоянно население
+ 100 човека временно население
+ 2297 човека приходящи (туристи)
= **2469 човека население на ден (средно за пиково натоварване м. август 2008 г.)**

Вземайки предвид, че броят на преминаващите туристи ще продължи да се увеличава, се предвижда, че в периода 2030 г. това увеличение ще достигне до 120%. Така се приема, че към 2030 г. общо годишно в манастира ще идват около 320790 туристи, а общо в пиковия месец август – 104285 туристи.

Общото, оразмерително при планирането, постоянно и временно население се изчислява като сбор по горната схема:

86 човека постоянно население
+ 120 човека временно население
+ 865 човека приходящи (туристи)
= **1071 човека население на ден (средно оразмерително за годината 2030)**

Отнесено към пиковото сезонно туристическо натоварване изчислението е:

86 човека постоянно население
+ 120 човека временно население
+ 2962 човека приходящи (туристи)
= **3168 човека население на ден (средно за пиково натоварване м. август 2030 г.)**

За сравнение – обитателите на Рилски манастир са повече от обитателите на най-малкото село в общината – с. Падала и близо 1/3 от постоянното население на гр. Рила.

Таблица на населението по настоящ адрес, възраст и пол в община РИЛА област КЮСТЕНДИЛ (по адрес в избирателните секции) към дата 22 юли 2007										
Населено място (НМ)	общо	мъже	жени	под7	7-13	14-17	Жени 18-58	Мъже 18-62	Жени над 58	Мъже над 62
с. ПАДАЛА	40	22	18	0	0	0	3	11	15	11
с. ПАСТРА	296	192	104	3	7	8	43	133	54	48
гр. РИЛА	3039	1491	1548	167	157	133	833	989	516	244
Манастир РИЛСКИ МАНАСТИР	72	44	28	3	1	0	20	33	5	10
с. СМОЧЕВО	266	117	149	1	1	3	19	56	128	58
Всичко за общината	3713	1866	1847	174	166	144	918	1222	718	317

Извод:

Броят на постоянните обитатели на населено място Рилски манастир (около 40 монаха) се запазва. В периода до 2030 г. общото население ще има пулсиращ брой от 1025 човека на ден (средно оразмерително за годината) и 3524 човека на ден средно за пиково натоварване м. август. Това оказва значително влияние върху потребностите за развитие на техническата и специфичната социална инфраструктура на населеното място.

3.2. Физико-географска и топографска характеристика

3.2.1. Формиране и характер на релефа

Рилски манастир, като разположен сред буферната зона на резервата „Риломанастирска гора”, се характеризира с неговите специфични природни условия. Релефът в околностите му е средно и високо планински. Изградена предимно от стари метаморфни и отчасти от гранитоидни скали, защитената територия е интересна с денудационните си заравнености, със залесените и затревените денудационно-ерозионни склонове, с трогавата речна долина на р. Манастирска/Рилска, както и с моренните и флувиоглациалните наслагвания и каменните срутища, образувани при следледниковото мразово изветряване през холоцена.

Релефът е резултат от интензивни ендеогенни процеси, които започват в края на плиоцена или в началото на квартернера, както и от врязването на речните течения. По това време се оформя и съвременната мрежа от речни долини. Склоновете на речно-долинната мрежа са най-често изпъкнали, стръмни и праволинейни. Дълбоковсечената долина на р. Манастирска/Рилска е най-голямата в Рила планина. В района на населено място Рилски манастир дълбочината ѝ достига до 1500 м.

Характерен етап в развитието на релефа е вюрмското заледяване. По това време високите части на планината са изложени на интензивно физическо изветряване, чиито продукти се натрупват в основата на речните долини. Троговият характер в горните части на речните долини и отлагането на валунен материал от челните и страничните морени също се определят от вюрмското заледяване. Челните морени бележат неговите стадии: при първите от тях са отложените по-ниско – на 1200 м, - непосредствено над терасата на Рилски манастир.

Процесите на химическо изветряване започват със затоплянето на климата към края на квартернера.

Съвременният релеф е оформен през неогена и квартернера. Фиксирани са неколкостепенни издигания с твърде големи амплитуди. В интервалите помежду им са оформени денудационни заравнености на възраст от старомиценска до младоплиоценска. Те са установени на абсолютни коти 2600, 2200, 1600 и 1200м.

Образуването на типичните глациогенни форми е свързано с началото на плейстоцена. Образувани са циркуси, които обичайно завършват с висок ригел. Троговата долина на р. Манастирска/Рилска започва от такъв ригел.

3.2.2. Почви

Според комплексното райониране на България по отношение на почви, климат и растителност, населено място Рилски манастир попада в Тракийската горскорастителна област, подобласт Рила, среден и високопланински пояси. На територията се срещат само кафяви горски почви от клас Cambisols, разпространени във височинните пояси от 800 до към 1600-1800 м н.в..

В техния профил се откриват всички генетични хоризонти - А, В, С. Мъртвата горска постилка варира от 3 до 10 см. Хумусно-акумулативният хоризонт А е маломощен - от 5 до 25 см, илувиалният хоризонт В е между 80-100 см и е неуплътнен. Хоризонт С се състои от скален рохляк, в който се срещат и по-дребни изветрителни продукти. Този тип почви е със среден до лек механичен състав, има голяма скелетност и е силно водопропусклив. Разделя се на два подтипа: кафяви горски светли и кафяви горски тъмни.

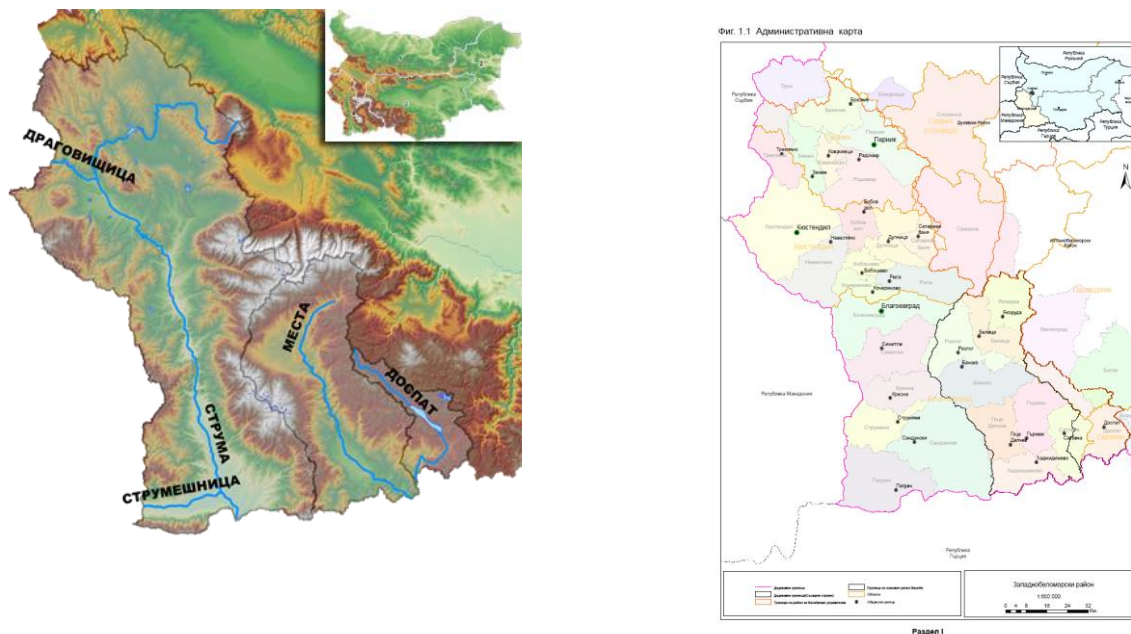
²⁶ Аврамов В. Мониторинг на посетителския поток... 2007-2008 г., изд. ДПП „Рилски манастир”, под печат.

Кафявите горски светли почви са разпространени при по-малките надморски височини, на по-припечни на слънцегреене и по-сухи склонове. На по-големи надморски височини, към горната граница на разпространение, в по-сенчестите и в по-влажните склонове се срещат тъмнокафявите горски почви. Те обуславят по-висока продуктивност на горите.

3.2.3. Води

През територията на населено място Рилски манастир протича единствената по-голяма река на територията на землището му - р. Рилска. Тя извира от Рибни езера на височина 2691 м н.в., и след като приема водите на притоците си, се влива в р. Струма при с. Шарков чифлик, Кюстендилска област. В границите на населеното място в нея се влива р. Друшлявица.

Основен водоизточник са дебелият снежна покривка, влажният климат, и многото езера на височина над 2000 м. Разположението на тези езера, както и химическият състав на водата им, и постоянният им воден ресурс, имат важна роля за биоразнообразието на р. Рилска. Качествата на водата са изключително благоприятни за популацията на балканска пъстърва.

Географско разположение и административно разпределение на територията на населено място Рилски манастир по отношение на водните ресурси и управлението им към Западнобеломорски район

3.2.4. Флора и фауна

Природните дадености се характеризират с изключително богатство на високо планинска тревиста, храстовидна и висока растителност с характерен видов състав; гористи зони и поляни. В състава на голяма част от растителните съобщества на обгръщания населено място Природен парк участват редки и застрашени от изчезване локални ендемични видове, които се срещат²⁷:

- само тук - рилски дъб (*Quercus protoroburoides*) и рилски ревен (*Rheum rhaponticum*).
- измежду българските ендемити - българско вятърче (*Jasione bulgarica*), рилска класица (*Alopecurus giloensis*), веленовскиевото плюскавче (*Silene velenovskyana*), рилска теменуга (*Viola orbatica*), Свети Йоаново подрумиче (*Anthemis sancti-johannis*)
- измежду балкански ендемити - български омайник (*Geum bulgaricum*), златиста кандилка (*Aquilegia aurea*), обикновено лъжичниче (*Armeria rumelica*), планински минзухар (*Crocus veluchensis*), дребнолистен карамфил (*Dianthus microlepis*), Цар Борисова ела (*Abies Borisii-regis*).

Общият брой на реликтите в защитената територия е 92, от които 59 вида са глациални и 33 терциерни. Територията на Природния парк е с типична височинна значимост на растителността с шест характерни пояса: с широколистна, смесена широколистна, смесена широколистно-иглолистна,

иглолистна (присъствие на бяла мура), субалпийска и алпийска растителност. На територията му около манастира са установени 203 вида лечебни растения.

По-просто описание като постоянен обител дава Левкийски епископ Варлаам – игумен на светата обител: „Горите се състоят от вечно зелени борови дървета, разни родове и с разни имена, някои от тях, които са красиви и високи като същински кипариси; букови дървета, високи и добросенчести; големи дъбове многоклончести; благоуханни липи, високоворхи тополи, брястове, ясени, бреси, яворове, кленове, тиси, смрики, иви, елхи, върба, ракета (край реката) и много други. Край манастиря има и плодови дървета.”

Растителността все още устоява на човешката намеса

Урбанизираната територия на населеното място е съхранила голяма част от природните компоненти на ландшафта: в края на март 2009 г

Фауната има също изключително богато представяне. Общият брой на установените в Природния парк около Рилската света обител таксони от безгръбначната фауна възлиза на 2475 вида и подвидове, от които 332 са с природозащитна значимост. Редките таксони са 96 (стенототни), 85 ендемита, 146 реликта, от които 116 са включени в световни и европейски списъци на застрашени видове - IUCN-7. В национален план и трите групи безгръбначни животни имат голяма представителност в Р България: многоножките - 35%; полутвърдокрилите насекоми - 22%; и паякообразните - 20%. Бозайниците са 54 вида – 58% от видовия състав на сухоземни бозайници в Р България; гнездещите птици са 97 вида – 38%, земноводните са 6 вида - 37.5%, а влечугите - 20.5% от видовия състав в Р България. Около 53 вида са с консервационно значение, 12 реликтни вида и 5 ендемични таксони.²⁸

3.3. Инженерно-геоложка и хидроложка характеристика

3.3.1. Геоморфоложки условия и тектонска характеристика на територията

Съвременните геоморфоложки форми в района на населено място Рилски манастир са предимно деструктивни:

- дълбоко врязани речни долини,
- ригели,
- денудационни форми.

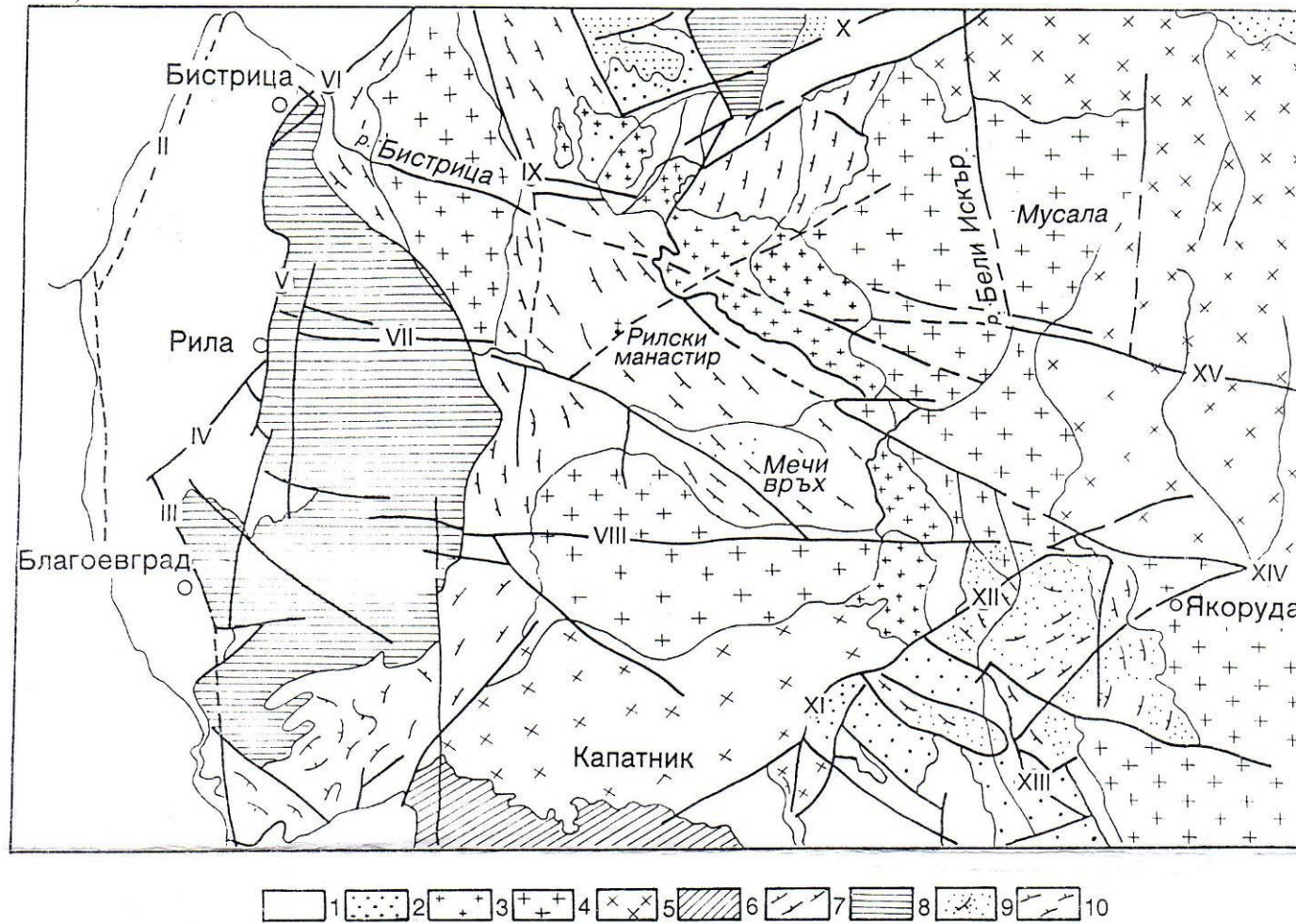
За разлика от заобикалящите я характерни форми, терасата на която е изграден манастирският комплекс е типично акумулативно образувание от дейностите на реките Друшлявица и Манастирска

²⁷ Аврамов В. Мониторинг на посетителския поток и потока от моторни превозни средства на територията на Природен парк „Рилски манастир” 2007-2008 години. изд. ДПП „Рилски манастир”, под печат.

²⁸ Аврамов В. Мониторинг на посетителския поток... 2007-2008 г., изд. ДПП „Рилски манастир”, под печат.

(Рилска). Формирането е алувиално-пролувиално-колувиално, по всяка вероятност и глациално, като възрастта на акумулативните материали е холоценска. Съставът им е твърде разнообразен поради съчетаването на процесите на химическо и физическо изветряване. Дебелината на изветрялата зона около манастира е около 20 м. В нея преобладават едри скални късове: валуни, блокове и чакъли с пясъчлив, пясъчливо-глинест и глинесто-пясъчлив запълнител.

Геологична карта на територията на ПП „Рилски манастир“ с резерват „Риломанастирска гора“ (по В. Вълков и колектив, 1981 г.)²⁹

Легенда:

I. Струмски разлом; II. Джермански разлом; III. Благоевградски разлом; IV. Стобски разлом; V. Западнорилски разлом; VI. Клисурски разлом; VII. Рилски разлом; VIII. Бистришки разлом; IX. Калински разлом; X. Черноискърски разлом; XI. Бачевски разлом; XII. Семковски разлом; XIII. Осеновски разлом; XIV. Юндолски разлом; XV. Куртовски разлом.

Изветряването е основен геодинамичен процес в региона и съответно - главен проблем процес за Рилски манастир. Предпоставка за това е наличието на младоплиоценска денудационна заравненост в непосредствена близост до манастира.

Геоморфоложките особености на района предопределят значителни лавинни и локални срутищни опасности, особено по южните склонове. Значимостта на опасността се увеличава от потенциалната висока сеизмична активност.

Основно значение за устойчивостта на манастирския комплекс имат гравитационните и сеизмогравитационните инженерно-геоложки процеси. При сеизмично събитие могат да бъдат задействани локални срутвания от южните склонове.

Срутищно ерозионна активност в края на зимата 2009

Струйно ерозионна активност в началото на пролетта

3.3.2. Общи хидрогеоложки условия

В района на населено място Рилски манастир са разпространени пукнатинни и порови подземни води. Пукнатинните подземни води са привързани към гнайсите, които имат широко разпространение в района. Това са студени води, разпространени в зоната на регионалната напуканост.

Поровите подземни води са установени в алувиалните отложения на р. Рилска, представени от чакъли и валуни с пясъчлив пълнител и прослоени от неиздържани пясъчливо-глинести материали с дълбочина от един до три метра. Те изграждат издържан безнапорен водоносен хоризонт с формиран подземен поток успоредно на р. Друшлявица и насочен към р. Рилска. Водоносният хоризонт се подхранва освен от р. Друшлявица и от инфилтрация на валежни и склонови води, както и от пукнатинните подземни води в гнайсите. Дренирането на подземните води се извършва непосредствено в р. Рилска и последните 50 м на р. Друшлявица преди вливането ѝ в р. Рилска.

Анализът на взети водни проби през 1992 г. определя подземните води като пресни, агресивни към бетон и етернитови тръби.

3.3.3. Сеизмична характеристика

Земетръсните катастрофи са природни бедствия с най-висок ръст в сеизмично активните райони на планетата като цяло. Земетръсният риск за територията на България е сравним или малко по-нисък от средния световен риск от земетресения.

Населено място Рилски манастир се намира в Рило-Родопския сеизмичен район на България. Той е един от трите основни сеизмични райони в страната, обособени въз основа на сеизмологичните и тектонските критерии на нейната територия. В сравнение с другите два района – Североизточния и Средногорския, Рило-Родопският се характеризира с най-висока сеизмична активност. Районът, разположен по линията Кочани-Пехчево-Крупник-Брежани, в източна Македония и Югозападна България, е един от най-активните в силно сеизмичната северно-егейска зона. В този район са се реализирали около 10 силни исторически земетресения ($M > 6.0$). За силни земетресения преди XX век в тази област съществуват данни още от 52 г. сл. Хр.

През април 1904 г. в района на с. Кресна и с. Крупник (Югозападна България) е реализирано земетресение с $M=7.8\div 7.9$ и епицентрална интензивност $I_0=10\div 11$ МШК-64³⁰. То е най-силното известно земетресение в България и най-силното плитко земетресение, станало през XX век на

²⁹ Георгиев, Г., Тюфекчиев К. Риломанастирска гора, Земиздат, София, 1989, с.14.

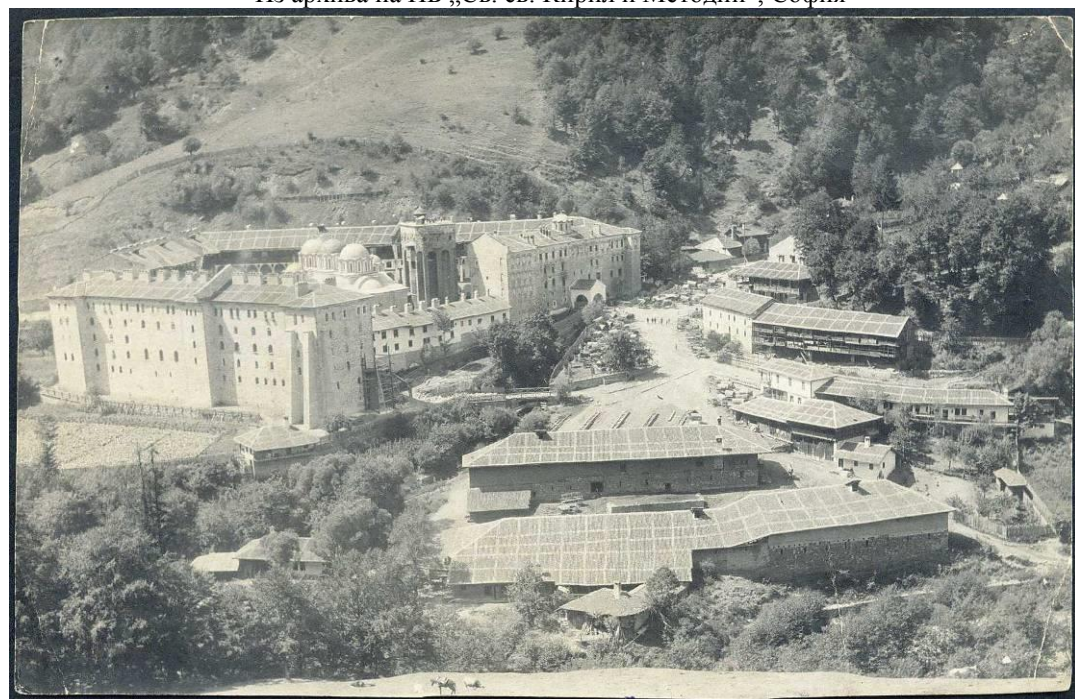
³⁰ В-к ЗАСТРАХОВАТЕЛ ПРЕС, БР. 10 (315) от 30 май – 13 юни 2007

Балканите и континентална Европа. Това земетръсно събитие е предшествано (25 минути по-рано) от друго много силно събитие с $M=7.1 \div 7.3$. Засегнати силно са Крупник, Кресна, Брежани, Симитли и много други селища. Площта, на която са усетени двете земетръсни събития е около 1 400 000 кв.км., а данните за разрушенията и жертвите не са пълни. Второто от земетръсните събития е усетено чак в Будапеща и според очевидци в гр. София са наблюдавани вълни по земната повърхност. Земетресението е придружено от силно бучене и тътен, на много места е избликлала вода, образували са се каменопади. Повърхностните разкъсвания, причинени от земетресението в 1904 г. са все още видими в Кресненското дефиле.

Из архива на НБ „Св. св. Кирил и Методий“, София

Поглед от изток към Рилски манастир преди катастрофалното Крупнишко-Кресненско земетресение през април 1904 г.

Поглед от югоизток към Рилски манастир след земетресението през 1904 г. Скеле за изграждане на един от контрафорсите на източната фасада

Крупнишко-Кресненското земетресение се отразява неминуемо и на Рилския манастир. Пораженията са от основите до покрива на сградите – разрушен е и покривът на кулата на протосеаст Хрельо. Още през същата година са преизградени срутилите се комини и е подмено

покривното покритие. При главните покривни връзки на всички сгради от манастирския комплекс едноолучните керемиди са пренардени и обмазани с варопясъчен разтвор, което придава характерния покривен рисунок на карета³¹ до подмяната им с австрийски керемиди през 1925 г. Поради видимите следствия и в градежа на манастирските крила, при югоизточната кула на южното (най-високото) жилищно крило през 1904 – 1908 г. са изградени пет контрафорса.

Макросейзмичният анализ на последиците от катастрофалното Крупнишко-Кресненско земетресение показва съществени различия в разрушителния ефект, проявен на терасата на Рилски манастир. Видимо в последиците, различното разпределение на сейсмичната интензивност върху строителната конструкция на манастирските крила е обяснимо с различния инженерно-геоложки строеж в основите:

- По-малките разрушения в южното крило се обясняват със значително поглъщане на сейсмичната енергия от пласта, покриващ скалната основа – около 45 м;
- По-големите поражения в североизточния ъгъл на манастирските крила са в резултат от незначително поглъщащия ефект на повърхностния пласт, разположен върху основна скала от гнайси - водонаситен и относително тънък (около 15 м);
- Пораженията в северозападното и западното крило имат обяснение в отсъствието на подземни води (сухота на повърхностния слой).

Голямата вероятност от вторични сейсмогенни деформации в района на Рилски манастир налага прилагане на превантивни мерки срещу потенциални опасности. Отчитаната високата сейсмична активност (реализирана и прогнозна) на терена около манастира и нейният инженерно-геоложки строеж предполагат възникване на сейсмогравитационни деформации:

- Най-вероятни са обрушванията на отделни големи блокове от южните склонове;
- Възможни са частични свличания по стръмния долинен склон на р. Рилска, южно от манастирския комплекс;
- Потенциална е опасността от прекъсване на пътя към град Рила поради срутища и свличания;
- Дори относително слаби сейсмични въздействия могат да предизвикат снежни лавини.

Въпреки дългия възстановителен период, споменът от последиците на земетресенията е течение на времето избледнява. Поради неустановимата цикличност и сравнително големия период на повторемост на големите земетресения, се изисква постоянно припомняне, че земетресението е природно бедствие с изключително негативни директни последици и голяма вероятност за вторични последици. Настоящото състояние на науката за прогнозиране на земетресенията и за ефективни предложения и решения за намаляване на последиците от тях не е достатъчно оправдание за изоставяне на превантивните мерки. В световен план се наблюдава тенденция за увеличаване на щетите от земетресения поради:

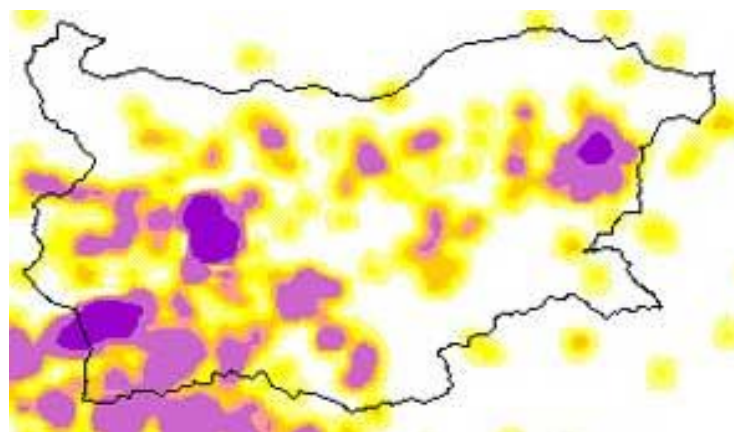
- очевидното подценяване на реалната земетръсна опасност;
- принижаване и дори елиминиране на противоземетръсните мерки, особено в строителството.

Факт е, че силно земетръсните райони, поради изключителното си богатство на природни дадености и климатичната си благоприятност, привличат струпване на човешки и материални ресурси.

Рило-Родопския сейсмичен район, в който попада населено място Рилски манастир, е огнището с най-висок енергиен потенциал в България и един от най-високите в Европа.

Около Крупнишко-Кресненското земетресение се набелязва и периодът на най-висока сейсмична активизация по нашите земи. Според макросейзмичните данни най-значителните разрушения и човешки жертви са локализиращи в района Крупник-Пехчево-Кочани. Тази линия съвпада с ориентирания в направления З/ЮЗ-И/СИ Крупнишко-Кресненски разлом.

³¹ Датирването 1868г. на картините на Обербауер, изобразяващи същия покривен растер, подлежи на уточняване, което не е предмет на настоящата разработка.

Карта със сеизмично райониране на територията на страната.

Извод:

Изясняването на съвременната геодинамична обстановка в района след повече от сто години е от съществено значение за маркиране на превантивни мерки за защита и подготвеност при риска от земетръсно бедствие още в етапа на изготвяне на ПУП на населено място Рилски манастир. Съвременната кинематика и геодинамика на сеизмогенната зона в района на Крупник-Кресна, е предмет на изследване чрез съвместен анализ на геодезически – GPS и нивелачни, сеизмотектонски и геоложки данни през последните няколко години в БАН³², които очакват приложението си.

3.4. Климатична характеристика

Населено място Рилски манастир е разположено в планинската климатична област (над 1000 м), на границата на умерено континенталния и преходно-средиземноморския климат, в югозападния дял на Рила планина. Долината на р. Рилска, отворена на запад към Струмската долина, е със склонове на планинските масиви със среден наклон 30°.

През 1925 г. климатът в риломонастирските територии е описан простичко от игумена Левкийски епископ Варлаам: „Въздухът в монастирската местност е твърде добър и чист. Зимно време тук не настава лют и непоносим студ, защото мястото е заобиколено отвсякъде с високи гори и е много сгодно за зимуване. Лятно време тук не настава голяма и непоносима горещина, защото макар монастирът да е сред планините, те обаче са отдалечени една от друга. Освен това, монастирът е построен на доста високо място, а не на дъното между планинските вериги. Независимо от това, растителността, която има около това място, много помага и за чистотата и благородството на въздуха. Това са огромните ливади, дъбрави, градини и красивите гори... Най-много помагат за прохлаждане на въздуха лятно време двете многоводни реки – Рила и Друшлявица, които текат край монастиря.”³³

В периода 1937-1947 г са измерени най-ниски температури от минус18 до минус 22°C (през декември и януар) и максимална – около 27÷28°C (през август и септември).

През последното десетилетие³⁴ са измерени най-ниски температури около минус 25°C (в края на януари) и максимални не повече от 36°C (през юли). Средната годишна температура е 7°C, а годишната температурна амплитуда – 19°C.

На територията на Рилски манастир и землището му се наблюдават ясно изразени температурни инверсии, с доминиране през студените месеци и студените часове на деня. Най-големите инверсни температурни разлики се наблюдават около 7 часа сутринта. (Към случаите с инверсия се причисляват и случаите на равни температури – изотермия.) Общо за година дните с температурни инверсии, при което температурата на по-голяма надморска височина е по-висока или равна на измерената на по-малките надморски височини, са около 200-220. Наличието на толкова

³² До 1991 г. в Рилски манастир действа метеорологична служба с водене на отчети за температура, влажност на въздуха, валежи и сеизмична активност; след което продължава действие само системата за мониторинг на сеизмичната активност с трикомпонентни акселограми на земетръсните събития.

³³ Варлаам, Левкийски епископ. Св. Иван Рилски, велик рилски чудотворец и неговия манастир, С. 1925г., с. 70

³⁴ Данните са от изследването на ПУ на ПП „Рилски манастир” 2003 г.

висок процент на изотермии и инверсии по поречието на р. Рилска се предопределя от проникването от запад на сравнително по-топли и често по-влажни въздушни маси със средиземноморски произход.

През последното десетилетие е установена трайна тенденция за намаляване на валежите с 3-4% годишно. Максимумът на валежите за годината е през месеците май и юни, а най-сухият месец е февруари. Летни засушавания се наблюдават и през септември. Наблюденията сочат, че потенциалното изпарение е превишавано от годишните валежи, което определя положителен воден баланс. Влажността на въздуха следва хода на температурата на въздуха. Поради възходящите конвекционни течения, които носят влага от далечен пренос, през топлите месеци на годината в по-високите части се наблюдава увеличена влажност.

Облачността е променлива: с нарастване на надморската височина през лятото тя се увеличава, а през зимата се намалява. това се отразява на лятното и зимното слънчево греење. Общо, годишния ход на слънцегреењето е типичен за планинския климат на Рилски манастир.

Надморската височина и ориентацията на склоновете на околните планински дялове е такава, че постоянна снежна покривка се задържа най-рано към средата на декември. Продължителността на задържане е 160-180 дни, при дебелина около 60-70 см (март). Топенето на снеговете е обичайно през първата третина на април.

Установено е, че ветровете потоци се формират под субсредиземноморско и отчасти атлантическо влияние. Основните ветрове за територията доминират в посоката от юг-югозапад на североизток по поречието на р. Рилска. Средната скорост на вятъра не надминава 4-9 м/сек. (за сравнение – над 2000 м средната скорост на вятъра е 8-10 м/сек, като в 30% от случаите достига до 16 м/сек). Ветровата циркулация нощем не надвишава 1-2 м/сек.

Поради характерните температурни инверсии, в околностите на ограничени пространства (ветровали) се пораждат ветрови потоци в посока низходяща по склона и сравнително по-висока скорост – 20-30м/сек. В динамиката и повтаряемостта на бурните ветрове, които причиняват ветровали, не е установена специфична цикличност.

Данните от за температура, влажност на въздуха и валежите, събирани непрекъснато повече от сто години от спрялата през 1991 г. действие Метеорологична служба в Рилски манастир, днес се съхраняват в Метеорологичната служба в гр. Кюстендил.

3.5. Ландшафтна / Пейзажна характеристика на територията

Провеждането на анализ за съществуващото състояние на ландшафта на разглежданата територия е необходимо, за да се определи ценността на пространствената среда и да се установят връзки между компонентите и елементите, формиращи ландшафта и тяхното взаимодействие.

3.5.1. Природен ландшафт (природни компоненти на ландшафта)

Растителност

Разглежданата територия е комплекс от саморегулиращи се екосистеми и местообитания на редки видове и съобщества и обекти от неживата природа, имащи световно значение за науката и културата. Специфичните природни условия, надморската височина, вертикалната разчлененост, разнообразните почвени условия, подчертания планински климат благоприятствуват развитието на богати месторастения.

В най-ниските части на територията е разположена екосистемата на буквите гори (900—1500 м.н.в) с основно участие на бука, крайречните екосистеми на бялата елша и смесените гори от бук и габър. Отделни фрагменти от рилски дъб се разполагат над тези на бука. В горната част, над тази екосистема, се формират такива от бук и обикновена ела. Следващият пояс е екосистемата на иглолистните гори (чисти или смесени). Те са от смърч, ела и бял бор. В пояса на буквите гори има фрагменти от екосистеми с участието на трепетлика, бреза и изкуствени насаждения от бял бор и дугласна ела.

Възрастовата структура на горите е в пряка връзка с биологичните особености на дървесните видове, екологичните условия на растителната среда, и влиянието на човешката дейност.

Прекомерното икономически ориентирано ползване, в зрелите насаждения в близкото минало, е задържало повишаването на средната възраст на горите, сега е 99 год. (докато тези в резервата в съседство е над 120 години).

Особеностите на климатичните условия, естествената структура на горските екосистеми и сравнително ограничената човешка намеса в продължение на столетия, са дали възможност на територията да се формират висококачествени и високо продуктивни гори, с изключително екологично значение, включително водоохранно, противоерозийно и рекреационно.

Силно изразено е естетическото въздействие на тези насаждения, с разнообразие на формите си, със силуета и колоритната им динамика, през всички сезони. Разнообразните, наситени с различни отенъци летни багри на растителността, заменени с големите контрасти, с ярки тонове през есента оказват силно художествено въздействие на посетителя.

Изхождайки от това огромно растително богатство и от неговото въздействие, разглежданата територия би могла да получи най-високата оценка за компонент растителност. Неразделната експлоатация на горите по време на Балабановата концесия и първите две десетилетия на национализацията, днешното браконьерство, намаляването на водния режим, чрез хидротехническо строителство, - всичко това води до нарушаване на екологичното равновесие, до разрушаване на екосистемата.

Това налага отстраняването на негативно протичащите процеси, както и утвърждаване на защитни териториалноустройствени действия за изявените ландшафтни компоненти.

Релеф

Разнообразие на ландшафта създава и релефа на територията. Раздвижен, създаващ условия за далечни панорами, ракриващ гледки към вековни гори, интересни каменни и скални образувания, със специфични форми и колорит.

Този релеф дава възможност за спокойни продължителни разходки, което осигурява на посетителя удоволствие и наслада от съприкосновението с природата.

Водни площи

Като компонент на ландшафта, със своята живописност и природосъобразност, те допринасят за високата ландшафтна оценка. На разглежданата територия протичат реките Рилска и Друшлявица, със сравнително постоянен дебит.

Бушуваща и пенеща се, река Друшлявица бурно се спуска покрай манастира и с грохот се втурва да се слее с Рилска.

Бавна и спокойна, проявявайки романтичен характер, р. Рилска си проправя криволичащ път по протежение на километри и после изведнъж изненадващо преминава в живописни водопади. Поречието ѝ предоставя места за отдих, където посетителите могат да се насладят на тишината на реката и прекрасните гледки.

Природни забележителности

С територията на селището граничи природен резерват „Риломанастирска гора“ обявен 1986 год. с цел запазване на вековните първични иглолистни и елови-букови гори. Това е територия с най-строг режим, при който човешката намеса и въздействие се свежда до минимум. С вековните си гори, с живописните си скални форми, с голямото си биоразнообразие този резерват има голямо участие в ландшафтната среда и оказва висока степен на въздействие върху посетителя.

3.5.2. Културен ландшафт (антропогенни компоненти на ландшафта)

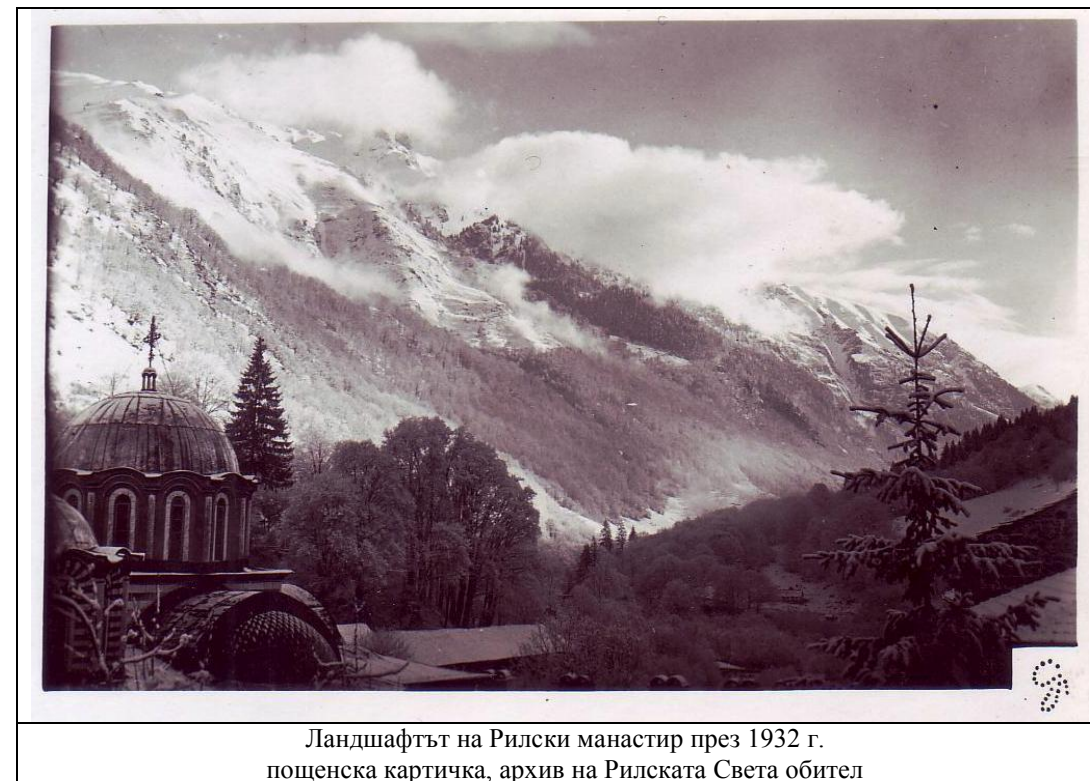
Антропогенните дададености на територията в ландшафтния анализ се оценяват по следните критерии:

Културни ценности

Рилският манастир, стопанин на тази територия, национална духовна светиня, с многовековна история, притегателен и духовен, и туристически център за българи и чужденци, е:

- съизмерим с мащабите на планината,
- пропорционално вписан в природната среда,

- силно характерен в ландшафтно отношение,
- с богатство от фрагменти и мотиви, носещи информация и естетически качества.

Ландшафтът на Рилски манастир през 1932 г.
пощенска картичка, архив на Рилската Света обител

Селищна територия

Урбанизираната територия непосредствено до манастира откъм Самоковската порта е лишена от адекватна функция за няколкodesетилетен период и поради това в момента е недостатъчно организирана и създава впечатлението за зле подреден стопански двор. За това възприемане на средата допринася строителната площадка в североизточната част на площада. Наред с добрия вид на фурната и гостоприемницата са порутените и подлежащи на реставрация сгради на юг към реката.

Парковото пространство в тази територия е заето от самоподдържаща се зеленина. Бетоните блокове, останки от предишна корекция (80-те години), стърчат разбити при вливането на р. Друшлявица в Рилска, и компрометират живописната река. Територията между р. Друшлявица и гробищния комплекс е труднодостъпна.

Сгради – обекти от груповия паметник на културата, в очакване на реставрация

Ревитализирана стопанска постройка при зеленчуковата градина южно от манастира

Състоянието е отчетено от манастирската управа и е започнато поетапно ревитализиране на средата, както чрез извършващото се в момента ново строителство, така и чрез реставрацията на заварените стопански сгради. Възстановяването на сградата на бившото кметство и ресторант „Дружба” е блокирано от предвижданията на действащия ЗРП '76 и липсата на адекватен нов ПУП.

Сграда с налични инвестиционни намерения за реконструкция, възпирани от липсата на адекватен ПУП

Неизползваема малка жилищна сграда до бившата (разрушена) сграда на жп гарата

Неприятно е въздействието на шаркираните терени при хотел „Рилец”, унищожили голяма площ от живописна поляна на юг от него (илюстрирано в раздела за нерегламентирано строителство в територията).

Транспортна комуникация

Същата е представена от асфалтов път гр. Рила – Рилски манастир - Тиха Рила.

Включването му в ландшафта не е изразително, но движението внася динамика, която го обогатява. Специално крайпътно озеленяване няма, но това не се налага, поради преминаването на по-голяма част от трасето през озеленени горски терени. Липсват места за паркиране, особено във върхово натоварване от посетители.

Триклонно кръстовище при бетоновия мост над р. Рилска

Триклонно кръстовище при „Циганската поляна”

Човешко присъствие

Св. Иван Рилски, от младини склонен към съзерцателен живот и благочестие, е потърсил уединение в Рилската пустиня в „средището на българската земя”, измежду първите поколения на

християнска България при цар Петър. Макар по земите ни да е имало манастири и преди него, той полага основата на българското монашество и озарява през следващите векове до днес земите около Рила планина, тогава еднакво отдалечени от държавния блясък на престолните манастири около Преслав и Търново и незасегнати от прякото духовно-просветно действие на охридските светители Климент и Наум.

Образът на св. Иван Рилски е достигнал до нас повече в светлината на легендите като обитател най-напред на „хралупато дърво”, а след това обживял пещера, и заобиколен от своите ученици, поминал с на седемдесетгодишна възраст. Като беглец от световната суета, св. Иван намира на това място в Рила среда за своите подвизи, съзерцания и успокоение.

Труднодостъпната, оскъдна на плодородност за традиционно препитание земя на Рилската пустиня от времето на обитаването ѝ през X век от св. Иван днес е различна. Оттогава до сега присъствието на човека в неповторимата природна среда на Риломанастирските гори е оставило върху ѝ неизлечими следи, но и е съхранило спомена за хармонията между човека и природата – съществувала до преди по-малко от век. Единството на човек и природа и през 1925 г. е описано простиичко от игумена Левкийски епископ Варлаам:

„Друшлявица, минавайки край манастиря, кара манастирската мелница, която никога не спира. От тая река са прокарани многото чешми във около манастиря. Тая е едничката причина, загдето е избрано това място за манастир. На другата река – Рила са построени манастирските дъскорезници, на които се режи нужния строителен материал за манастиря. До същата река е построена манастирската ковачница и точила за всички манастирски сечива.”³⁵

3.6. Екологична и санитарно-хигиенна характеристика на територията

Липсват замърсяващи производства. Историческия преглед на екологичната обстановка в района на Рилския манастир през последното десетилетие показва, че основните проблеми по опазването на околната среда са свързани със:

- Силен туристически натиск, слабости в управлението на туристическия поток и нерегулирано движение на МПС;
- Замърсяване с отпадни води;
- Замърсяване с твърди битови отпадъци;
- Наличие на дейности, несъвместими с облика и значимостта на Рилския манастир и Светите места като духовно средище
- Наличие на безстопанствени и изоставени постройки
- Срутищно- и струйно ерозионни процеси

Силен туристически натиск, слабости в управлението на туристическия поток и нерегулирано движение на МПС

Рилски манастир в определени дни от годината е едно от населените места в България с най-висока интензивност на човешко присъствие. Най-големи струпвания на хора има около самия манастир, Бачкова чешма, бреговете на Рилска река между манастира и Гроба на Св. Иван Рилски, Кирилова поляна и на река Илийна в местността Бричбор. Последните две местности, макар и извън устройваната територия, оказват съществено влияние върху нея с големия брой посетители, които се съсредоточават там в определени моменти. В повечето от посочените места се срещат консервационно значими видове, за които струпването на посетители може да представлява заплаха.

Значимо е неблагоприятното въздействие на струпването на посетители чрез безпокоене на животните поради вдигане на шум, палене на огънове и т.н. В някои случаи струпването на посетители и особено при несъобразено с характера на мястото поведение и извършвани дейности, нарушава атмосферата на покой и духовно съзерцание и цялостния облик на манастира и светите места. Липсва единна стратегия и организация на посетителския поток така, че да бъдат задоволени

³⁵ Варлаам, Левкийски епископ. Св. Иван Рилски, велик рилски чудотворец и неговия манастир, С. 1925г., с. 72

очакванията на хората при минимален отрицателен ефект върху културно-историческите и природните дадености в населеното място. Посетителите навлизат навсякъде по територията без ограничения, насочване, осигуряване на мерки за безопасност и действителен контрол върху въздействието от пребиваването им. Все още се предоставя недостатъчно информация за заплахите и нарушенията, които създават в съответния участък за някои от природните и културно-историческите ценности на устройваната територия. Във тази връзка, проблем представлява и масовото посещение на района около Рилски манастир при отбелязването на някои религиозни празници, като “Св. Богородица” например, след които районът заприличва на лунен пейзаж.

Понастоящем няма ограничение за достъп на моторни превозни средства. Автомобилният поток е извънредно интензивен, като най-големи струпвания на автомобили има около самия манастир, Кирилова поляна, Бачково чешма и Гроба на Свети Иван Рилски. Налице е безразборно навлизане на МПС и във вътрешността на Природен парк “Рилски манастир”, главно по пътя по протежение на река Рилска на североизток от Кирилова поляна до местността Тиха Рила. Този поток от автомобили не е свързан с населеното място, но оказва пряко негативно въздействие както върху компонентите на околната среда, така и върху Рилския манастир и другите архитектурни, художествени и исторически паметници на културата. Негативното въздействие на движещите се в района моторни превозни средства е свързано най-вече с шумово, прахово и замърсяване с вредни газове, замърсяване с гориво-смазочни материали.

В по-малка степен, негативно влияние оказват незаконния лов и риболов, паленето на огън извън определените места, избиването на неловни животни и колекциониране на редки – най-често земноводни и змии, колекционирането на защитени видове растения и животни, събирането билки от лечебни растения и на диворастящи цветя. Заплахата засяга редица консервационно значими видове растения. Много атрактивните защитени видове висши растения влизат в букетите на туристите – планински божур (рядък вид), жълт планински крем (рядък вид), златиста кандилка (рядък вид, балкански ендемит), петров кръст и др.

Замърсяване на реките с отпадни води

Планинските води са с ниска обща минерализация, силно наситени с кислород и много меки. Съпоставка на проби, взети от места на различна надморска височина по поречието на р. Рилска преди сливането ѝ с р. Илийна, може да се отбележи, че след населено място Рилски манастир има известно завишаване на азота³⁶.

По-голяма част от обектите в устройваната територия са с морално и технически остарели септични ями. Липсата на пречиствателни съоръжения е сериозна предпоставка за замърсяване на терените и Рилска река с отпадни води. Замърсяването на водите е заплаха за водните екосистеми, за всички групи безгръбначни животни и за висшите организми, екологично свързани с тях. Особено значимо е за рибните популации, влаголюбиви видове мекотели, както и за типични водни високопланински таксони, какъвто е р. *Pisidium* от сладководните миди, за всички земноводни.

Заплахите за реките и тяхната екосистема са свързани още с твърди битови отпадъци, при използването на химически препарати, незаконния риболов и в по-малка степен – незаконния лов.

Таблица: Стойности на по-характерните показатели за качествата на водите в наблюдаваните пунктове					
Пункт	Перманганатна окисляемост	Обща твърдост	NO3	PO4	кт/мч
р. Рилска при м. Тиха Рила (1800 м.н.в.)	0,65	0,3	0,9	0,25	10
р. Рилска след Рилския Манастир (1000 м.н.в.)	0,94	0,7	1,6	0,19	10
р. Рилска след м. Бричебор (900 м.н.в.)	0,94	0,65	1,1	0,65	20

Санитарни възли, изградени като пристройка към ресторант Бачкова чешма (обозначени в обсъжданата КК и КР като еднофамилни жилищни сгради)

Изоставен клозет при Бачкова чешма

Замърсяване с твърди битови отпадъци (ТБО)

На редица места в населеното място и в Природния парк, главно около къмпингите, лагерните сгради и бунгала, пътищата и местата на струпване на посетители е налице сериозно замърсяване с твърди битови отпадъци. Генерирането на отпадъци е най-интензивно в района около манастирските сгради, ресторанта при Бачкова чешма, местата за пикник по пътя за Кирилова поляна, както и при нерегламентираните места по брега на река Рилска между манастира и Кирилова поляна. Струпването на отпадъци понижава рекреационните и естетическите качества на ландшафта. Негативните въздействия върху биоразнообразието се изразяват чрез промяна във видовия състав на макромитетите, увеличаване на рудералните и копротрофни видове. Замърсяването с ТБО не е резултат от липсата на подходящи улеснения за посетителите –достатъчно на брой или вместимост кошчета, места за сядане, палене на огън и т.н.

Контейнери за разделно събиране на ТБО са разположени по протежение на цялото населено място - от сградите на манастирското ядро до Бачкова чешма

Количеството на събираните ТБО изисква увеличаване на броя на контейнерите или на честотата на извозването им. Контейнери при подхода към комплекс „Зодиак“

³⁶ Извадка от данни при изследване за ПУ на ПП „Рилски манастир“ 2004 - 2013

По информация от Община Рила в населено място Рилски манастир от Рилска света обител до Бачкова чешма се обслужват 22 контейнера по 1 куб.м, а по трасето оттам до Обелище (т. нар. Летище) – още 5 контейнера. Извозването на ТБО през летния сезон е четири пъти месечно, а през зимния – два пъти месечно. Складирането на ТБО се извършва на депото в с. Момена и се запръстява два пъти месечно.

Наличие на дейности, несъвместими с облика и значимостта на Рилския манастир и Светите места като духовно средище

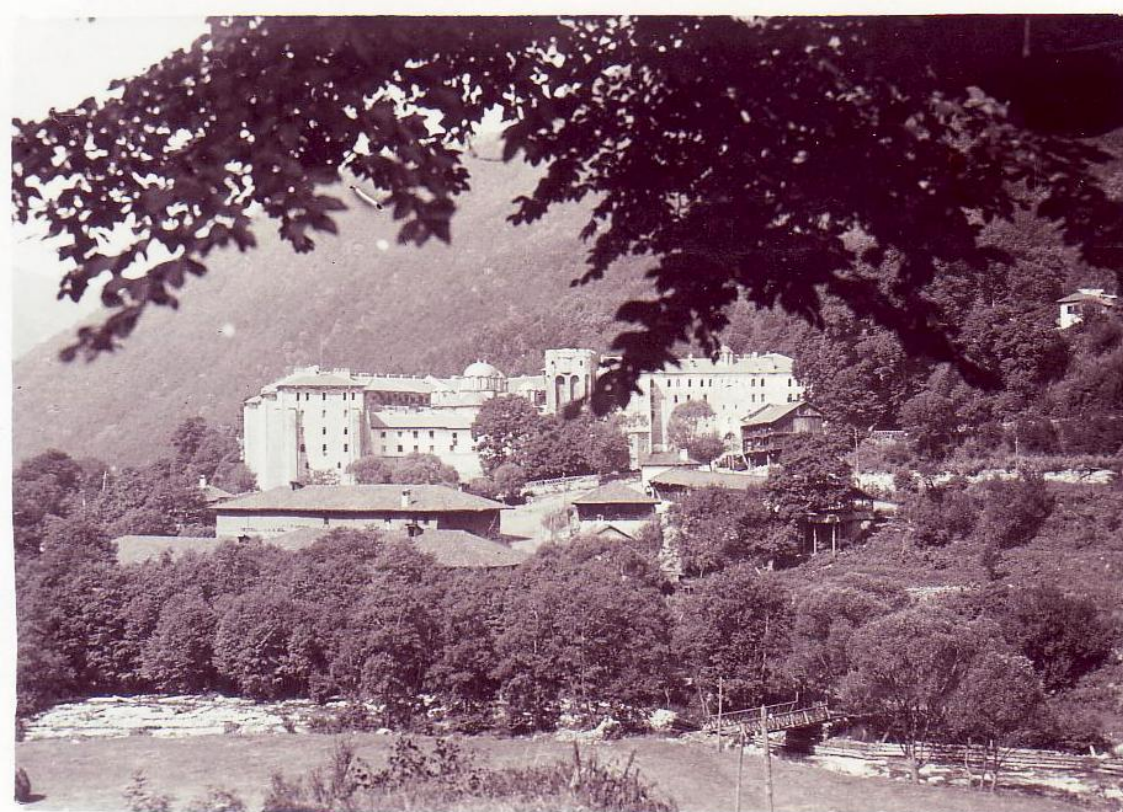
Наличието на увеселителни заведения, търговски обекти, както и свързаната с тях панаирна атмосфера, организиране на базари на открито, присъствие на хора в неподходящо облекло, на автомобили, шум, замърсяване и други непосредствено до и около религиозните обекти е заплаха, която снижава възприятието на изключителната духовна значимост на Рилския манастир и на другите свети места около него. Посочените фактори нарушават облика на светите места като места на духовност, благоприличие, смирение.

Наличие на безстопанствени и изоставени постройки

Повечето от съвременните постройки (някои от които незаконни) не се вписват в средата и не са подчинени на цялостна визия за облика на мястото. Една част от тях са безстопанствени, изоставени и се рушат, което още повече нарушава цялостното естетическо възприятие на ландшафта. Около изоставени бивши почивни станции и други постройки (водохващания и др.) е установено рязко увеличаване на присъствието на рудерални видове, както и наличие на неместни видове (*Borago officinalis*).

Срутищно и струйно ерозионни процеси

Територията е с характерни срутища, улеи, изветрели скали, при „човешко съдействие“ чрез подкопаване на планинските скатове за изграждане на пътища и сгради.

Природосъобразно укрепване на речните брегове с дървени прегради, 1932 г. архив на Рилската Света обител

Подпорни каменни стени са изградени по-късно, по проект на „Синпроект“ през средата на 50-те години, за предотвратяване на транспортирането на къмъни, чакъл и земни маси и отлагането им в по-долни участъци на речното корито, за укрепване на откоси край пътища и за корекция на р. Друшлявица при Самоковския двор.

Текущи срутищно-ерозионни процеси при бетонов подпорен зид от 80-те години състояние към края на март 2009

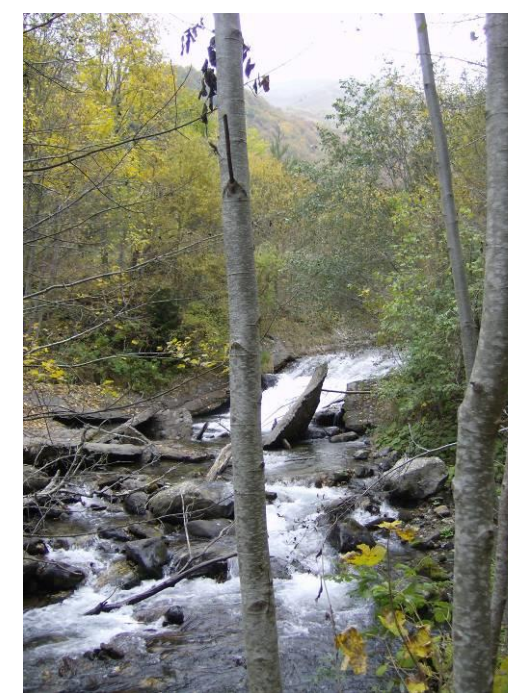

Бетонов подпорен зид при хотел Рилец от 80-те години състояние към края на март 2009

Бреговете са също уязвими. Речните води имат своите гореспоменати заплахи, но от друга страна самите те представляват известна заплаха за хората, поземлените имоти и застрояването в тях: силните буйни струя планинска вода постепенно изравят брега и изместват речните брегове, отнасяйки нестабилни мостове и сгради. В миналото при по-непосредственото общуване на човека с природата, са правени примитивни наглед преграждения (дървени тараби-диги), които в последните десетилетия са забравени.

Корекция на р. Друшлявица при моста на главния път от север на манастира, средата на 50-те години (добър пример)

Корекция на р. Друшлявица при вливането ѝ в р. Манастирска/Рилска, средата на 80-те години на XX в (лош пример)

За укрепване на откоси са изградени и бетонови подпорни стени, които не се вписват така естетично в ландшафта на манастира.

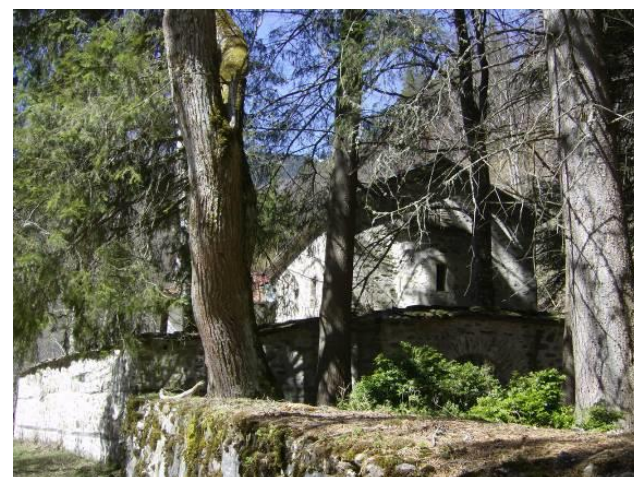
В Опорния план, като неразделна част от настоящото Задание, графично е отразено изменението на речното корито за период около тридесет – сто години.

Наличие на действащо гробище в населеното място

В манастирското гробище се извършват погребения само на монаси. Заедно с храма „Въведение на прсв. Богородица” и жилищната сграда в оградения двор, то е обект на груповия комплекс от недвижими културни ценности от национално и световно значение – Рилски манастир.

Изглед на манастирското гробище с храм „Въведение на прсв Богородица”
Около 1934 г.

Съвременен изглед на манастирското гробище
Март 2009 г.

3.7. Културно-историческа характеристика на територията

3.7.1. Изучаване и проучване на Рилски манастир и територията му

Описанията на манастира бележат първите стъпки към задълбоченото му изучаване. Първи описателни бележки за манастира оставя рилският йеромонах Йеротей³⁷. Първото кратко описание на манастира е отпечатано от Иван Богоров през 1846 г.

По проучването на културното наследство на Рилски манастир са работили и оставили свой принос за опазването му редица изследователи – духовници, учени и практики. Първи сред тях са монасите: хаджи Агапий, Неофит Рилски, Игнатий Рилски, Левкийски епископ Варлаам и архимандрит Климент Рилец.

Описанията и графичните илюстрации на манастира X-XVIII век, достигнали до нас в отпечатани жития на св. Иван Рилски, пътеписи, монографии и гравюри, както и текстове в турските и гръцките документи на манастира, говорят откъслечно за етапите и вида на градежа, архитектурата и приложните изкуства в манастирските сгради. Непосредствено след Освобождението, през 1879 г., е отпечатано първото цялостно систематизирано описание на манастира от неговия игумен Неофит Рилски. (Ползваните в настоящата разработка описания са изброени в приложен списък на ползваната литература.)

От края на XIX - началото на XX век с изучаване на историята, архитектурата, дърворезбата, стенописите, живописа и книжното наследство на Рилската света обител се заемат редица известни учени, историци и литератори. Първи проучвания на историческото развитие и документални изследвания правят Тодор Ихчиев, проф. Йордан Иванов, Е. Спространов, И. Енчев-Видю, проф. Иван Гошев, Кръстю Миятев, проф. Иван Дуйчев и др. Всички изследователи от това време отделят дължимото първенстващо място на житието на св. Иван Рилски и неговия Завет към монашеското братство за устройството на манастира. В първите изследвания се засяга повече историята на

манастира и фрагментарно се описва неговия строеж, архитектура и приложни изкуства. По-късните публикации са с приложени откъслечни проучвания и снимки.

Сред първите, заели се със създаване на кадастрална и архитектурно-строителна документация (заснемания) за Рилската Света обител, е манастирският техник-лесничей П. Щегер. По-системно архитектурно заснемане, макар с прекъсване по време на войните, прави от 1918 до 1945 г. арх. Панайот Калчев.

След Първата световна война към изследователите на манастира се прибавят архитекти и изкуствоведи. През 1927 г. Комисията за старините при Министерството на просвещението обявява за народни старини „Рилски манастир, Хрельовата кула, църквата, манастирските сгради, църквата „Св. Лука”, Църквата при „Орлица”³⁸. Подробно описание на териториално-устройственото развитие на манастира между двете световни войни правят съвременниците Левкийски епископ Варлаам и архимандрит Климент Рилец. Тогава започва и по-систематизираното архитектурно заснемане с ръчни скици и бележки на манастирските сгради от арх. Панайот Калчев. През 1948 г. те са откупени от новосъздадената научна Комисия (преобразувана година по-късно в Институт по градоустройство и архитектура към БАН) и са изчертани от Тома С. Петров (още техник) като служебно лице в тогавашното Министерство на благоустройството.

Проучванията се съчетават и с обучение на подрастващото поколение изследователи, организирани в студентски експедиции. През 1949 проф. арх. П. Калчев с група студенти продължава архитектурното заснемане на манастирските сгради, което в следващите три години е поето от ст.н.с. арх. Г. Стойков, подпомаган също от група студенти. През 1954-55 г. ст.н.с. арх. Г. Стойков и арх. Ц. Стойчев заснемат плана на главната църква „Рождество на пресвета Богородица” с мраморните орнаменти на пода и детайли от манастирските сградни крила. Материалите, събрани в продължение на този шест годишен труд, са публикувани през 1957 г. в обширно издание, с цел богато представяне на уникалния паметник на културата и позволяване на по-нататъшното му изследване и проучване. Обобщителните текстове в този труд за историята, строителството и архитектурата, резбата и стенописите са на Х. Христов, арх. Г. Стойков и Кр. Миятев.

В десетилетието след Втората световна война започват вътрешни преустройства и се полага началото на съставяне на досие на манастира като паметник на културата. Трябва да се отбележи, че това се извършва в европейския и световен контекст на Хагската³⁹ и Парижката⁴⁰ Конвенции за културното наследство.

През втората половина на XX век с историята, архитектурата, дърворезбата, стенописите, живописа и литературното наследство на Рилската света обител продължават да се занимават поколение учени, историци, архитекти и изкуствоведи: архимандрит Климент Рилец, проф. Р. Радкова, проф. Л. Прашков, Б. Христова, проф. М. Коева, Е. Генова, А. Куюмджиев, Р. Лозанова и др.. Огромен принос за изучаването на Рилски манастир като културен паметник имат и редица автори, които му отделят специално място в свои обобщаващи трудове върху средновековното и възрожденското културно наследство, като А. Грабар, А. Протич, Б. Филов, Н. Мавродинов, В. Захариев, ... В. Иванова, М. Коева и др.

От 80-те години студенти от специалност „Консервация и реставрация” в Художествената академия провеждат ежегодни летни учебни практики в Рилски манастир.

От отдела по фотограметрия на НИПК през 1988 г. започва фотограметрично заснемане на целия манастирски комплекс. Архитектурните заснемания от 50-те години служат за по-нататъшното изследване чрез картиране на пукнатини и изготвяне на схеми на пукнатинната мрежа през 90-те години на XX век с цел конструктивно укрепване на манастирските крила.

³⁸ ДВ. бр.69 от 1927 г.

³⁹ ратифицирана от България още през 1956 г. Конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт (с Правилник за изпълнение), приета на Конференция по въпросите на образованието, науката и културата, свикана от Организацията на Обединените нации и приета в Хага май 1954 г.

⁴⁰ съставена в Париж на 19 декември 1954 г., известна под името Европейска културна конвенция, ратифицирана от България едва през 1991 г., Конвенция на Съвета на Европа.

³⁷ Генова, Е., Изучаване историята на манастира и неговото културно наследство. В: Рилският манастир, С, 2000

3.7.2. Историческо развитие на Рилската Света обител през вековете – основни исторически пластове и следи в територията на манастира

Територията по поречието на р. Рила има многовековна история, свързана несъмнено с центъра Пауталя. За населяването ѝ през античността свидетелстват случайни находки или нарочни разкопки. Те са датирани в края на I – началото на II век сл. Хр.: зидана засводена гробница от прехода I-II век; останки от антично селище край днешния гр. Рила; олтар от края на II- началото на II век; античен градеж, открит в двора на храма „Св. Георги” в Рила; битова керамика, монети и др.

Основните исторически пластове в територията на Рилски манастир са Средновековие, късен Османски период, Възраждане, след Освобождението и начало на XX в. сл. Хр.

Средновековие

На територията на Рилски манастир Средновековието се периодизира в етапите на Първото и Второто българско царство, Византийското владичество и ранните етапи на Османското владичество до към края на XIV в. сл.Хр.. Въпреки, че за старите манастирски сгради и храма от времето, след като пещерата на св. Иван Рилски престава да служи като молитвен дом, не се знае нищо, до днес са стигнали спомени, имена и останки от стари постници. Някои от тях вероятно са съществували още в началото, когато е устройвана самата обител и са били част от нея: Старата постница (Постницата на св. Иван); постницата „Св. Лука”; Севастияновата постница; Теоклиевата постница; Църненската постница („Св. Йоан Богослов”); постницата в Пчелино; постницата „Св. пр. Илия”; т.нар. Бели Келий и др. Едва след подробни археологически изследвания може да се твърди със сигурност кои от тези постници са били създадени по време на Първата, и кои - по време на Втората българска държава.

По време на Византийското владичество манастирът не загубва славата си. Липсата на покровителството на българското царство (1018-1185 г.) го прави уязвим и това е използвано от маджарския крал Бела III, който след война с византийците, връщайки се по долината на Струма, отнася мощите на св. Иван Рилски със себе си в гр. Гран (Остригом) на р. Дунав. След споразумение с византийския император светите мощи са върнати в българските предели – в Средец, където престояли в нарочно изграден храм на името на св. Иван Рилски (вероятно на мястото на днешната джамия при халите). След възстановяването на българското царство през 1186 г. Рилският манастир не получава мощите на св. Иван – те са пренесени в столицата Търново, с цел укрепване авторитета на Асеновци.

За съществуването на манастира през XII и XIV век свидетелства споменаването на грамотите за него, издадени от цар Иван Асен втори и от цар Калиман. Връзките между Рилския манастир и Света гора на Атон са осъществявани още през XIII век, като проводник са били царски пратеници⁴¹.

От първата половина на XIV век, когато с обновлението на манастира се заема Хрельо драговол (убит след постригването му като монах Харитон), до нас са достигнали: описание на нова каменна църква-католон, строена 1343 г., (на мястото на която през 1834 г. започва издигането на днешната); останалите от тази църква външни двери и архиерейски трон – забележителни творби на българското дърворезбарско изкуство; съществуващата и до днес каменна кула, строена 1334-1335 г. (Хрельовата кула). От 1378 г. е запазена грамотата на цар Иван Шишман, с която се потвърждават манастирските владения.

Османско владичество

Рилският манастир продължава да съществува и през ранните етапи на Османското владичество, запазен от разорение и ограбване благодарение на местоположението си, далече от широките пътища, по които се движели поробителите. Рилският манастир успява да получи потвърждение на дадените му от българските царе привилегии още в първите години на на османското робство – чрез потвърждаване с фермани от централната власт.

Периодите на Османското владичество интегрират част от Средновековието и паралелното зараждане и развитие на Възраждането на българската култура.

След като завзема Цариград през 1453 г., султан Мохамед втори, за да внесе успокоение в завладените земи, дава право на християните да поддържат и възстановят храмовете си, а с това и да

се примирят с властта му. Настъпилото кратковременно успокоение е използвано от тримата братя Йасав, Давид и Теофан, за да започнат възстановяване на манастира в Рила, който, подложен през втората четвърт на XV век на системни грабежи и разорения, изглеждал като запустял. В този период се предприема и пренасяне на мощите на св. Иван Рилски с тържествена процесия от поробената столица Търново в Рилския манастир. Вълнуващото събитие⁴² раздвижва духа на християнския народ и облича със слава манастира, правейки го свидетел на славното минало на българската народност и символ на религиозната отлика от поробителя.

Характерно за този период на Рилския манастир е възобновяването на връзките със Светогорските манастири, прекъснати от турското нашествие: през 1466 г. е сключен договор за взаимопомощ с „Русик” – руския манастир „Св. Панталеймон” на Атон. Още в началото на XV век името на Рилския манастир влиза в богослужбения кръг и се утвърждава и сред чуждите православни народи: сърби, румъни, руси.

Основен паметен белег на обителта през Османския период става поддържането на славянобългарското богослужение, език и книжнина. В края на XV- началото на XVI век в манастира работят граматик Спиридон и книжовникът йеромонах Атанасий. До нас са запазени паметници от книжовната дейност, развивана до към средата на XVI в. в Рилския манастир и от връзките му с другите манастирски центрове: някои от преписите, правени тук, се срещат в Светогорските манастири, други – във влашките земи; а в ризниците на Рилския манастир са запазени преписи, правени в други манастири.

В средата на XVI в., се установяват връзките с руските земи, а през XVIII и XIX век и оттам вече се получават богослужбени книги, църковни одежди и др.,

На територията на Рилската света обител в днешната ѝ охранна зона, са съхранени няколко скита и метоси, със сгради от XIV до XIX век : метох Орлица с храма „Св. св. Петър и Павел” (1491 г.), метох Пчелино, старата постница „Св. ап. евг Лука”.

До към средата на XVI век Рилският манастир се намира под върховенството на Охридската архиепископия, но след падането на последната под гръцко влияние, минава под властта на Печската. След закриването и на Печската патриаршия, обителта минава изцяло под властта на Цариградската патриаршия. Така през целия Османски период Рилският манастир успява да запази относителната си независимост по отношение на църковнославянския език, писменост и богослужение.

Възраждане

Освен монасите, проводник на връзките с Атон, Влашко и Русия са поклонниците - дарители. Те не само донасят малки щампи и икони от поклоненията си по чуждите земи - вкл. Ерусалим), но и поръчват киторски изработки на подобни щампи за Рилски манастир. Едни от тези движими паметници, стигнали до нас от това време са:

- 1791 г. - щампа със св. Иван Рилски, сцени от житието му и Рилския манастир, гравюра върху мед, работена във Виена;
- 1792 г. - щампа със св. Иван Рилски, житийни сцени и манастира, гравюра върху мед, работена в Москва;
- 1800 г. - щампа на манастира, поръчана в Москва;
- 1819 г. - щампа с Успение на св. Иван Рилски, гравюра на мед, работена в Москва, и много други.

Общото материално замогване на Рилски манастир, документирано от многобройни турски документи от този период, намира най-явен израз в започване на строителни дейности, колкото и строго да били охранявани от турските закони. Паметници от този период са:

- 1784 г. - Възобновяване на манастира от майстор Алекси, след стихийния пожар шест години преди това (1778 г.);
- 1795 г. - Гробищна църква-костница „Въведение Богородично”;
- 1799 г. - Изграждане из основи на храм „Св. ап. евг Лука”;
- 1805 г. - Храм „Покров Пресвета Богородици”;
- Изграждане на дървените чешми в двора и извън манастирските стени;
- 1816-1819г. - Обновление на старите манастирски стени от архитектон Алекси;
- 1820 г. - Обновяване из основи на храма „Св. Иван Рилски” при старата постница;

⁴¹ Характерно за времето е обдаряването на манастирите на Света гора – известни са Ватопедската грамота на цар Иван Асен II и Зографската грамота на цар Иван-Александър от 1342 г.

⁴² Събитието е описано от съвременника Владислав Граматик: мощите на св. Иван Рилски пристигат в манастира на 30 юни 1469 г., посрещнати от игумена в близко село, отдалечено на ден и половина от обителта.

Времето на материален подем в края на XVIII и началото на XIX век се придружава и от редица бедствия, описани от монаха Неофит Рилски:

- края на XVIII век - Почти ежегодни насилия на турци, арнаути и други разбойници;
- 1819-1821 г. - Грабежи по време на гръцките въстания;
- 1833 г. - Стихийен пожар, унищожил почти всички постройки с изключение на строените от Хрельо католикон и кула (пирг).

Изграждането на днешния манастирски комплекс е от XIX век:

- през 1834 г. започват възстановителните работи след пожара на северното, източното и западното крило (започнати от архитектон Алекси) и
- през 1846-1847 г. майстор Миленко изгражда южното жилищно крило и затваря двора на манастира.
- през пролетта на 1834 г. започва изграждането на новия католикон и трае до есента на 1837 г., с архитектон Павел от с. Кремен, южно от Костур.
- до 1876 г. продължават украсяването зографи от двете големи български школи – разложката и самоковската.

Едновременно със строителството от началото на XIX в. в Рилския манастир започва активна духовно и културнопросветна дейност. По подобие на манастирските халкографски ателиета в Света гора тук заработва първата по българските земи шампарна. Тя е изградена извън манастирските крила и в нея първоначално се отпечатват шампи от клишетата, работени на други места (Виена, Москва, Пеща).

Според осъзнатата необходимост манастирът изпраща през 1865-1869 г. иноци за обучение в църковна живопис и гравирание в Троицко-Сергиевата лавра (откъдето се връща обученият рилски монах Теодосий).

Училището, създадено от Неофит Рилски в манастира, е много по-раншно от изграждането на новата църква. В манастира има три училища: първа грамотност послушниците научавали при своите наставници в келията; второто училище било за „проста книга“; третото – по-високо, за науките. В общоманастирското училища в Рила са учили и юноши от други села и градове. Тук българският език дотолкова сраства с живота на манастира, че дори гръцкият патриарх понякога е принуден да общува с Рила посредством български език.

По формални причини Рилският манастир се въздържа да участва явно в църковно освободителната борба, а негласно я подпомага финансово. Веднага след издаването на фермана от 28 февруари 1870 г., манастирът, който дотогава е подчинен направо на Цариградската патриаршия, иска разрешение за отцепване и скоро заживява под новата българска екзархия.

Светата обител посреща все повече поклонници, идващи с волски прягове. За тях са изградени яхъри и открити ясли. Традиционно манастирът е имал грижата до три дни да да почерпва гостите си и да изхранва впрегатния добитък.

В периода преди Овобождението Рилският манастир има по-тежки грижи от строителството: като строг пазител на башината вяра и предания той се заема да даде отпор на католическата и протестантската пропаганда, особено засилени след Кримската война. За дази с дейност братството търси съдействие от другите два останали български манастира – Зографския и Хилендарския. Църковните борби се изострят до толкова, че през 1871 г. протестантското училище от Стара Загора се измества по-близо до Рилския манастир - в Самоков. В отговор, Рилският манастир се отказва да изгради замисленото от Неофит Рилски богословско училище в град Рила, като решава да отдели повече средства и да издигне в Самоков православното „Самоковско–Рилско Богословско училище“.

Следосвобожденски период и начало на XX век

Периодът е политически игнориран и останал слабопроучен. Въпреки наложената политическа цензура, до нас са достигнали множество материални следи за културния живот в Рилската Света обител след Освобождението и до национализацията на територията на манастира.

След Освобождението Светата обител опитва да продължи да работи по Завета на св. Иван Рилски, като духовно и културно просветно средище, с вътрешно управление по временен устав от 1885 г.. В него е предвидено отново отваряне на духовно училище. Рилският манастир продължава да има особеното внимание на управляващите царски власти, като през 1894 г. е признат за „особна самоуправлявана община“. Посещаван е често от царското семейство, висши държавни чиновници и воени. Това не го изолира от всеобщите процеси на стопанско-икономическо и обществено преустройство с всички урбанистични ползи и негативи.

Описание на манастирските сгради на прага между XIX и XX век, след развеждането му от братята монаси из Рилските имоти, дава Иван Вазов: „Отвън и около манастира са натрупани всевъзможни стопански постройки: фурна, обори, воденица, ковачница, дърводелна, амбари, разни стрешини, одрове, загради и пр., щото, погледнати от някой околен връх, всички тия сгради и керамидни покриви, дават илюзията на едно градче, затикано в тия пуцинаци. Отвън каменните зидове, измазани с русан, стоят още по-високи и строги със своите здрави, обковани и замрежени с железни пръчки прозорци, многочислени мазгали, железни порти, и имат вида на непристъпна крепост.“

Манастирът не може да се издържа по същия начин: риломанастирските метоси из страната и таксидиотите загубват предишното значение и роля сред обществото като единствени духовници и просветители в българската книжовност и език. Единствен ресурс за осигуряване на доходи и поддръжка на манастира остават имотите му – най-ценните от които са горите. Те биват дадени на концесия още през 1899 г. Много скоро възникват несъгласия, спорове и неприятности с концесионерите, стигащи до неколкократно унищожаване на договори и полемични спорове в обществено пространство относно недобросъвестното експлоатиране на горите.

През април 1904 г. територията на манастира е разлюляна от повърхностно земетресение, отчитано все още като най-голямото в Европа, със стогодишна давност. Пораженията върху манастирските сгради сплотяват усилията за проредица от конструктивно укрепващи и строително-ремонтни дейности: контрафорси при югоизточния ъгъл на манастирските жилищни крила, преизграждане на срутени комини, дървени покривни конструкции и керемидено покривно покритие. По това време от манастирския лесничей-техник П. Щегер е изработен и първият кадастрален план на манастира, отразяващ заварения сграден фонд от края на XIX век, запазен с известни изключения до към края на Втората световна война: поща и беседка, две фурни, дърводелска работилница, сеновал, перала, баня, кацарница, коларна, ковачница, касапница, ресторант, шампарница, кокошарник, яхъри, зеленчукова градина. Кадастралният план е придружен от архитектурни заснемания за всички сгради, отразени в него.

Обществените, икономическите и законодателни промени в младата самостоятелна българска държава настъпват по-бързо, отколкото може да реагира монашеското братство, продължаващо да изпълнява приетия устав и типик на богослуженията. В този аспект манастирите-аналози на Рилския, които са в изолираната от света монашеска република на Атон, имат своите преимущества за опазване и на природния, и на културния си ландшафт.

В Следосвобожденския период манастирът продължава с други темпове духовно-просветната и социалната си дейност: в манастира има трикласно училище, което през 1911 г. се преобразува в специално „Духовно-монашеско“, с четиригодишен курс на обучение, за подготовка на образовани духовници-монаси. През летните ваканции в манастира прибават семинаристи, а по-късно гостуват и момчета-скаути.

Шампарната на хаджи Исая и монах Калистрат, изградена по описания в преди средата на XIX век, продължава да работи до средата на Първата световна война. Впоследствие е превърната в работилница за манастирски кошери, а след това е наета и преустроена в кръчма.

Разквартирувани в Рилски манастир войници, строени за молитва преди вечеря
снимка, публикувана в спец. издание на NGM, 2007 г.

Паметникът, издигнат след войните в двора на манастира в памет на загиналите войници
архив на Рилска Света обител

Скоро след излизането от първата следвоенна криза животът в манастира се съвзема и установява в свой порядък. Редица сгради и помещения в тях загубват предишната си функция и биват преустройвани до износването им. Извършват се строежи, свързани с инфраструктурата и благоустройството на манастирския комплекс, строи се необходимото допълващо застрояване – трафопостове, дърводелна с електрическо захранване, касапница. Националният икономически подем към 1940 г. се отразява благоприятно и на манастира – той разполага с пасища, стада и мандри в планината, получава приходи от концесионерите на горите си.

Територията на манастира носи белезите и от не толкова далечното минало на „съпротивата“ на партизанските отряди и от най-голямата акция на Рило-Пиринския отряд в коритото на р. Рилска при Жабокрек в края на август 1944 г..

Краят на Втората световна война и установяването на нов режим на властта не оказват веднага видима промяна в устройството на манастира. Братството е заето с подготовката на честването на 1000-та годишнина от Успението на св. Иван Рилски. В жилищните крила на манастира са извършени редица преустройства.

Впоследствие върху историческото развитие на територията оказват влияние поредица политически актове, които водят до неестествени нейни функционални и пространствени промени, особено изразени в периода на национализацията ѝ.

Движимите културни ценности от всички периоди на историческо развитие на територията, комплектовани във фондове църковни одежди, църковна утвар, икони и художествени произведения, ръкописи и старопечатни книги, накити, тъкани, оръжие, монети, научен архив, битови съдове и разни, се съхраняват в манастирските музейни сбирки и хранилища.

3.7.3. Грижи за опазване на културните ценности на манастира

Грижата за опазване на културното наследство на Рилската Света обител не е секвала от основаването ѝ и приемането на Завета на св. Иван Рилски от наслидилото делото му монашеско братство. С изключително поледователна ревност, повече от десет века, монашеското братство е съумявало да пази православието, богослужението, езика и книжовността, материалните ценности на всяко от времената (въпреки грабежите, разоренията и сполетялите го бедствия) и ландшафта на обителта.

Последните етапи в изграждането на манастирското ядро на Рилската света обител, чиито описания са стигнали до нас от края на 18 век, съвпадат с формирането на обществената оценка за съхраняването на документи като на материални свидетелства за процеса на развитие в аспекта на историята, на материалната и духовната култура. Материалните културни ценности започват да се осъзнават като свидетелства за национална идентичност. Началото на грижата за опазване на старините документално е поставено от Паисий Хилендарски (17XX – 18XX г.), - първо монах в Рилския, после в Хилендарския манастир на Атон.

Легитимната дейност за изучаване и опазване на материалните свидетелства на културната история в България се заражда веднага след Освобождението. Издаденият през 1890 г Закон за издирване на старини и за спомагане на научни и книжовни предприятия стабилизира създаването на трайна и значима правна среда за опазване на старините, но тя все още не засяга Рилски манастир, чието ново строителство (след последния пожар) започва през 1833 и завършва към 1868 г. На Рилски манастир се гледа като на комплекс от съвременни сгради и вниманието към него се изразява в грижа за осигуряване на битието му:

- Скоро (четири години) след създаването на Народната библиотека с археологически музей е издадено Постановление -Указ⁴³ на Негово височество Александър I Батемберг от 26 февруари 1883 г., с което: "Рилския манастир, знаменитата българска светиня, се освобождава от всякакъв данък, както за преминалите години, тъй и за в бъдеще".
- Указ N 842 от 5 декември 1894 г. издаден от Негово Височество Фердинанд I, с който указ територията на Рилската света обител се признава за особна самоуправлявана община - Рилски манастир обн.ДВ бр284 от 1894 г.

- Постановление на Министерския съвет, прието с Протокол №21 от 11 март 1895 г, с което се постановява манастирските земи и принадлежащите им имущества, да се пазят от светски побежища (посегателства), като манастирските имоти се обявяват за свещенни (RES SACRAE)
- Закон за признаване на Рилския, Бачковския, Преображенския,Троянския и Клисурския манастири с всичките им притежания за отделни, самостоятелни общини, приет от XIX ОНС 1922/23 год. обн.ДВ бр.237 от 23.01.1923 г.

Грижата за опазване на материалните културни ценности в манастира се онагледява с навременна реакция относно наложително решаване на видими проблеми: скоро след изписването на католикона, още през 1884 г. манастирското братство възлага на работещия по това време в манастира самоковски зограф Никола Образописов да "поправи" силно повредените стенописи в нартекса.

Документът с фундаментално значение за опазването на старините у нас – издаденият през 1911 г. Закон за старините⁴⁴ засяга обекти от комплекса на Рилската света обител едва през 1927 г., когато „3. Рилски манастир: Хрельовата кула, църквата, манастирските сгради, църквата "Св.Лука"; 4. църквата при „Орлица“”, съгласно Протокол 46 от 30 март 1927 г. на комисията за старините при Министерството на народното просвещение, са обявени в Списък на народните старини №1⁴⁵. И двата документа следват приключването на първите мащабни ремонтно-укрепителни строителни работи, извършени след основния градеж – едни поради остаряване на строителни материали (подмяната на покривното покритие), други – поради следствията от Крупнишко-Кресненското земетресение (контрафорсите при югоизточното жилищно крило).

Далече преди осъзнаването на необходимостта от опазване на нематериалното неосезаемо културно наследство като ценност и преди Европейската конвенция за ландшафта, прииждащата опасност от загубата в тази сфера е усетена от монашеското братство. Игуменът епископ Варлаам пише през 1925г.:

„В манастира почнаха да прииждат разни хора, които нямат никакво чувство на обич и благоговение към светинята, поради което най-укорно се държат в св. обител и създават големи неприятности на братството и управлението. Тези хора са далеч невъзпитани. Те забравят, че не трябва да се газят светинята. Те забравят, че ако в мира всичко вече е омърсено, поне това кътче трябва да се пази в святост и чистота. Те забравят, че като идват тук, световната мръсотия трябва да оставят пред самите граници на манастирската местност и със страхопочитание и благоговение да влизат и пребивават в нея. Нашите бащи и деди са идвали тук и от благоговение, боси са тъпкали мястото на св. обител. А тази обител много е заслужила на сегашното поколение. Не със свирни и светски песни, но „босо и гологлаво“ то трябва да пристъпва тук, ако носи в душата си капка признателност към великите заслуги на родната тая светиня за нашето съществуване като народ и държава.“⁴⁶

В края на същата 1925 г. Светият Синод одобрява Наредба на ставропигалните манастири⁴⁷, която регламентира допустимите дейности и функционалното устройство и зонироване в манастирите, с цел опазването на уставния им вековен Завет. Иманентната функция „монашеска обител“ на населеното място предопределя специфично функционално-пространствено зонироване на територията му. То на свой ред извайва уникалния му културен ландшафт в продължение на повече от десет века. Горецитираната Наредба (1925 г.), макар да не е специално предназначена за опазване на културното наследство, показва далновидна грижа към него по отношение на:

- **Нематериалното неосезаемо наследство:**

Чл.38. У всекиго и във всичко в манастира да владее религиозен дух, строга дисциплина, благонравие и благоприличие, които да не се нарушават от никого: нито от братята, нито от послушниците, нито от служащите, нито от гостите.

- **Материалното наследство:**

Чл.59. Да се поддържат и поправят навреме всички сгради на манастира, като се пази строго техният стил и старинен вид. Да не се преправя, изменя и заличава нищо от стила и старинния вид на манастира.

- **Културния ландшафт (пейзаж) и функционалното му зонироване:**

⁴⁴ Закон за старините, обн. ДВ, бр.37 от 1911 г.

⁴⁵ ДВ бр.69 от 1927 г.

⁴⁶ Варлаам, Левкийски епископ, Св. Иван, велик Рилски чудотворец и неговия манастир, С., 1925 г.

⁴⁷ Наредба на ставропигалните манастири, Одобрена от Светия Синод в заседанието му от 30 декември 1925 г. Прот №116, §1

⁴³ обн.ДВ бр.25 от 5 март 1883 г.

Чл.66. Да се построят на подходящо място около манастира подвория за гости. Да се започнат незабавно нужните за тая цел приготовления.

Чл.28. След като се направят помещения отвън манастира, да не се допускат никакви лица да живеят на постоянно местожителство семейно в манастира, каквито са разните манастирски наематели на гостилницата, канаскията и разните манастирски чиновници. Същото да се приложи и за манастирските метоси.

Чл.39. Да се запретят строго в манастира и в района (чертата) на манастира всякакви веселби, виковете, светски песни, свирни, гърмежи, шум, къпане на открито и въобще всичко, което е против реда, приличието и светостта в манастира.

Чл.41. Да не се допуска съществуването на кръчми и продажбата на спиртни питиета в района на манастира.

Чл.60. Да се поддържат, укрепват и по възможност ограждат недвижимите непокрити имоти на манастира – ниви, ливади, лозя и пр. И да се предпазват от подкопаване, сриване, свличане и др. повреди.”

След 9 септември 1944 г. дейността по опазването на КИН временно замира: от една страна това е период на следвоенна криза и финансов недоимък, от друга – приоритетите на новата власт са в процес на изясняване. През 1945-46 г., (по времето на игуменството на архимандрит Калистрат), са извършени следващите по ред мащабни строително-ремонтни работи на манастирските сгради, които са свързани вече и с вътрешни функционално-пространствени преустройства. Те са ръководени от нарочна комисия към Светия синод, с водещ специалист арх. Г. Стойков, във връзка с честването на 1000-та годишнина от Успението на св. Иван Рилски и очакваното посрещане на множество гости.

Нормативните актове относно КИН отпреди 1944 г. са отменени със Закон за отменяне на всички стари закони. През 1949 г. е приет Закон за изповеданията⁴⁸.

На КИН отново се обръща законодателно внимание едва през 1952 г. с Постановление № 1608 на МС „относно мерките, които трябва да се вземат за запазване паметниците на културата и развитието на музейното дело в страната”. Чрез Инструкцията за приложението му се засяга опазването на КИН, като на практика е наложен тотален държавен монопол в съчетание със силов контрол на всички нива.⁴⁹

По това време Рилският манастир става „обект на особени грижи на народно демократичната власт”. Той е не само обект на изследване и опазване, а и на практическо обучение на начинаещи реставратори: по покана на новосъздадения институт за паметници на културата са поканени чуждестранни специалисти – консултанти по проблемите на опазването на Рилския манастир. Сред тях през 1958 -59 г. са проф. Л. Торвирт и В. Домасловски от гр. Торун (Полша), а две години по-късно – руснаците С. Чураков и В. Филатов. Постигнатото при консервационните и реставрационните работи в Рилски манастир (най-интензивно между 1960-1980 г.) става измерител за българското ниво на тези науки.

След национализацията на Рилския манастир през 1961 г. ревностните пазители на културното му наследство – монасите, - са прокудени и на тяхно място са изпратени „образавани” лица.

Рилският манастир е обект на особено внимание и защита още преди вписването му в Листата на ЮНЕСКО. През 1974 г. страната ни ратифицира Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство (Париж 1972 г.), която влиза в сила от 1975 г.. През 1976 г. Министерски съвет обнародва Постановление №33 с което обявява Национален музей „Рилски манастир” за **Национален исторически и архитектурен резерват**, като разпорежда издаване на специална Наредба за застрояване, благоустрояване, стопанисване и опазване на резервата. Така в края на 1977 г. е обнародвана **Наредба №3 за опазване на НИАР „Рилски манастир”** (на осн. Чл.4 ал.5 от ЗПКМ), със специални раздели за:

- Изработване и изменение на общите и подробните градоустройствени планове, на архитектурните и други проекти;
- Правила за застрояване и благоустрояване;
- Използване и опазване на паметниците на културата и историческите, архитектурните и художествените ансамбли;
- Стопанисване и използване на горския и селскостопанския фонд и на другите имоти в резервата и опазване на природната среда;
- Планиране, финансиране и изпълнение на работите по опазване на резервата и паметниците на културата;
- Управление на резервата и контрол по прилагането на наредбата.

По тази наредба през 1978 г. е изготвен нов ЗРП на НИАР „Рилски манастир”, но не е процедиран и одобрен. Така в сила до днес е по-рано одобреният ЗРП с Протокол 13.07.1976 год. на Висшия Съвет за Архитектура и Благоустройство при Министерство на Строителството и Архитектурата. В изработения през 1978 г ТУП на територията на резервата, от колектив с ръководител арх. Р. Табаков, за опазване на манастирския комплекс от въздействието на автомобилния трафик е предвидено обиколно преминаване на пътя в тунел от север.

Под егидата на Наредба №3 са организирани всички последващи разработки за територията на Рилски манастир, упоменати в **Приложение 3** към настоящата разработка.

Действието на Наредба №3 за опазване на НИАР „Рилски манастир” е прекратено със Закона за отмяна на Указ № 403 от 1961 г. и за възстановяване на монашеския статут на Рилски манастир⁵⁰. След този акт Рилската Света обител остава под егидата на ЮНЕСКО, но за защитата ѝ и по националното законодателство от министъра на културата е издаден и обнародван Списък на обявени групови ПК на територията на Рилската света обител (ДВ 73/08.09.1992 г.). Обнародваният списък не е придружен от схема и описание на ограничителни режими в границите на паметниците и в охранителната им зона. Не е изготвена и Наредба, както е гласувано на заседанието на НСОПК от 1992 г.

Извод:

ПУП на населено място Рилски манастир е необходимо да отрази необходимите защитни режими за опазване на недвижимите културни ценности и тяхната среда според законово възстановената монашеска идентичност на Рилската Света обител и високата им световна категория комплексно - както в решението на селищната структура и пространствено-функционалното зонироване, така и в Специфичните правила и нормативи.

4. Специфична характеристика – културна идентичност: монашеска света обител

4.1. Иманентна функция на населеното място Рилски манастир: монашеска света обител

Основната функция на Рилския манастир – монашеска обител, носи отпечатъка на основателя си св. Иван Рилски в две направления:

- **Първо:** вместо основаваните преди него малки и полусветски манастири⁵¹, издигнати в градовете или недалече от тях от набожни князе и видни духовни лица, търсещи в старините си душевен покой или да се отдадат на книжовна дейност, св. Иван основава голям манастир, съвсем отдалечен от светската суета, с единствено предназначение за душевно спасение и пазене на „светата вяра непорочно и непроменено”, и за просвещение на новопокръстения народ.
- **Второ:** св. Иван повелява строго аскетично устройство на рилската монашеска община като условие за нейната устойчивост през вековете напред.

Тези две направления правят Рилската обител „света” – образец за българските манастири, и с тях основателят ѝ св. Иван Рилски става истинският основател на иночеството по българските земи.

Обстоятелствата, които помагат на Рилския манастир да стане, утвърди и се задържи като първостепенно религиозно и национално средище в българските земи са много:

⁴⁸ Закон за изповеданията, обн. ДВ, бр. 48 от 01.03.1949 г., посл. Изм. ДВ, бр. 11 от 29.01.1998 г., отменен ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г.

⁴⁹ Кандулкива, Й., История на опазването на архитектурното наследство в България до Втората световна война. Дисертационен труд. Автореферат. С. 2007 г.

⁵⁰ ДВ, бр. 39 от 1991 г.

⁵¹ Първите вести за монаси и манастири в българските земи се отнасят към времето на св. цар Борис покръстител (Михаил)

- Десетвековно, почти непрекъснато съществуване и поддържане на българския език и книжовност;
- Загасване на Преславските манастири и прекъсване на съществуването им през второто българско царство;
- Западане на Търновските манастири половин век след основаването им през XIV век;
- Минаване на Бачковската монашеска света обител „в гръцки ръце“;
- Превръщане на манастира на св. Климент Охридски в джамия;
- Настаняване на „гръцко четмо“ в манастира на св. Наум...

За преуспяването на Рилския манастир като светилник на вярата, крепител на българския език и народност, разпространител на книжовност и просвета, спомагат:

- Разположението на Рилския манастир в средата на земите, населени с чисто българско население;
- Улеснената материална поддръжка от посещенията на много поклонници, особено през турските робски години;
- Широките връзки на манастирски представители (таксидиотите) с околните и с по-далечните български градове;
- Ставропигиалното положение на манастира и царските и султанските привилегии, запазващи независимостта на монашеската обител като имотно обезпечен манастир, а това от своя страна позволяващо прехранване на голямото монашеско братство;
- Славата на чудотворството на сетаца и неговото родно българско потекло;
- Опазването на Завета на св. Иван Рилски.

Според Завета, основаната от светеца монашеска общност има цел да развива двойна духовна дейност: да приготвя братството за душеспасителен земен път и да поучава новопокръстения по онова време народ „да оставят нелепите езически обичаи и зли нрави, които те държат и след като са приели светата вяра... защото каквото правят, правят го от незнание.“

Типикът на манастира се спазва стриктно близо десетилетие след обществените промени от края на Втората световна война:

- В параклиса при Хрелювата кула се служи всяка година на храмовия празник – Преображение Господне „додето не започнаха там ремонт през 1956 г. на държавни разноски“
- В параклисите из манастирските крила се служи редовно до национализацията на манастира през ноември 1961 г.

Иманентната функция „монашеска света обител“ на населеното място предопределя специфично функционално-пространствено зонироване на територията му. То на свой ред извайва уникалния му културен ландшафт в продължение на повече от десет века. Уязвимостта на специфичното функционално-пространствено зонироване се проявява при нарастването на външното търсене и улесняването на достъпа до Рилски манастир още в началото на XX век.

След 1968 г., когато на част от монасите е позволено да се завърнат в Рилския манастир, богослуженията са допуснати по светски регламент, който дава приоритетно присъствие в католикона на екскурзоводите. Иманентната функция на манастира – монашеска света обител, - е възстановена след тридесет годишно прекъсване през 1991 г. Извършените през това време промени във функционално-пространствената структура на населеното място оставят белези и отворени все още рани, които възпрепятстват нормалното възстановяване и функциониране на Рилската Света обител.

Извод:

Твърдостта на православната традиция устоява на изпитанието и запазва, макар с неимоверни усилия, културно историческия потенциал на територията: паметта на средата, материалното и нематериално (неосезаемо) културно наследство. За това спомага съвпадението между културната идентичност и иманентната вековна функция на манастирското селище. Реституцията на статута монашеска света обител дава възможност за

възвръщане значението на културно историческите ценности за устойчивото развитие на средата и за опазване на културното наследство.

4.2. Опити за адаптация на манастира и реформи в богослужебния ред

Десетилетията след Втората световна война бележат модерното време на младежките следвоенни движения и строителството на „Нова България“, което силом подменя българския крайъгълен камък - православието със съчинен нов социалистически мироглед и диалектически материализъм. На следвоенното общество се внушава да гледа на Рилската света обител еднакво „като на култова и като на светска сграда от общонационално значение“⁵². Въпреки това, към манастира не престават да прииждат поклонници. С развитието на транспортните комуникации и превозните средства започват да идват повече богомолци, а още повече - и в делнични дни. Това по естествен начин налага:

- да се отслужва литургия и в делнични дни, т.е. повече литургии;
- удължаване на литургията, поради увеличаване поръчките на богомолците и за частни треби.

В противовес на народното търене, през 1961 г. с необнародвания Указ N 403 на Президиума на Народното събрание Рилският манастир е обявен за общонационална собственост и превърнат в **Национален музей „Рилски манастир“**, а монасите са напъдени в Бачковския и Троянския манастири. Седем години по-късно на дванадесет от монасите е разрешено да се завърнат, но без да могат да спазват както преди установения типик. „Споразуменията за статута“ с институцията на Националния музей налагат изменения в посока, обратна на естествените процеси:

- в богослужебния ред литургията да се съкращава, така че да не пречи на екскурзоводите, когато водят групите си след 8 часа сутринта;
- богослуженията се изнасят в предното отделение на католикона, - в задното е преустановено (забранено) да се служи;
- от 8 часа сутринта до 5 часа след обед не е позволено да има нито църковна служба, нито да се извършват частни треби за богомолци, нито да се отваря капака на ковчега с мощите на св. Иван Рилски, за поклонение.

През 1976 г. с Постановление на Министерски съвет Националният музей „Рилски манастир“ и принадлежащата му среда са обявени за **Национален исторически архитектурен резерват „Рилски манастир“**. За постигането на устройството по нов ред и образ на дейностите в манастира са издадени поредица наредби и правилници:

- Наредба №3 за опазване на НИАР „Рилски манастир“ – 1977 г.;
- Правилник на Националния музей „Рилски манастир“ – 1979 г.;
- Правилник за взаимоотношенията между НМ „Рилски манастир“ и Синода на Българската православна църква – 1979 г.;
- Правилник за вътрешния трудов ред на Националния музей „Рилски манастир“ – 1980 г.;

Продължилата тридесет години изкуствено поддържана адаптация на Рилската Света обител като музей, чрез създаденото управление на НИАР „Рилски манастир“ и възложените монополни едновременно изпълнителски и контролни функции на НИПК, не дава очаквания резултат за „създаване на условия да се запазят за бъдещите поколения в оригиналния им образ единичните паметници на културата и резерватът като комплекс от паметници на културата и исторически места, които имат голямо историческо, етнографско, архитектурно и музейно значение...“.

Извод:

Опит за подмяна на водещото функционално предназначение – монашеска света обител в населено място Рилски манастир, дори силов, води до нарушаване на културния ландшафт и неустойчиво развитие. Адаптацията е реставрационен метод на приспособяване на даден паметник на културата към съвременната обществено културна действителност чрез мярката **ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ** на неговата използваемост в един от двата аспекта:

- осъвременяване на оригиналната функция;

⁵² Христов, Стойков, Миятев. Рилският манастир. София, 1957г., стр 42

- съвместяване на паметника с нова функция.

Насилствената адаптация на манастира в Национален музей, започнала в края на 50-те години (официално през 1961 г.), с по-късната добавка „Курортен комплекс” и НИАР след 1976 г., прилага в действителност мярката *ЛИШАВАНЕ* на паметника на културата Рилски манастир от иманентната му функция на монашеска света обител (пълножизнена до тогава). Това довежда както до разрушаване на физическата субстанция на отделни обекти от груповите културни ценности - комплекс, така и на ландшафтната им среда.

4.3. Аналози по съществуващи функции: действаща монашеска обител, ставропигиален манастир, обект от Списъка на световното културно и природно наследство (ЮНЕСКО 1983г.), регламентиран екотуристически обект

Общите функционално-пространствени и стилистични характеристики на православните манастирски комплекси на Балканите открояват обемно-пространствени организационни принципи, ясно проследими в Рилската Света обител:

- Съответствие между плановата композиция и ландшафта (отстъп от канона за правилна геометрична форма на двора) при запазване каноничната осовост на католикона (главния храм) изток-запад;
- Съразмерност на архитектурния мащаб на католикона с околното застрояване;
- Уникалност на стилистиката на католикона и стилистично единство на традиционното околно застрояване;
- Синергия на природния и културния ландшафт.

Въпреки изброените сходства, Рилският манастир има съществени отлики от балканските манастири, които го родят с дълбоко изолираните от светския живот Атонски манастири:

- Изолация от околните населени места, дори най-малките, сред горите на Рилската „пустиня”;
- Изграден пирг (защитна кула), с идентични архитектурно-строителни и стилистични характеристики, в съвпадащо историческо време;
- Католиконът в Рилския манастир представлява пространствено доразвиване на атонската архитектурно-строителна типология, като бележи върха в развитието ѝ;
- Моноцентричност на основното застрояване (ядро от католикон, пирг и жилищни крила) и радиално периферно разполагане на допълващото застрояване (стопански постройки, занаятчийски работилници, постройки за нужди на пристигналите отдалеч поклонниците – сеновал, яхъри и ясли);
- Изграждане на скитове и постници, различно отдалечени от манастирското ядро – според релефа на прародния ландшафт, във връзка с полуобщжителната – полуидиоритмична организация на манастирското братство;
- Разполагане в непосредствена близост до манастирското ядро на терасирани зеленчукови градини, обработвани лично от членовете на монашеското братство, даващи идентичността на ландшафта;
- Обвързване на пространствената структура на Риломанастирското селище с високо планинските пътища – пастирски пътеки, в посоките на историческите връзки с отдалечените обществени средища (Дупница, Самоков) и високо планинските пасища и езера.

Популярността на Рилски манастир, ландшафтната мистиката и архитектурната му идентичност изкушават в съвремието за търсене на висок имидж чрез архитектурни подобия, но със светски функции, нямащи нищо общо с иманентната му културна идентичност. Съчетаването на функции временно обитаване, развлекателни заведения, параклис, открити плувни атракции в туристически комплекс с „цитати” от типологичната архитектура на манастир в екстериора, недвусмислено подкрепено с назоваването му „манастира” говори за занижено културно и духовно ценностно ниво както на инвеститорите, така и на клиентите му.

Хилендарски манастир, Атон

панорамен изглед

началото на XX век

Зографски манастир, Атон

панорамен изглед

2008 г.

Рилски манастир, Рила

панорамен изглед

1960 г.

Хотелски комплекс „Манастира 1”, с. Св. Влас

Хотелски комплекс „Манастира 2”, Пампорово

Към днешна дата в Рилската Света обител има деветима монаха. В сравнение с аналогични духовни центрове в съседните ни православни държави Гърция и Румъния, където брой 50, 100 или 200 на монасите в един само манастир не е изненада, тук този брой е по необходимост достатъчен за богослужебната практика и духовно обгрижване на идващите в обителта богомолци. При големите църковни празници в действие е братската взаимопомощ с активно присъствие и съслужение с гости от други манастири, семинаристи и студенти – богослови. В помощ на братството през летните месеци по възможност са студенти от Богословските факултети в София, Велико Търново, Шумен и Кърджали.

Преглед на типовете функционално зонирани и видовете дейности в съвременните православни манастирски комплекси на Балканите позволява те да се разделят на:

- **главни:** богослужебни треби, учебна и духовно-просветна дейност, музейно дело; общежително обитаване и социални грижи за несемейни бездомни, сираци и престарели; битова и комунално-стопанска дейност, производство и занаятчийство; търговска дейност; честване на християнски празници.
- **спомагателни:** съборно-конферентна дейност; беседи, лекции, „неделно” училище за възрастни; пешеходни разходки, риболов, пътешествия, семейно временно обитаване; практика в занаятчийски ателиета; лечебна, курортно оздравителна и туристическа дейност.

Рилската Света обител не е избегната от разнородните външни и вътрешни затруднения, изпитвани в сегашно време от всички православни манастири у нас. Както те, и Рилският изпълнява богослужебните треби по манастирския типик и същевременно организира битуването си в съвремието. Следването на Завета на св. Иван Рилски в последните времена среща все повече трудности.

Поредна година в манастира се организира Църковен събор по текущи организационни и други проблеми на Българската православна църква.

Манастирът на Рилската Света обител има потенциална материална база за преподаване и практико приложни дейности в сферата на изучаването, консервацията и реставрацията на паметници на културата от всички научни области: археологическа, историческа, архитектурно-строителна, художествена, на културния ландшафт, на градинското изкуство, етнографска и др.

Манастирското братство има неразкрит потенциал за продължаване на неосезаемите и нематериалните културни следи на православието чрез съвременно обучение в църковно пеене и изучаване на източна нотация, нескрит интерес към която показват чуждестранните туристи. Търсенето е заявено, недостигат сили за организация.

Извод:

Направените сравнения идват да посочат уникалността на Рилската Света обител като световен паметник, който дава достъп не само на мъжката половина от човечеството да види с очите си, да присъства телом и да се докосне до светините на православието, запазили създаденото тук материално и неосезаемо светогорско културно наследство.

ПУП с ПФЗ на Рилски манастир е необходимо да координира и субординира специфичните функционално-пространствени потребности на монашеската обител:

- за устройството на главните и спомагателните дейности за съвременното съществуване на манастира и неговата стопанство;
- за развиване на съвременни съпътстващи дейности като култура, образование, здравеопазване и др., предпоставени от Закона за вероизповеданието;
- за духовно обгрижване и гостоприемно посрещане както на дошлите поклонници, така и на любознателните туристи;
- от традиционно за Рилската Света обител опазване на нематериални и материални (движими и недвижими) културни ценности като осъзнато опазване на наследството – първоначално на Завета на св. Иван Рилски, а после и на народ, и на нация.

5. СЪЩЕСТВУВАЩО ПОЛОЖЕНИЕ НА ФУНКЦИОНАЛНИТЕ УРБАНИСТИЧНИ СИСТЕМИ В ТЕРИТОРИЯТА (актуална информация и сравнителен исторически анализ)

Актуалното фактическо състояние на разглежданата територия и съответствието му с предоставената кадастрална информация е проучено чрез отразяване на:

- извършени огледи на място и снимков материал
- документи за собственост и имотни граници,
- наличие на терени общинска и държавна собственост, земеделски земи и горски фонд,
- видимо състояние на изградената техническа инфраструктура;
- функционално предназначение на терените,
- обекти на първичния социален сервиз,
- състояние на наличния сграден фонд и капацитет на съществуващата леглова база,
- благоустройство.

5.1. Културно-историческо и природно наследство

Интеграцията на културно-историческото и природното наследство в широкия обхват на Рилската Света обител формира уникален ландшафт не само в национален, а и в световен мащаб. Пространствената идентификация на Риломонастирския ландшафт носи устойчивостта на създаването и непреходността на съществуването му в епохите преди нашата, като продължава да извиква усещане за преклонение пред Бога и творението, за духовно-познавателен потенциал.

5.1.1. Система на Културното наследство и систематизация на нейните елементи на територията на Рилски манастир

Културното наследство (КН) на Рилската Света обител притежава иманентен континуитет на функционално-пространствената си изява. Системата от взаимосвързани групови обекти, ядра и зони на материални културни ценности в разглежданата територия има уникален отпечатък в макропространствената структура на територията в локален (местен), регионален (национален) и континентален (световен) мащаб.

5.1.1.1. Историческа справка за статута на опазваните културни ценности в територията

Статутът на опазваните културни ценности в територията се изменя в следната хронологична последователност:

1927 г. Комисията за старините при Министерството на просвещението обявява в Списък на народните старини №1 „Рилски манастир, Хрельовата кула, църквата, манастирските сгради, църквата „Св. Лука”, Църквата при „Орлица” (ДВ. бр.69 от 1927 г.)

1961 г. Указ N 403 на Президиума на Народното събрание от 1961 г. (необнародван) за обявяването на Рилския манастир за общонародна собственост (ПМС №109/06.06.61г.) и превръщането му в Национален музей „Рилски манастир” (ПМС №185/61г.).

1968 г. Хрельовата кула е обявена в като архитектурно-строителен паметник на културата от Античността и Средновековието с категория “национално значение” (ДВ бр.77 от 1968 г.).

1976 г. Национален музей “Рилски манастир” и принадлежащата му среда е обявен в ДВ бр.45 от 1976 г. за национален исторически и архитектурен резерват (ПМС № 33 от 11.05.1976 г.). – отменено със Закон (ДВ, бр. 39/1991 г.).

1983 г. Рилски манастир - обявен за Паметник на културата от световно значение VII редовна сесия на Комитета за световно наследство – Флоренция, 5-9.XII.1983 г.

1991 г. Закон за отмяна на ПМС № 33 от 11.05.1976 г. (ДВ, бр. 39/1991 г.).

1992 г. Обектите от бившия национален исторически и архитектурен резерват „Рилски манастир” отново са обявявани като паметници на културата със списък, издаден от министъра на културата, (обн., ДВ, бр. 73 от 8 септември 1992 г.)

5.1.1.2. Териториален обхват на системата на КН

Сплитът на системата на КН на Рилската Света обител има своя проследима вътрешна диференциация, която се извява чрез локализацията; степента на проученост и разкриване; етапността на консервация и експониране; съвременната адаптация и интеграция на нейните обекти. Системата на КН в населено място Рилски манастир може да се разглежда като перла (в контекста на критериите за видове и категории⁵³) в следните териториални структури:

- В локален (местен) обхват - в границите на охранныя зона на Рилската Света обител с нейното КН в интегрална система с природното наследство по поречието на р. Рилска от гр. Рила през населено място Рилски манастир до м. Кирилова поляна;

- В регионален (национален) обхват – в интегралната система с наследството на общините Дупница, Самоков и София, както и в системата на свързаното с православието наследство по българските земи (манастири, метоси, подвория);

- В континентален (световен) обхват – в интегралната система на национално ниво (тематични маршрути „Манастири”, „Култови центрове”), на системата на КН в Югоизточна Европа⁵⁴:

- Приложение 4: Културни коридори със специфичен сюжет – манастири и религиозни центрове, и
- Приложение 6: Културни коридори със специфичен сюжет – световно наследство (от Листата на ЮНЕСКО) .

Териториалните структури на КН са в координация и субординация с трите нива на интегралната структура на взаимовръзките на Рилски манастир. Те спомагат за извеждането на ценностния културен потенциал на територията чрез проследяване генезиса на населеното място и идентификацията на материалните и духовните културни ценности в него.

5.1.1.3. Систематизация на елементите на система КН

Недвижимото културно наследство в територията на Рилски манастир притежава достатъчна пълнотата по всички признаци на класификация, които са регламентирани в нормативните документи относно декларирането и обявяването на отделните недвижими културни ценности (НКЦ) според тяхната:

- Локализация в урбанизирана територия:
  - в населеното място Рилски манастир – една,
  - и извън него – в разширения аналитичен обхват на разработката - шест;
- Пространствена структура:
  - единични НКЦ – три,
  - и групови НКЦ – комплекси - пет;
- Периодизация – принадлежността към даден исторически период на културните ценности:
  - антична - една,
  - средновековна - една,
  - възрожденски - останалите;
- Научно-изследователска облас на културните ценности т:
  - археологически - една,
  - исторически - седем,
  - архитектурно-строителни - шест,
  - художествени - пет,
  - етнографски - не, и др.
- Културно-историческа значимост на културните ценности:
  - от „световно значение” - една,
  - от „национално значение” - шест,
  - от „местно значение” - две.

⁵³ Наредба №5 за обявяване на недвижимите паметници на културата (от 14 май 1998 г.)

⁵⁴ Регионален форум „Културните коридори на югоизточна Европа: общо минало и споделено наследство – ключ към бъдещо партньорство”, 20-21 май 2005 г., Варна, Златни пясъци.

За системата на КН в Рилски манастир е характерна едновременната комплексна привързаност на обектите ѝ към признаците за класификация. Сплитът на КН в разглежданата територия може трудно да бъде диференциран на подраздели, но в него ясно могат да бъдат разслоени:

- Недвижимо материално културно наследство
  - архитектурни;
  - археологически;
  - художествени паметници;
- Движимо материално културно наследство (музейни експозиции);
- Духовно-просветно (нематериално и неосезаемо) наследство;
- Религия, религиозни празници; културно-религиозна среда
- Монашески традиции и бит, занаяти, културни събития;
- Исторически места и културен ландшафт;
- свързани маршрути.

5.1.1.4. Актуален статут по ЗКН

В териториалния обхват на разработката изцяло попада обявеният в ДВ, бр.73/1992 г. за групови архитектурни, художествени и исторически културни ценности – комплекс от национално значение както следва:

I. Рилски манастир, включващ:

1 манастирското ядро:

- манастирски крила;
- манастирски храм “Рождество Богородично”;
- Хрельова кула;
- манастирски двор;

2 манастирски обслужващи сгради, разположени извън манастирското ядро:

- пералня (гардероб);
- двуетажна сграда – жилища за прислуга и училище (поща);
- фурна;
- дърварница (магазини и страноприемница);
- игуменарница;
- въглищарница (здравпункт);
- барутчийница (неизползвана);

3 манастирското гробище:

- църква “Въведение Богородично”
- жилищна сграда;
- гробище;

4 гроба на Джеймс Баучер

Гробът на Дж. Баучер е извън строителните граници на населено място Рилски манастир.

Гробът на Дж. Баучер, 1930 г.

Гробът на Дж. Баучер, 2008 г.

Съгласно чл. 79 ал.5 ЗКН единичните и груповите недвижими културни ценности с техните граници и охранителни зони формират защитени територии за опазване на недвижимото културно наследство, които се отразяват в кадастралните карти съгласно Закона за кадастъра и имотния регистър и в общите и подробните устройствени планове съгласно Закона за устройство на територията.

Извън териториалния обхват на разработката на ПУП на Рилски манастир остават:

II. Комплекс “Гробът на Св. Иван Рилски”, включващ: 1. църквата “Успение на Св. Иван Рилски”; 2. постница на Св. Иван Рилски”; 3. двор

обявен за групови архитектурни, художествени и исторически КЦ – комплекс от национално значение.

III. Постница “Св. Лука”, включваща: 1. църквата “Св. Евангелист Лука”; 2. килийно училище; 3. църквата “Покров Богородичен”; 4. двор

обявена за групови архитектурни, художествени и исторически КЦ – комплекс от национално значение.

IV. Метеха “Пчелино”, включващ: 1. стражница; 2. две двуетажни жилищни сгради; 3. едноетажна стопанска сграда; 4. двуетажен дървен хамбар; 5. едноетажен овчарник; 6. два двора

обявени за групови архитектурни и исторически КЦ – комплекс от местно значение.

V. Метеха “Орлица”, включващ: 1. църквата “Св. Петър и Павел”; 2. магерница; 3. три жилищно-стопански сгради; 4. пазачница; 5. стопански сгради

обявени за групови архитектурни, художествени и исторически КЦ – комплекс от национално значение.

VI. Църквата “Успение Богородично”

обявени за архитектурни, художествени и исторически КЦ от национално значение.

VII. Стражницата

обявена за КЦ от местно значение.

VIII. Поклоническият път в частта му от гр.Рила до гроба на Св.Иван Рилски

обявен за КЦ - историческо място от национално значение.

В м. Бачкова чешма, в близост до строителните граници на населено място Рилски манастир, се намира скитът (т.нар. „жилище”) на архимандрит Теодосий – Теодосиевата постница.

Във водосбора на Рилска река, извън териториалния обхват на разработката, са обявени още седем исторически места:

- гората Байрамица в землището на селата Стоб и Пороминово;
- гората Сухото село в землището на град Рила;
- местност „Ломниците”;
- местностите Градоман и Оресите в землището на град Рила;
- природно-историческо място „Партизанският мост”;
- местността „Жабокрек”;

5.1.1.5. Недекларирани културни ценности

В териториалния обхват на разработката се идентифицират следи от историческия културен ландшафт на обявените ярки световни и национални културни ценности. В качеството си на етнографски материални свидетелства за бита в отминалите периоди, същевременно продължаващи действие по функционалното си предназначение, те заслужават равностойни грижи за опазване в смисъла на ЗКН.

Перало на река Друшлявица, над бившата баня, декларирана културна ценност – днес ресторант

5.1.2. Ограничители при опазване на ценностите на КН

Териториални ограничители - граници

Границите на груповите КЦ в обхвата на разработката и според описанието на Списъка за обявяването им в ДВ, бр.73/1992 г. са:

- За груповия паметник – недвижима КЦ - комплекс „Рилски манастир“:
  - югозападна граница - от т. 1 (образувана от пресичането на перпендикуляра към средата на западното крило с бреговата линия по р. Рилска) до т. 2 (отстояща на 100 м от средата на западното крило и на 120 м от т. 1);
  - северозападна граница, минаваща успоредно на северното крило на разстояние 40 м от него - от т. 2 до т. 3, разстоянието между които е 280 м;
  - северна граница, минаваща успоредно на чупката на северното крило на разстояние 90 м от него - от т. 3 до т. 4, разстоянието между които е 90 м, и продължаваща от т. 4 по границата на гората до т. 5 (отстояща на 180 м от северния ъгъл на източното крило);
  - североизточна граница, минаваща успоредно на източното крило - от т. 5 до т. 6, разстоянието между които е 90 м;
  - и югоизточна граница - по бреговата ивица на р. Манастирска - от т. 6 до т. 1.
- За гроба на Джеймз Баучер - ?

Останалите групови паметници на културата от Рилската Света обител, които са извън териториалния обхват на разработката, имат граници също описани в горесцитирения ДВ, като следва:

- За груповия паметник – КЦ - комплекс Гроб на Св. Иван Рилски:
  - западна, северозападна и североизточна - по съответните външни очертания на скалата;
  - югоизточна - по имотната граница на парцела, свързваща североизточната и югозападната крайна точка на скалния контур.
- За груповите недвижими културни ценности Постница "Св. ап. евг. Лука"; Метох "Пчелино" и Метох "Орлица" границите съвпадат с имотните граници на всеки обект.
- За Църквата "Успение Богородично", Стражницата и Поклоническия път не са описани граници.

Границата на охранителната зона на обявените групови и единични КЦ на територията на Рилската света обител обхваща площи от двете страни на р. Рилска/Манастирска - от гр. Рила до дол Соспата, като включва:

- площи от горско стопанство "Рилски манастир" по отдели и подотдели (изброени съгласно лесоустройствения проект от 1990 г.) на обща площ на земите от горския фонд - 1092,8 ха;
- площи, принадлежащи към поземления фонд и разположени покрай реката и между описаните в т. 1 горски земи, с обща площ е 24,4 ха.

Устройствени ограничители - режими

До Освобождението вътрешното управление и функционално устройство на Рилския манастир се урежда по църковния типик, по който се уреждат и манастирите на Света гора, Атон. Следва поредица от документи с частично устройствено значение за територията на манастира:

- 1883 г. – Екзархийски устав, - одобрен от Светия Синод, приет от Държавния Съвет и Народното Събрание, и потвърден с Указ на н.в. Князът от 4 февр 1883 г., под №82; (отменен с Устав на БПЦ от 31.12.1950 г.);
- 1906 г. – (специална) Наредба за реда и управлението на Рилски манастир – издадена от Светия Синод на Българската църква с Предписание № 4513 от 3 дек 1906 г.
- 1925 г. – Наредба за ставропигиалните манастири, одобрена от Светия Синод на Българската църква в заседанието му от 30 дек 1925 г. Прот №116,

В границите на груповите КЦ – комплекси, според обявяването им в ДВ, бр. 73/1992 г., не са описани режими на опазване. Такива са приети с **Протокол на Комисия** (в изпълнение на Заповед на МК №РД-19-132 от 24.03.1992 г.), **засадала на 07.05.1992 г. в Рилската Света обител.**

Режимите за опазване в границите на груповите КЦ – комплекси от Рилската Света обител, описани в Приложение към **Протокола**, са на основание чл.3 ал.3 от Наредба №17 за определяне на границите и режима за използване и опазване на недвижими паметници на културата *извън населените места*. Манастирското селище Рилски манастир става **населено място Рилски манастир** през 1995 г. Със заповед на НСИ РД 07-140 от 2005г. се потвърждава обявяването му за **населено място**, включено в регистъра на ЕКАТТЕ с код KNL38-00-62685. Към момента не е предприето съответстваща корекция на режимите за опазване в границите на груповите КЦ – комплекси от Рилската Света обител като елементи на населено място. Наредба №17 също не е актуализирана според извършените промени в държавното устройство и законодателство относно културното наследство. В този смисъл, за териториите с културно наследство⁵⁵ в населено място Рилски манастир, режимите за опазване в границите на КЦ и в границите на охранителната им зона, описани в Протокола, се нуждаят от актуализация при запазване смисъла на установените ограничения. Според тях:

„1. Забранява се ново високо строителство, освен в случаите на изчезнали обеми, основано на документален доказателствен материал. Проектите за възстановяване да бъдат предходани от целенасочени инженерно-геоложки проучвания и да бъдат съгласувани с НИПК, съгласно чл.20 и чл.21 на ЗПКМ и със собствениците, съгласно чл.4 на Наредба №17 (ДВ, бр.35/4юни1979 г.) на Комитета за култура⁵⁶.

2. Задължително е провеждането на проучвателни, проектантски и изпълнителски дейности за опазване на паметниците на културата (консервация, реставрация, адаптация и укрепване), които да се съгласуват във всички фази с Министерство на културата (СОПК и НИПК), съгласно чл. 20 и чл.21 на ЗПКМ.

3. За ниско строителство са задължителни съгласувателните процедури по чл.2 ал.1 т.2 от Наредба №17⁵⁷ (ДВ бр.35 от 4 юни 1979 г.) на Комитета за култура.

4. В споменатите граници се допуска извършване на археологически проучвания при максимално запазване на съществуващите паметници на културата и на природната среда.

5. извършването на дейностите, разрешени от режима, не трябва да пречи на религиозните обреди и ритуали.”

Трябва да се подчертае, че под „ниско строителство“ по тогавашната нормативна уредба се разбира изграждане на обекти на техническата инфраструктура.

Охранителната зона на обявените групови и единични паметници на културата според обявяването ѝ в ДВ, бр. 73/1992 г., има конкретно очертани граници, но нито има режими на опазване, нито е разделена на две - зона „А“ и зона „Б“, както е посочено в Приложението към Протокола от 07.05.1992 г..

⁵⁵ Чл. 34 от Наредба №7 за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони (обн. ДВ, бр.3/2004 г., посл. изм. ДВ, бр. 63/2005 г.).

⁵⁶ Б.а. необходима актуализация: днес – Министерство на културата

⁵⁷ Б.а. нуждае се също от актуализация, не само поради наставлението паметникът на културата и средата му ... да „се изгражда с оглед да се запази максимално оригиналният му образ и въздействие за патриотичното и комунистическото възпитание на трудещите се.”

Извод:

Недвижимите КЦ, от Списъка на Рилската Света обител, попадащи в територията на населено място Рилски манастир имат фиксирани граници – териториални ограничители, както на самите КЦ, така и на охранителната им зона. Липсват актуални устройствени ограничители – режими на опазване, приложими към юридическия статут и основното предназначение на територията на населеното място – урбанизирана територия. В Рилски манастир, като действаща монашеска обител, се открояват иманентни дейности и функционални зони, които са съществували при доказана вековно устойчива хармония на човека с природата. Териториалните и устройствените ограничители в тази урбанизирана територия могат да се опрат на изпитаната на място в продължение на повече от десет века тяхна организация.

Специфичните правила и нормативи към ПУП на Рилски манастир е необходимо да поемат ако не отговорностите/ролята на липсващата специална Наредба за опазването им, то да бъдат интегрируеми в План за опазване и управление.

5.1.2.1. Взаимодействие на системата на КН с функционалните системи на урбанизираната територия на населено място Рилски манастир

Общоприето е мнението, че интересите на собственика в повечето случаи противоречат на публичния интерес за опазване на културното наследство като част от националната идентичност и памет. В Рилски манастир е налице безпрецедентен пример на водене на ясна политика за едновременно представяне и опазване на наследството от извечния собственик - Рилската Света обител. След прекъсване от година и половина отново е отворен Музеят на Рилски манастир – с обновена и обогатена експозиция. Обновени са стаи от туристическата спалня при манастира, пуснат е в експлоатация хотел „Царев връх” (с разширението на т.нар. стар хотел на „Балкантурист”). Започнато е изграждане на нова институционално-търговска структура на мястото на старата поща и пожарна.

Съществуват и занемарени, неизползаеми и доведени до руини сгради от околното застрояване, заварени в това състояние при приемането на имуществото в края на 1991 г.

Статутът обявен „паметник на културата” (чл.3 от ЗПКМ) на сгради в населено място Рилски манастир придава защита, но не и функция на отделните обекти в тях. Според действащото в страната законодателство, обектите на Природното и КИИ се припознават като обекти на туризма – чл.3 ал.3 т.8 и т.9 от ЗТ. По своята исконна същност манастирските сгради: жилищните крила, католиконът и пиргът (Хрельовата кула), имат своята смесена функция на труд, постоянно обитаване, на социален сервиз и религия. Присъщо на манастирските селища (преките аналози в Атон) е изграждането на допълващо застрояване, свързано с основните функционални системи:

- **труд** – дейности и свързани помещения за поддържането (работилници, складово стопанство и др.), за производство на храна и зимнина, и др.;
- **обитаване** – постоянно (братство, послушници и наети) и временно (посрещане на поклоници в изолирани подвория за гости);
- **социален сервиз** – религия и богослужение; образование и просвета; грижа за подрастващи и за престарели хора;
- **зелена система и отдиш** – организация на времето извън грижата за препитание, свързано с духовно и физически регенеративните функции на човека, с необходимостта от „общуване” с Бога и природата, с предприемане и на пътуване заради това;
- **комуникационно-транспортна система** - .

Обявените и декларираните недвижими културни ценности на наследството в Рилски манастир, дори и тези от тях, които в момента са в лошо състояние, могат да бъдат успешно „третираны” с дейности за консервация и реставрация, при адаптиране към съвременните потребности на монашеската обител и взаимодействие/съучастие на спомагателните сгради от числото на т.нар. „изчезнали обеми”, възстановими по доказателствен документален материал. Несъмнено, сгради с отдавнашно предназначение „яхър”, „сеновал”, „перало” и др. не са сред сградите, необходими в съвременното на манастира.

Нефункционалната защитна система КН оказва влияние върху функционалните системи:

- **Труд** – чрез изява на:
  - присъщата култура на ползване и обработване на земята – земеделски практики (манастирските терасирани градини);
  - характерния поминък – в пчеларство, овцевъдство; в производство на хляб, разсоли, млечни произведения и др., представляващи специфично манастирско наследство (в широкия му смисъл)
  - възможностите за ангажиране на работна ръка в предвидените за опазване дейности като Наследство;
  - възможностите за използване на съществуващи или пригаждане на други сгради като „манифактурно” или „индустриално” наследство (щампи, гравюри, малки форми на приложно християнско изкуство);
  - възможности за насърчаване запазването на традиционни манастирски производства, съхранение и преподаване на свързани занаяти (дърводелство, дърворезбарство, кацарство, кошничарство и др.)
- **Обитаване** – чрез изява на:
  - нетрадиционна форма на постоянно общежително обитаване; несемейно обитаване в манастира;
  - обособяване на формата на временно обитаване в подвория за гости, съобразно идентичността на ландшафта;
  - подчертаване на емоционалното въздействие на регламентираното поведение върху постоянните и временните обитатели (поклоници, гости, туристи).
- **Социален сервиз** – чрез реализиране на дадените от Закона за вероизповеданията възможности за разкриване на лечебни, социални и образователни заведения (чл.30 ал.1 и ал.2 от ЗВ) и още:
  - Религия – богослужения по манастирския типик, частни треби;
  - Грижа за сираци, бездомни и бедни хора, за престарели;
  - Грижа за болни (обичайно при манастири – за психично болни);
  - Култура и музей – просветна и разпространителска дейност, потенциал за разкриване на нови експозиции, на редуване на тематични експозиции; активиране на художествено-творчески форуми и практики;
  - Просвета и образование за подрастващи и възрастни.
- **Зелена система и отдиш** – чрез:
  - Експониране на културния ландшафт;
  - Изява на природните компоненти на ландшафта в урбанизираната територия;
  - Обогаляване на ландшафта с елементи, задоволяващи външното търсене на отдиш.
- **Комуникационно-транспортната система** – чрез атрактивността си.

Взаимодействието на система КН с комуникационно-транспортната система в Рилски манастир има изразено конфликтен характер. Увеличените възможности на населението в световен план за туризъм и привлекателността на КН стават причина за прекомерното увеличаване на трафика на МПС. Проблемът е отчетен още преди четиридесет години, като в одобрения Общ градоустройствен план⁵⁸ паркирането е предвидено на юг от река Рилска.

За решаването на транспортния пробем в ТУП (1976 г.) на територията на Рилски манастир е предвидено изместване на пътя в тунелна дъга от север. Две години по-късно е дискутирано предложението за преминаване на обходен път на манастира по отсрещния южен бряг на Рилска река. По композиционни и функционално-естетични причини консенсус не е постигнат, въпреки отпуснатите от държавата средства и отреждане на горска територия за изграждане на пътя. Днес проблемът се оценява не толкова по емоционалния дискомфорт на туристите заради струпването на моторни коли и хора около манастира, колкото по реалното погубване на КН.

⁵⁸ Заповед 251/20.II.1968 г.

Североизточният ъгъл на манастирските крила преди изграждането на пътя и подпорната стена от север, 1955 г.

Североизточният ъгъл на манастирските крила 02 януари 2009 г.

Увеличеният трафик е необратимо губителен за стенописите в екзонартекса на католикона: през последните няколко години протича видим процес на химична деструкция и колоритно изменение (почерняване) на оловните пигменти (минимум, оловна глеч и оловна бяла). Съществуващите факти позволяват „почерняването“ на стенописите пряко да бъде свързано със замърсяване на въздуха в района на манастира като следствие от увеличаване туристически (моторизиран) поток през последните двадесет години. Това красноречиво се потвърждава от сравнителния анализ на фотографии, направени преди 10-15 години с актуални фотоси. За този относително кратък период деструкцията на живописния слой се разпространява много бързо, като обхваща все по-големи зони от стенописите.

Детайл от „Страшният съд“, заснет през 1996 г.

Детайл от „Страшният съд“, заснет през 2007 г.

Според редица съвременни проучвания, една от основните причини за тази колоритна трансформация на оловните пигменти, е наличието на повишена концентрация на газови емисии

(CO₂, SO₂ и H₂S) в атмосферата. Тези газове в комбинация с високата относителна влажност на въздуха и слъчевата радиация предизвикват поредица от химични и физични промени в структурата на пигментите. В резултат на този процес настъпва необратима промяна на оригиналния вид на стенописите. Необходимо е предприемането на спешни мерки за спасяването им.

Необходимо е да се осъзнае, че проблемът не е абстрактен и не търпи умуване и отлагане, а представлява реално унищожаване на стенописите пред очите ни, което сме отговорни да спрем още днес.

5.1.3. Природно наследство

Понятието „природно наследство“ не е нормативно определено. То е изведено от контекста на природо-географската макросреда на територията. С него е дефинирана средата, съхранена спрямо отминал исторически период, в която човешкото присъствие е оставило своите значими културни следи без да накърнява основните ѝ еко и географски характеристики. Природното наследство обхваща широк диапазон защитени природни територии, зони и обекти, и характерни природни зони и обекти, без специализиран статут.

5.1.3.1. Разположение и връзки между защитените природни обекти в зоната на влияние на населено място Рилски манастир

Защитена местност „Рилски манастир“ - територия в Горско стопанство „Рилски манастир“, е обявена „с цел да се запази район с изключителна природна красота, който служи и като място за излети и естетическа наслада на трудещите се от страната и чужбина“ със Зап. №407/09.02.1966 год. (ДВ. бр.35/1966 год.). През 1986 г. тя е включена в Резерват „Риломанастирска гора“.

Резерватът „Риломанастирска гора“ е обявен през април 1986 г., върху площ 3445,6 ха, преди всичко като горски. Създаден е за да се запазят първичните горски екосистеми от иглолистни и смесени елово-букови гори, а така също и находищата на редки застрашени от изчезване видове и естествената среда на архитектурно-историческия резерват „Рилски манастир“. В тези граници не се включва долината на р. Рилска/Манастирска с широчина от 300 до 2000 м, в която попадат обектите на тогавашния архитектурно-исторически резерват „Рилски манастир“⁵⁹.

Според данните в действащия План за Управление на НП „Рила“ (2001-2010), резерват „Риломанастирска гора“ заема 3676,5 ха площ по долината на Рилска река в северната част на ПП „Рилски манастир“. Резерватът е в две части: едната (около 1700 ха) обхваща територии на северозапад от реката, а останалите (1975 ха) са разположени югоизточно от нея. Около резервата е обособена буферна зона с площ 2401,6 ха, с цел да намали физическото влияние върху екосистемите и замърсяването в районите около резервата и с оглед на това извършването на някои дейности в тази зона е забранено.

Горските формации на резервата обхващат 1600,9 ха, което е 46,6% от територията му. Според измененията на хидроклиматичните условия и надморската височина в резервата са формирани четири различно височинно разположени растителни пояса отдолу нагоре – на буковите гори, на иглолистните гори, субалпийският и алпийският пояс, които имат същите особености както растителните пояси в целия район на риломанастирските гори. Особено в този резерват е, че за разлика от много други защитени територии у нас, в субалпийския пояс много добре е застъпен клеът.

Природен парк „Рилски манастир“ обхваща значително по-голяма територия и извън землището на населено място Рилски манастир и включва резерват Риломанастирска гора“. Населено място Рилски манастир се намира сред буферната зона, осигуряваща по-добрата защита и намаляване на човешкото влияние върху резервата, между двете негови части.

В зоната на разширения обхват на разработката се намира и природната забележителност Стобски пирамиди (7,4ха), обявена на 05.02.1962г., е вторият по значимост защитен природен обект в риломанастирските гори. Намират се в непосредствена близост до село Стоб, между Кулски

⁵⁹ Заповед №307 на КОПС от 10 април 1986 г., ДВ, бр.34/1986 г.

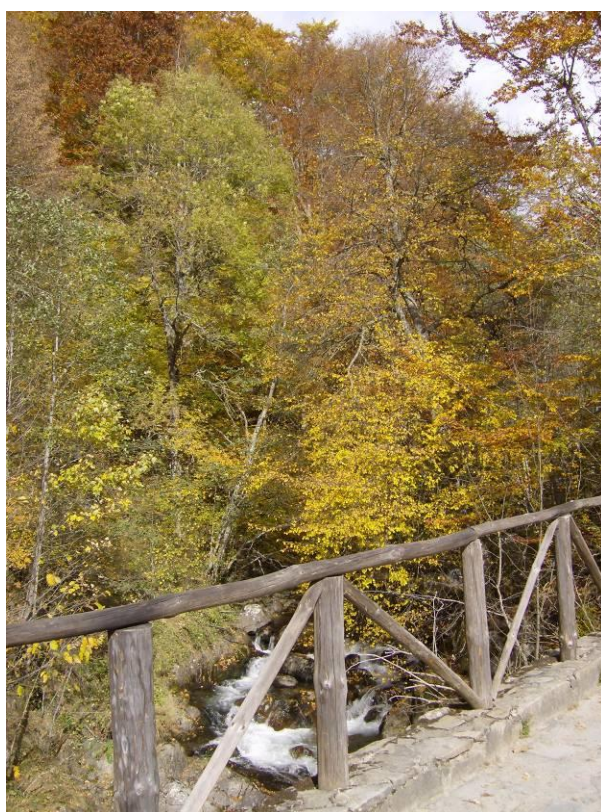
рид и Църквището. Представяват природни образувания с много голяма научна стойност, наподобяващи по устройство известните в цял свят Тиролски пирамиди.

Долината на Манастирска река (извън защитената територия) – в частта си с най-характерни ледникови форми, е най-красивата и най-интересна в геоморфологично отношение.

5.1.3.2. Природно наследство в урбанизираната територия

Ландшафтът е един от последните предмети на обсъждане на страните членки на Съвета на Европа и на съставяне и приемане на Европейска Конвенция за ландшафта, подписана от 18 страни, сред които и България. Конвенцията поставя изискването към публичните власти да приемат политики и мерки на местно, регионално, национално и международно ниво за защита, управление и планиране на ландшафта в Европа. Тя касае всички видове ландшафт в Европа - както обикновения, така и уникалния, които определят качествата на човешката околна среда с цел да подкрепи и популяризира защитата, управлението и планирането на ландшафта и да организира европейско сътрудничество по въпросите на ландшафта.

Територията на населено място Рилски манастир има уникална идентификационна характеристика, която е следствие от действието и взаимодействието на природните и човешките фактори. Урбанизираният ландшафт на Рилски манастир е визуално и функционално-пространствено неотделим от заобикалящата го територия на Природния парк „Рилски манастир” и Резервата „Риломанастирски гори”. Немислимо е да се разглежда и теоретична възможност за различен подход към ландшафта на урбанизираната територия на населеното място и към този на природния парк.

Дървен парапет на каменния мост над р. Рилска
Очов ден, 2008 г.

Същото място от „урбанизираната” територия на
Рилски манастир, Богоявление, 2009 г.

Извод:

Разширеният обхват на разработката изисква обзорен поглед за отчитане на взаимното влияние на различните фактори – природни и антропогенни, за идентифициране на ландшафта и оценяване на ролята му в културната, екологичната и социалната сфера на обществения живот като ресурс, който благоприятства икономическата дейност и чиято

защита, управление и планиране спомага за създаване на трудова заетост. Запазването на хармонията между природата и манастира е задължително условие.

5.2. Озеленяване и отдых в урбанизираната територия, паркоустрояване

5.2.1. Състояние на съществуващата растителност. Видов състав

Настоящата разработка разглежда озеленяването като компонент на селищния ландшафт и инфраструктурата за отдых, като негови площни и линейни елементи:

- терените с високостеблена горска растителност;
- затревени площи – поляни и места със солитери;
- речно корито с водно течение и крайречна растителност;
- обработваеми терасирани градини;
- гробищният парк – обект от групови културни ценности.

Разнообразието на растителността впечатлява дори дилетантското око на наблюдение:

„Горите се състоят от вечно зелени борови дървета, разни родове и с разни имена, някои от тях, които са красиви и високи като същински кипариси; букови дървета, високи и добросенчести; големи дъбове многоклончести; благоуханни липи, високоворхи тополи, брястове, ясени, бреси, яворове, кленове, тиси, смрики, иви, елхи, върба, ракита (край реката) и много други. Край манастиря има и плодови дървета.”

5.2.2. Организация на благоустройството и поддръжката

Историческите напластявания и спецификата на населено място Рилски манастир се четат в настоящата дезорганизация на благоустройството му. Поддръжката изисква респективни усилия и организация предвид съотношението между броя на постоянните обитатели, броя на временните обитатели (подслонените за пренощуване) и броя на временно пребиваващите (за няколко часа през деня). Тази специфика изисква допълнителни пресмятания и оразмеряване на

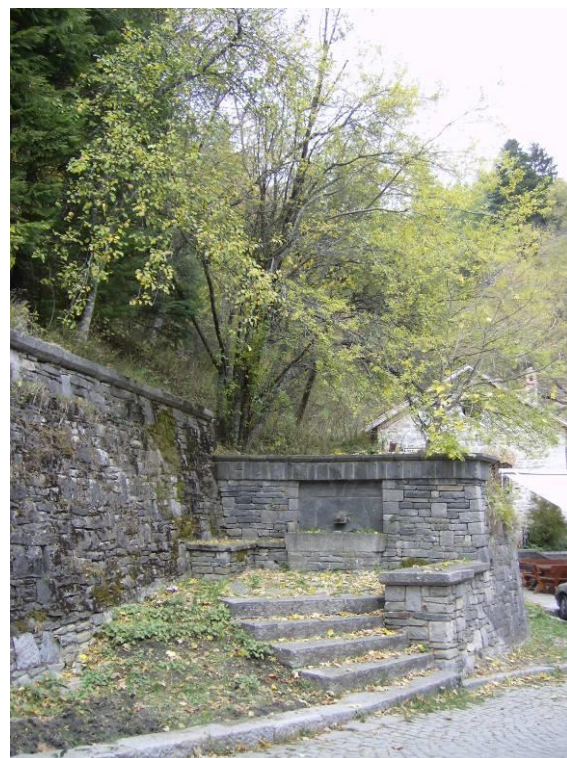
- Улици, тротоари и алеи – габарити, настилка;
- Улично/алейно осветление;
- Кошчета за дребни отпадъци;
- Указателни табели;
- Малки архитектурни форми, места за сядане (краткотраен отдых), обособяване на групи и др.

Техниката по поддръжането на комуналното стопанство е достатъчна и е в очакване на сградата, в която ще се стационарира, без да заема допълнително от пространствата за туристи.

Хармонията на изгледа на ценностни културно-исторически следи и природа се нарушава от хаотично разпръснати и проведени инсталационни съоръжения, електрически стълбове с въздушни кабели, видими фасадно окачени водопроводи и канализация, лошо прикрити места за събиране и извозване на ТБО, изоставени и рушащи се сгради, лошо поддръжани строителни площадки и др.

Към спецификата на благоустройството на населено място Рилски манастир се причисляват и свободно течащите каменни чешми. Част от тях, намиращи се извън жилищните манастирски крила, са бездействащи.

При двата настоящи паркинга (при Дупнишката и при Самоковската порта) са изградени обществени тоалетни, които са негодни за експлоатация. Това налага допълнително натоварване на санитарните възли в приземния етаж на манастирските жилищни крила с обслужване на всички временно пребиваващи в населеното място туристи.

Каменна чешма при подпорен зид, в началото на есента, 2008 г.

Каменна чешма в двора на Рилски манастир, през зимата, 2009 г.

5.2.3. Отдых

Места за отдых на временно пребиваващите са устроени на открито извън населеното място – в буферната зона на Природния парк „Рилски манастир” към Резервата „Риломанастирска гора”. Местата са обособени в групи за пикник, разположени покрай река Манастирска/Рилска.

Поради предимно външното търсене на отдых, темата е разгледана в раздела на системата на туризма.

5.3. Обитаване (количествени и качествени характеристики на сградния фонд: предназначение, състояние, капацитет)

5.3.1. Постоянно обитаване

Постоянното обитаване се измерва с броя на населението по настоящ адрес на регистрация. Постоянните жители на населено място Рилски манастир обитават типови килии, иманентни за монашеската обител. Липсва семейно постоянно обитаване, което е не проблем, а част от идентичността на населеното място.

5.3.2. Временно обитаване

Временното обитаване е в резултат на външното туристическо търсене на краткотрайно пребиваване с пренощуване (1-3 дни):

- във връзка с поклонническо пътуване за участие в богослужение;
- на път към/от друга туристическа дестинация на годишен отдых;
- по време на туристически пешеходен преход на Рила планина

Местата за настаняване и подслон като временно обитаване са разгледани като обекти на туризма в съответния раздел на разработката.

5.4. Труд (заетост по сектори и отрасли)

В населеното място Рилски манастир няма безработица. Тук имат работни места както жители на град Рила и село Пастра, така и от Дупница и Благоевград. Като цяло населението в широкия

обхват на територията на Рилски манастир и около него формира доходите си от дейности, които са свързани с търговия, работа в производствени предприятия и в личното стопанство, както и от пенсии. То използва изключително слабо ресурсите на природното и културно-историческото наследство (според ЗТ обекти на туризма): едва 3% от населението в община Рила е ангажирано с платена работа в Рилски манастир; около 6% са заети в сектора на горското стопанство и дърводобива. Туризмът и услугите, свързани с него не се оценяват като печеливши и с тях се ангажират по-малко от 5% от домакинствата в общината.

5.4.1. Първичен – горско и селско стопанство, животновъдство

През цялото свое съществуване до към средата на XIX век манастирското братство само добива всичко необходимо за бита и препитанието си. Гората е непосредствен източник на храна, добив на дърва за огрев и строителен материал.

Турските документи⁶⁰ свидетелстват, че Рилският манастир е бил притежател в продължение на векове на самоков за желязна руда в село Рила. Явно оттам монасите са вземали суровината, необходима за редицата ковашки изделия, обновявания и поправки, извършвани от самите тях.

На терасираните градини в близост до манастира са отглеждани подходящи плодни дървета, зеленчуци и най-много „драгоценното” зеле – по думите на Неофит Рилски. Той дава следното описание за добиването на храна от манастирските гори и ниви „Под самия манастир се намира зеленчуковата градина, в която расте прочутото манастирско първокачествено зеле, съставлящо главна храна на манастиря. В околността растат многобройни лековити билки и ароматични малини, а също и разни хранителни ароматични гъби. Рила река и езерата изобилстват с пъстърва риба.”⁶¹

Малките подредени ниви и зеленчукови градини са характерни и до днес за манастирите у нас в извънселищна територия. Те са иманентна част и от ландшафта на Рилски манастир, като и в този аспект идентифицират родството на Рилската Света обител със Светогорските манастири.

След възстановяването на Българската държава, с отприщването на храмово, училищно и читалищно строителство в освободените земи, Рилският манастир постепенно загубва първенстващото си значение на културен център и се ограничава предимно в дейността си като религиозно-духовно средище. Приходите на манастира от поклоннически дарения намаляват и братството започва да отделя повече внимание на стопанската дейност за поддръжка. В началото на XX век богатството на води и гори в землището на Рилски манастир става основа за стопански напредък. През 1902 г. манастирските гори в Рила са отдадени на концесия за експлоатация. Дърводобивът в района става основен поминък и първенстващ стопански отрасъл за това време. Създава се манастирско лесничейство с две предприятия – гатер и фабрика за суха дестилация.

Добиване и пренос на дървен материал, 1932 г., снимки от архива на Рилската Света обител

Завиряване за пренос на дървен материал по течението на р. Рилска, 1932 г.

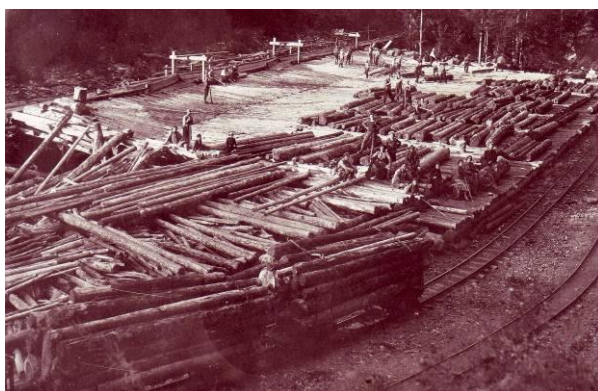
⁶⁰ Ихчиев, Д. Турските документи на Рилския манастир. С., 1910 (султански фермани)

⁶¹ Варлаам, Левкийски епископ. Св. Иван Рилски, велик рилски чудотворец и неговия манастир, С. 1925г., с.72

Начало на интензивна експлоатация на риломонастирските гори поставя силната буря през 1892 г., при която са повалени хиляди иглолистни дървета. За добиването и обработката на тази дървесина само през 1894 и 1895 г. само в района на манастира са построени още 17 нови чарка. Особено интензивна е тази експлоатация по време на Балабановата концесия и първите 20 години на национализацията.

Таблица ⁶² : Обем на добитата дървесина на територията на днешния Природен парк „Рилски манастир“ през периода 1894-1999 г.	
Години	Кубически метра
1894 – 1902 г.	150 000 куб.м
1902 – 1915 г.	381 000 куб.м
1924 – 1930 г.	630 000 куб.м
1930 – 1933 г.	300 000 куб.м
1944 – 1947 г.	106 000 куб.м
1948 – 1957 г.	378 000 куб.м
1958 – 1967 г.	678 000 куб.м
1968 – 1977 г.	438 000 куб.м
1978 – 1988 г.	238 000 куб.м
1989 – 1999 г.	200 000 куб.м

От 1937 г. лесовъдската дейност в землището на Рилски манастир се е извършва съгласно 10-годишен лесоустройствен проект, като от 1948 г. до 2000 г. той се ревизира на всеки 10 години. Днес за стопанисването и експлоатацията на дърводобивните гори около манастира отговарят Държавно лесничейство „Рилски манастир“ координирано с Дирекцията на ПП „Рилски манастир“.

Манастирски чарк в Рила, 1932 г.

Манастирски чарк по поречието на р. Илийна, 1932 г.

Допълнително се закупува обработваема земя в землищата на Дупница и с. Рила. В навечерието на Втората световна война Рилският манастир е сред едрите поземлени собственици в страната.

Според традициите на монашеството обработването на ниви и градини е за осигуряване на насъщните нужди на братството и рядко добивът е ползван за приходи (обичайно от горски лешници, когато ги има в изобилие).

В манастира са отглеждани стада овце и птици. Овчарите са водели стадата на паша по ливадите и по-високо в планината, където са били разположени биваци, заслони за животните при лошо време, овчарници и мандри. Манастирските стада са се изхранвали главно от ливадите по

течението на р. Рилска и р. Илийна. Системното унищожаване и разоряване на манастирските ливади при извършвания „безогледен начин на строежа на железопътната линия от страна на концесионерите“⁶³ става предпоставка за унищожаване на манастирското животновъдство.

Домашните птици са отглеждани в кокошарник, в отдалечения югоизточен край на Самоковския двор. За отглеждането на пчели манастирът е наемал лица с необходимите познания и опит.

Днес в манастирския комплекс и в границите на охранната зона на Рилската Света обител не се отглеждат домашни животни и птици. Рибарниците за пъстърва са извън строителните граници на населеното място. Продължава отглеждането на медоносни пчели. Продукцията на пчелен мед е специфичен традиционен занаят.

5.4.2. Вторичен – производство, занаяти, строителство, и др.

Въпреки затворения характер на манастирското стопанство то носи в историята си белезите на съответните съвременни обществени отношения. Наличието на отделни монаси с изяви занаятчийски способности в Рилски манастир не е изолирано явление. За манастирите на Атон през 17 век се свидетелства, че „няма нито един калугер, към който и манастир да принадлежи, който да не упражнява някакъв ръчен занаят“⁶⁴. По аналогия с порядките в манастирите на Света гора може да се твърди, че и в Рилски манастир „когато някой стане калугер – определя му се и занятие, за което е способен... Вътре в манастира коват секири, коси и други уреди, потребявани за стопанството: шият, тъкат, правят капи и обуца... Приемат се само онези, които са способни за работа или са се научили на някой занаят...“⁶⁵

Извършването на стопанските дейности със собствени усилия от монасите е било и официално постановено по време на турско управление: редките строително-възстановителни работи на Рилски манастир са били разрешавани при условие за прилагане само на собствен труд⁶⁶.

Положението леко се променя при прехода 18-19 век: подобно и на другите манастири, монасите – бъчвари, самарджии, ковачи, резбари, иконописци и др. имат за помощници един или двама чираци.

През 19 век средствата и доходите на монашеското братство се увеличават, манастирското стопанство се уголемява, но и се бележи изживяване на традицията на дейността на безименни монаси-майстори в занаятите. Отражението на зараждащите се капиталистически обществени отношения и политическите събития след 1830 г. се бележи с наемането на строители (предимно от западните български покрайнини). Наемат се именити майстори – строители, иконописци и резбари. Наемат се и хора за поддържане на стопанството – т.е. създават се работни места за мъже, които не са монаси, но все пак са несемейни. Това оформя и спецификата на Рилски манастир населено място за несемейни лица или на семейни, но пребиваващи сами. Обитаването тук на семейни лица, наети за известен период за определена работа, се допуска от манастирската управа едва след 1935 г.

Производство на хранителни стоки

Традиционно в монашеските обители всеки полага личен труд за производство на храни: ежедневно жранене и зимнина за потребностите на братството. Организирано се задоволяват потрудоемки и специализирани потребности: производство на хляб, млечни произведения, вино.

Днес са запазени дейностите, свързани с приготвянето на традиционна домашна зимнина от плодове и зеленчуци, за посрещане нуждите на манастирската кухня.

⁶³ Варлаам, Левкийски епископ. Св. Иван Рилски, велик рилски чудотворец и неговия манастир, С. 1925 г., стр. 281.

⁶⁴ Николаев, В. Наблюдения на множество редки и забележителни неща, видени в Гърция, Азия, Юдея, Египет, Арабия и др. чужди страни от Пиер Беллон дю Ман, С. XX, 1953, стр.115.

⁶⁵ Сава Хилендарец. Обществените отношения в Атонските манастири, ПСп, кн. XLIV, 1903, стр. 549.

⁶⁶ Ихчиев, Д. Турските документи на Рилския манастир. С., 1910 (бюрултия май 1795г.)

⁶² Данни от проучване на ПУ на ПП „Рилски манастир“, стр. 92.

В региона традиционно се произвеждат пчелен мед, кисело мляко, сирене и кашкавал. Сред традиционно приготвяните храни е пъстървата, отглеждана на място в рибарниците по поречието на р. Рилска. Сред специфичните традиционно обработени зеленчуци първо е зелето (кисело зеле).

Дървообработване (дърводелство, дърворезбарство)

Дървеният материал е основен в монашеското битие – както за строителните конструкции на сградите, така и за довършителните строителни работи в интериора им.

Свидетелство за майсторството на монасите са запазените до днес движими културни ценности, съхранявани в манастирския музей. Такива са и трайно прикрепените към архитектурата църковен мебелиар и дограми (врати и прозорци).

Дърводелската работилница е била ситуирана извън монашеската обител – за пръв път документирано достигнало до нас в кадастралния план на лесовъда Щегер от 1904 г. Сградата е била двуетажна, като на долния етаж е по-едноразмерно рязане и струговане на материала, а на горния е била разположено дърворезбарското ателие. Задвижваща е била водната сила на река Друшлявица. След 1931 г., когато е проведено електроснабдяването, манастирът се снабдява с банциг и универсална дърводелска машина, за които се налага изграждане на нова сграда. Така на мястото на дървената сграда на общата перачница при р. Рилска е изградена новата дърводелска работилница за нуждите на манастирския комплекс. Сградата е завършена през 1932 г., като в нея са пренесени и другите манастирски работилници: ковачницата и коларницата, просъществували там до началото на 80-те години на XX век.

Ковачество

Запазените и ползваните и днес манастирски порти са изработени в манастирската ковачница – също заснета и отразена в плана на Щегер. Монахът-ковач Петроний оставя надписи през последните 20 години от 18 век, които са извор на исторически сведения за живота в манастира. Негово дело са розетите на двете крила на Самоковската порта. Свидетелства и за други монаси-ковачи дават надписите на отец Митрофан и отец Йоан (оставени върху по-късни изделия от ковано желязо)⁶⁷.

Постоянни ковашки дейности са били практически необходими на манастира както за направа на сечива обработването на владения от него ниви, ливади и гори, така и за обков на дърводелските изделия, и за строителството.

Строителство

Манастирското селище е постоянно действаща строителна площадка.

Едно от продължителните възобновявания на манастирските сгради със собствен труд започва около 1749 г., когато манастирът преживява особено трудни моменти (опожарявания и грабежи през 1765, 1768 и 1778г.). С иждивения (лични средства) и поклонически дарения манастирското братство възобновява почти разрушените сгради и строи нови.

Така в продължение на около четиридесет години на ръба на XVIII и XIX век, когато църковното строителство е преследвано от османската власт по българските земи, тук се изграждат почти из основи пет храма и множество допълващи ги монашески сгради.

Запазени документи сочат, че през 1743 г. монасите настояват пред османската администрация да се направи проверка на постройките на манастира и получават разрешение за поправка на установените щети: „от поройните дъждове и от снеговете... стаи, килии и конюшни били срутени, а някои от тях били изгорени от пожар”, при условие да спазват старите основи на сградите. Чести са и пожарите скоро след строежите (1749 г.).

Нарастващият приток от поклонници подтиква манастирското братство през 1777 г. да моли султана за ремонт на църквата, построена от протосеваст Хрельо. Църквата бива и разширена тайно⁶⁸. През 1795 г. бива изписана църквата-костница „Въведение Богородично”, издигната с дарение от Самоковския митрополит Филотей при манастирското гробище. През 1799 г. на

постницата „Св. Лука” (на около три км от манастира) е изградена църквата „Св. ап. евг Лука”. Непосредствено над нея през 1805 г. е изграден още един храм – „Покров Богородичен”, който е изографисан през 1811 г. от Тома Вишанов – Молера. По това време са зградени и няколко чешми. През 1817 г. майстор Алекси Рилец завършва северното манастирско крило с по-голямата част от стопанските помещения на манастира. Обновяването на сграда по отделен худжет от следващата година (вероятно манастирското крило с Дупнишката порта от запад), е завършено през 1819 г.

През 30-те години на XIX век в манастирското селище се разгръща огромна строителна площадка, за която са необходими както средства, така и издирване, подбиране, спазаряване, подслоняване и т.н. на майстори – строители, каменоделци, зидари, дърводелци, зографи и дърворезбари. Унищожителният пожар през 1833 г. не сломява духа на монаси и строители. За завършването на градежа се получават дарения от всички краища на българските земи и върху руините от пожара се издигат по-високи манастирски корпуси. Общата площ, на която е изграден манастирският комплекс достига 8800 кв.м, от които 4500 кв.м се заемат от жилищни помещения.

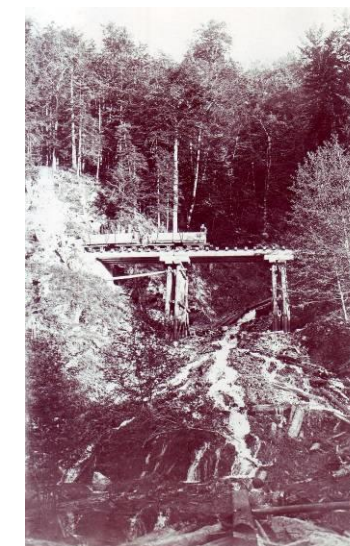
През 1818 е прибавен портик пред Дупнишката порта и пред Самоковската порта.

През 1870 са завършени спомагателните сгради в Самоковския двор (касапница, пералница, дюлгерница, фурна, яхъри и др.). На юг от Самоковския двор през 1904 г. според нуждите на поклонниците и на манастирското стопанство вече има две големи масивни сгради-яхъри, ковачница и коларница; на мястото на заварената дърводелна работилница са отбелязани дървените тогава сгради на общата перачница. Площадното пространство пред Дупнишката (западната) порта е рамкирано от юг от масивната сграда на пощенската станция и беседка за отдых на пристигащите от дълъг път посетители.

В началото на XX век строителството е свързано с изграждане на пътните връзки на Рилски манастир: изграждат се дървени и каменни мостове, изравнява се коларският път, изграждат се сгради, свързани с прокарването на електричеството и свързаните с него нови производствени машини (нова дърводелна, колачница и др.).

Каменният мост над р. Рилска, изграден за преминаване на ЖП линията от гарата до фурната, снимка от 1932 г., архив на Рилската Света обител

Дървен мост над р. Рилска, за дековилката, снимка от 1932 г.

Кулминацията на наетите лица (работните места) в сектор Строителство оттогава е в десетилетието преди национализирането на собствеността, – по време на изграждането на инженерната инфраструктура на манастира. В двете десетилетия след това строителните работи продължават с ново изграждане на източното крило на манастира (на мястото на останалата паянтова сграда на „циганската махала” – 1961–1967 г.); ново изграждане на хотел „Рилец” (1973–1979 г.). След близо двадесет годишно прекъсване на строителството в района на манастира е започнато и завършено разширение на стария хотел „Рила” – сега „Царев връх” (1995–2001г.).

⁶⁷ Божинов, А. и др. Ковано желязо. С., 1957, стр. 20, 33.

⁶⁸ Надпис от 1794 г. съобщава за изписването на пристроените части.

В разлатите териториални граници и по време на опитите за адаптация на манастира като музей и курорт е извършено и временно строителство: изградени са множество сгради с олекотена метална или дървена конструкция (павильонни и бунгала) към базите за отдих.

Щампарство (печатарство)

Едновременно с изграждането на манастирските жилищни крила и храма, в светата обител от монах хаджи Исайа (манастирски таксидиот), се започва халкографска дейност. В щампарницата на хаджи Исайа се отпечатват шампи на манастира, поръчвани за изработка на мед във Виена, Пеща, Карей (Атон). Щампарната е изградена преди 1839 г., видно от изображенията ѝ на отпечатваните шампи и е първото у нас графично предприятие. Тя отбелязва голяма дейност по отпечатването на шампи, които били дарявани на поклонниците и продавани в канаскията, и разнасяли обратно към дома славата на манастира. Риломанастирската щампарница продължава дейността си, със съзнанието, че за работа са необходими иноци добре обучени в изкуството на гравирание.

Халкографията съществува в Рилския манастир до 20-те години на XX в., когато ръчно отпечатваните шампи са изместени от цветната литография и възпроизвеждането на старите шампи чрез фотоцинкографски клишета. Донесената от монаха Калистрат виенска преса и част от старите медни и месингови клишета се съхраняват и днес в музея на манастира.

Във връзка с концесията на горите от началото на XX век в с. Бараково (днес квартал на град Кочериново) е изградена фабрика за производство на мукава и картон. Първоначално изсечените заради това производство трупи са пренасяни по водното течение, а по-късно са превозвани със специално изградената дековилка (теснолинейка).

Работните места в преработвателната индустрия са извън манастирското селище.

По това време Рилският манастир закупува и поддържа още склад за тютюн и други по-дребни предприятия за обработка на дървен материал в Дупница. В манастирското селище има производствени работилници само за собствените нужди по поддръжката на съществуващия сграден фонд.

5.4.3. Третичен – обществено обслужване

В традиционните градове (населени места) обществено обслужващите обекти се предвиждат като отделни обекти в урегулирани имоти в съответна тяхна жилищна, производствена, курортна или друга територия, или в самостоятелни територии за научни, учебни и други комплекси с обслужващо общоградско значение (за цялото населено място).

В населено място Рилски манастир възстановената и действаща Рилска света обител е носител на специфичния характер на това населено място като религиозен, културно-образователен и духовно-оздравителен комплекс не просто от общоградско, а от национално и световно значение. Тази специфична характеристика се отразява както на пълнотата на асортимента от обществено обслужващи дейности, така и на разположението им в населеното място.

Традиционно в монашеските обители всеки полага личен труд за приготвяне на храни и според ръчните си умения и възможности се включва в работата при манастирската кухня и трапезария. По необходимост и при възможност се наемат лица като готвачи и кухненски помагачи.

В началото на XX век в манастира са наети на служба само четирима чиновници: касиер-счетоводител, секретар, архивар и писар, който завежда същевременно и адресната регистрационна служба. Впоследствие се разкриват и други служби/работни места: домакин, помощник-домакин, лекар, електротехник, водопроводчик и др. До 1935 г. на никого от манастирските чиновници не се разрешава да живее семейно в манастира. Изключение е допускано за наемателите на манастирската канаския (прилепена от запад на Хрельовата кула) да довеждат лятно време съпругите си на помощ в продажбата на стоките през летните месеци.

Таблица⁶⁹: Трудова заетост – общ брой и разпределение по места в десетгодишния период 1937–1947 г.

Година	общ брой души	Щатни чиновници и служачи	Нещатни	Сезонни работници	Послушници	Други
1937 г.	109 души	17 (директор, секретар, касиер, домакин, архивар, библиотекар и др.)	26 (служачи и постоянни работници)	66 (временни работници за сезонна работа)	-	-
1938 г.	105 души	18 (секретар, касиер + помощник, счетоводител + помощник, домакин + помощник, архивар, 3-ма писари, електротехник и др.)	51 (служачи и постоянни работници)	30 (временни работници за сезонна работа)	15 души	27 (прислужници и остарели хора)
1939 г. 1940 г. 1942 г.	134 души	19 (секретар, касиер + помощник, счетоводител + помощник, домакин + помощник, архивар, 2-ма писари, електротехник и др.)	30 (служачи и постоянни работници)	30 (временни работници за сезонна работа)	15 души	40 (прислужници и престарели хора)
1946 г. 1947 г.	75 души	21 (секретар, касиер, счетоводител, домакин, архивар, 2-ма писари, електротехник, лекар, шофьор, майстор-фурнаджия, пчелар, 6 души милиция и др.)	32 – 33 (арабаджии, чистачи, градинари, перачки и др.)	-	12 души послушници и харизани	-

Впоследствие древната манастирска традиция е нарушена като се разрешава някои манастирски служители да живеят семейно – но извън сградата на манастира. След 1945 г., с откриването на кооперативен магазин и вземане на гостилницата (ресторанта) под наем от „Балкантурист“, броят на семейните хора, наети на работа, започва масово да расте. Кулминацията на наетите лица (работните места) в сектора е близо две десетилетия след национализирането на собствеността на манастира.

Национализацията на манастира през 1961 г., освен 43-мата монаси, заварва обслужващ персонал от 62-ма души постоянни надничари и щатни бройки и още 25 души послушници и стажанти-семинаристи. През летния сезон са наемани от 5-10 временни надничари. В тези бройки не са изброени хората, които се занимават със селскостопанската дейност на манастира⁷⁰.

С обявяването на Рилски манастир за национален музей са заявени като необходим щат 54 работни места. До реституцията през 1991 г. щатът на музея е увеличаван постепенно до 80 работни места. В тази бройка не са включени заетите в сезонното обслужване на летните лагери и ведомствени почивни бази и хотелите на Балкантурист.

Днес щатът на Рилски манастир, заедно с музейните работници възлиза на 70 души.

5.4.3.1. Административно, информационно, правно, финансово обслужване, застраховане, сигурност

Административното управление на населеното място се осъществява от кметски наместник и секретар, назначавани от община Рила, област Кюстендил. До 1945 г. Рило-манастирската община е самоправна⁷¹ и се обслужва от наетите лица от манастирското братство. След прекъсването на древната манастирска традиция в пределите му да не се живее семейно, новонастанилите се започват да се записват като жители на Рило-манастирската община и тя е „превзета“ от управлението на манастира.⁷² За службите на общинския народен съвет, създадени за изпълнение на Наредба №3 за опазване на НИАР „Рилски манастир“ (според нейния чл. 4), са

⁷⁰ Доклад №М-183 от 19.02.61 г. от Начо Папазов – министър на културата и Карло Луканов – министър на външните работи до председателя на МС

⁷¹ статут „манастирско селище“ – по Закона, приет от XIX ОНС (ДВ, бр.237/23.01.1923 г.)

⁷² Рилец, архимандрит Климент. Рилският манастир преди 50 години до днес. Машинопис, 1972 г., стр. 55

⁶⁹ Данните са от ежегодния ПЪТЕВОДИТЕЛ из Рилския манастир, съставен от архимандрит Климент Рилец за съответните години

Понастоящем пощенският клон (ПК 2643) в Рилски манастир е устроена в няколко приземни помещения в западното крило на Рилската света обител, непосредствено до Дупнишката порта. Допреди няколко години тя се е помещавала в една от групата сгради на север от Самоковската порта, днес разрушена и в процес на ново изграждане.

Първоначално пощенската станция, след откриването ѝ в Рилски манастир през 1881 г. се е помещавала в помощната сграда на западния край на двора срещу гробищната църква „Въведение Богородично“. След десетина години тя е преместена срещу Дупнишката порта в изградена за целта едноетажна паянтова сграда – поради условията на терена - разположена върху високи подпорни стени от солидна каменна зидария (помещавали клозет и дърварник, днес санитарни възли под паркинга). Тогава пощата разполага с колетна служба и телефонна кабина, без парична служба; изпращането и получаването на пощенски записи тогава се извършва от пощенския куриер чрез пощата в Рила⁷³. По инициатива на гл. Иконом на манастира (впоследствие станал игумен) архимандрит Калистрат пощата е изместена в преустроена паянтова сграда (до тогава действала като дърводелска работилница) срещу Самоковската порта.

Днес правното, финансовото и застрахователно обслужване се извършват в град Рила. Наличен е банкомат, разположен на приемния паркинг при Дупнишката порта. За противопожарните коли и постоянното полицейско дежурство е устроено временно място в границите на манастирските крила, а постоянните ще се разкрият с пускането в експлоатация на строежа при Самоковския двор. В строящата се там институционално-търговска структура са предвидени първостепенно необходимите помещения за устройството на административното и комуникационното обслужване в населеното място:

- Седалище на кметски наместник; пункт на МВР;
- Пункт на ПАБО;
- Пощенски клон;
- Магазили за отдаване под наеми за манастирски нужди;
- Кафетерия и сладкарница;

За нормалното действие на службите по охрана на сигурността на хората и материалната среда в Рилски манастир в тази структура за пунктовете на МВР и ПАБО е отделен самостоятелен блок.

5.4.3.2. Здравеопазване и социални грижи (социален сервиз)

Необходимостта от специализирано здравеопазване в монашеската обител и предвиждането ѝ са регистрирани за пръв път във временния устав на манастира, заменил след Освобождението църковния типик на Светогорските манастири, по който до тогава се урежда вътрешното управление на Рилския манастир. Според временния устав, изработен от самото братство и утвърден в 1885 г. от екзархийския делегат Търновски митрополит Климент (Васил Друмев), се предвижда в манастира да има доктор или фелшер, и аптека.

Днес в Рилската света обител е разкрит здравен пункт с една обща медицинска практика. Липсва аптека като самостоятелен търговски обект.

Според спецификата си населеното място не изпитва нужда от детско заведение, училище, болница, социални домове за деца или възрастни. В манастира остават да живеят престарели хора, които не са монаси, а бивши негови служители, по решение на монашеския съвет.

Поглед в широкия териториален обхват на разработката сочи, че необходимостта от социално подпомагане в община Рила нараства – предвид тенденциите на застаряване на населението. В периода 2002-2004 г. общината отчете трикратно намаляване на процентните си разходи за здравеопазване и 1,7 пъти увеличаване на процентните си разходи за социални грижи. Към настоящия момент в общинския център гр. Рила се намират две аптеки и два типа лечебни заведения:

- Специализирана болница за долекуване и продължително лечение „Акод. Скрябин“ ЕООД;
- Филиал за спешна медицинска помощ

до които населението от околните му села се придвижва с личен транспорт. Същото важи и за по-сложните случаи на постоянните и временните обитатели в Рилски манастир.

Социалните грижи са иманентни за манастирите, основавани още през III век след Христа. От запазените данни в акт от 1753 г. по преброяванията на обитателите на Рилски манастир във връзка с облагането им с личен данък (джизие) е видно, че броят на болни (алили), недъгави, луди (медуни), малолетни (събяни) и престарели е близо четвърт от общия брой.

Специализираните социални грижи днес са изведени от манастирските сгради – Домът за психично болни мъже е разположен отдалечено от манастира, по пътя между с. Пастра и язовир Калин. Дейностите по общите социални грижи се осъществяват от Общинска служба за социално подпомагане в гр. Рила.

5.4.3.3. Образование, Просвета и Професионално обучение

Днес в населено място Рилски манастир няма непълнолетни обитатели, подлежащи на включване в степенната образователна система на страната. Това съвсем не изключва значението на населеното място като разностранен съвременен център за образование и просвета. Рилската света обител, като признат национален духовен център и световен културно-исторически, архитектурен и художествен паметник, в ландшафтна синергия с биоразнообразието на обгръщания го Природен парк с Резерват Риломанастирски гори, правят това кътче от българските земи изключително привлекателно за провеждане на научно-изследователски програми и практики.

Всяка година от 2005-а насам в манастира се провежда Програма за реставрация на ХА „Н. Павлович“ – София със студентски практици, съгласувано с НИПК – София и гостоприемството на Рилската света обител.

По данни на Дирекцията на ПП „Рилски манастир“⁷⁴ в парка около манастира ежегодно се провеждат студентски практики на Биологическия факултет на СУ „Климент Охридски“, ВЛТИ – София, Югозападен университет – Благоевград и др. Територията от една страна е обект на опознаване и професионално обучение на ученици и студенти, а от друга – на изследване и приложна практика на специалисти и учени от различни сфери. Провеждат се както национални, така и международни конференции, симпозиуми и работни срещи.

Рилският манастир е не само пазител на обекти, движими предмети и документи от периодите на зараждане и развитие на Възраждането на българската култура. В самия манастир се подготвят духовниците. За поробеното население особено значение имат таксидиотите⁷⁵. Монасите от Рилския манастир са сред първите, подели движението на т.нар. дамаскинари – със стремежа да създадат народна книжнина, която да е достъпна по език и съдържание. По това време в обителта е монах Йосиф Брадати - най-големият български книжовник – дамаскинар, считан за първата личност, на прага на българската нова книжнина, най-близък предходник по време и по значение на монаха Пайсий Хилендарски.

В манастира е създадено училище още много по-рано от изграждането на новата църква, което след това, по описанието на Неофит Рилски, е разделено на две. В едното – нисшето е отредено „проста книга да се учи в него“, а в другото - по-висшето, – за „по-високи науки“. Ръководител на училището е самият Неофит Рилски, който като летописец-съвременник на българското Възраждане и основател на новата българска педагогика успява да изгради школа, невиджана дотогава нито в Света гора, нито на друго място.

В манастира през 1856 г. е основано духовно училище - семинария. След Освобождението намеренията на манастирската управа са предвиждали основаване на по-голямо училище-семинария в Рила, но по ред причини семинарията се установява в гр. Самоков. В монашеската обител остава да съществува „Рило-манастирско трикласно училище“ с практически занимания по резбарство. Дюлгерницата при Самоковския двор, на чийто втори етаж се помещава дърворезбарското ателие, е отбелязана на плана на Щегер от 1904 г. След прекратяването на дейността на това училище, в долния етаж на сградата се помещава пощенският клон, (по-късно сградата е разрушена). Създаването на духовно училище в самия манастир остава като намерение на

⁷⁴ Аврамов В. Мониторинг на посетителския поток... 2007 – 2008 г., под печат, стр. 9

⁷⁵ Таксидиот – пътуващ монах, който събира помощи, пожертвувания за манастир или кани богомолци.

⁷³ Пощенската станция в Рила е открита през 1879 г.

Във връзка с увеличаването на цивилното население и семействата край манастира по-късно при обителта е открито първоначално училище. То ползва помещенията в освободената сграда на пощата при Дупнишката порта. Училището не е имало постоянен приток на деца и няколко пъти учебният процес е преустановяван, като сградата е ползвана ту за жилище на кантонери, ту за началното училище, докато през 1956 г. сградата е разрушена.

5.4.3.4. Християнство (религия) и култура

Традиционно поддържащите в други населени места обекти за култура и религия, в Рилски манастир имат основополагаща роля. Главният манастирски храм (католикон) „Рождество на пресв. Богородица” е действаща църква. В манастирските жилищни крила околоръст са изградени няколко параклиса:

- Параклис „Св. Ап. Евг. Иоан Богослов” е разположен над Самоковската порта, на първия етаж от северната масивна част на източното крило.
- Параклис „Св.Св. Сава и Симеон”, изграден през 1834 г., разположен над „Св. Ап. Евг. Иоан Богослов” на последния трети етаж на източното крило.
- Параклис „Св. Йоан Предтеча”, разположен над Дупнишката порта в западното крило на полуетажното ниво над първия етаж.
- Параклис „Св.Св. Михаил и Гаврил”, разположен над „Св. Йоан Предтеча” на третия последен етаж от западното крило.
- Параклис „Рождество Христово”, разположен в приземната част на северното крило, осветен през 2008 г., действащ като зимна църква.

Католиконът не се отоплява и през зимните месеци богослуженията по манастирския типик се извършват в параклис. Допреди година дошлите отвън богомолци не могли да се побират в параклис и службата в празнични дни се налага да се извършва при открити врати, а на богомолците - да са отвън по стълбите. С освещаването на параклиса „Рождество Христово” се подобряват условията за черкуване на приходящите богомолци.

Големите Господски празници продължават да привличат в съвременето ни богомолци и в мразовити дни, не само от страната, а и от чужбина.

Богоявление, водосвет на моста на р. Рилска, 1939 г.

Богоявление, лития до моста на р. Рилска, 2009 г.

Гробищната църва „Въведение Богородично” е разположена сред гробищния двор на юг от манастирския комплекс. Богослуженията в нея са ограничени според необходимостта. Гробището на населеното място е действащо само за монаси от светата обител и е обявено за обект от груповия паметник на културата Рилски манастир.

Рилски манастир е населено място с **църковно-исторически библиотека и музей**, с повече от 100-годишна история. Национализацията на манастира заварва в библиотеката му около 12000 тома, който се състои от ръкописи (XI – XIV в.) и старопечатни книги (XV – XVIII в.), вкл.

библиотеката на Неофит Рилски; сбирка от старинни печати, оригинални пера за писане и др.; български и руски списания, вестници и др. от XIX в.⁷⁶

Поради предимно външното търсене на музея (вкл. неговите сбирки) и националната му стойност, той е разгледан подробно като обект на туризма в съответния раздел на настоящата разработка.

5.4.3.5. Търговия, обществено хранене и битови услуги

Търговия

Търговията отсъства сред исторически присъщите дейности в манастирската света обител. Организирано се задоволяват по-трудоемки и специализирани потребности: производство на хляб, доставка на дърва за огрев и светилна газ.

Търговските обекти на територията на Рилски манастир днес са пряко свързани с обслужване на туристопотока - продажба на църковни стоки и сувенири. Не липсват характерните за традиционните населени места търговски обекти за хранителни и дребни промишлени стоки – те са събрани в смесения магазин. Липсва специализиран магазин за туристическа екипировка.

Хранене

Днес функционират няколко заведения за хранене, самостоятелни или свързани със средствата за подслон и местата за настаняване. Доставките на хляб и други храни за монашеската обител се правят от град Рила; по същия начин е организирано захранването и за обществените заведения за хранене, и за сервизните кухни към почивните лагери.

Заведенията за хранене са разгледани като туристически обекти по смисъла на чл.3 ал.3 т.3 от Закона за туризма.

Манастирската фурна е изградена наскоро след възстановяването на изгорелите манастирски крила - през 1866 г. от уста баши (главен майстор-зидар) Марко от с. Вран. В нея е приготвян хляб в дните вторник и събота, така че обитателите – братята монаси, послушниците, рпислужниците (пагании), чиновниците и служащите получават пресен хляб два пъти седмично. Служащите в манастирското лесничейство, горските работници, овчарите и служащите при метоха „Пчелино” са получавали хляб за цяла седмица само в съботни дни.

Самоковската порта при традиционното място за бивак на поклонниците, по традиция привлича разположението на обектите за обслужване на посетителите, 1932 г.

Обектите за търговско обслужване на туристопотока са фокусирани от страната на Самоковската порта. Октомври, 2008

Освен манастирската фурна на територията на селището преди седмдесет години е изградена и „частна фурна”, собственост на манастира, но отдавана под наем за тригодишен срок за производство на хляб за посетителите на манастира през лятото. За обслужването на поклонниците са

⁷⁶ Доклад №М-183 от 19.02.61 г. от Начо Папазов – министър на културата и Карло Луканов – министър на външните работи до председателя на МС

изградени и отдавани под наем дървени бараки при Самоковската порта – за продажба на сладкарски произведения и мекици.

След 1945 г. цивилното население край манастира вече се увеличава, остават да живеят и семейства, които се нуждаят от хляб целогодишно. Манастирската фурна е отдадена на местната потребителна кооперация, за да осигурява хляб на всички. Манастирската фурна произвежда и досега хляб и мекици – като специфична туристическа атракция.

Битови услуги

Днес не се предлагат обществени битови услуги за туристи (не обитатели). Постоянно обитащите в Рилски манастир получават обслужване в град Рила, доколкото е налично и там.

В миналото хигиенно-битовите нужди на братството и наетите лица са задоволявани извън обителта. При река Друшлявица и при вадите на Манастирска река са изградени перала – малки двуетажни сгради, ползвани за пране, къпане, отпочиване и сушене на дрехите. В долния етаж на пералото се намирили зазидан в пещ казан, корито за пране и пейка, а на горния – подслонявали някой близък гостенин, когато в манастира нямало свободни стаи за гости, или бил настаняван за живеене перач или перачка. Отделна сграда за баня е изградена на река Друшлявица по пътя за Самоков през 1911 г.

Посетителите на манастира не са се задържали повече от три дни и не са търсели битови услуги в манастира.

5.4.3.6. Туризм⁷⁷

По обща оценка на степента на развитие на туристическата функция на населеното място, Рилски манастир е на границата между селище с основна туристическа функция и селище с единствена туристическа функция. Показателят е 84%-89% при отчитане само на хотелската леглова база и 88%-91% с включена леглова база на къмпингите и почивните бази. Тази констатация изисква изключително внимание, тъй като селищата с единствена туристическа функция са курортни комплекси без постоянно население, които са неефективни от икономическа, социална и екологична гледна точка – т.е. са неустойчиви.

Като дестинация Рилски манастир е познат на всеки родолюбив българин, още от началното училище. През 1980г. Международната федерация на журналистите и писателите па туризма – ФИЖЕТ, присъжда на Рилски манастир наградата „Златна ябълка“. Вписването на Рилската света обител към Листата на световното културно наследство на ЮНЕСКО през 1983 г. и отворените граници, особено след приемането на страната ни за пълноправен член на Европа, прибавя към нашенци и много чуждестранни пътници, търсещи алтернативни туристически атракции. Тук те идват на поклонение, като съчетават почивката си с опознаване на природата, на традиционните местни обичаи, фолклор, занаяти, национална кухня и изба, и др. – практикуване на т.нар. пътувания по интереси.

Курортно-туристическо райониране на населено място Рилски манастир

Според четирите териториални нива на разглеждане на територията на Рилски манастир, тя попада в:

- Община Рила, класифицирана като община „с по-богати рекреационни възможности от потребностите⁷⁸“;
- Рилски периферен район от Софийския развит курортно-туристически район;
- Рило-Родопския макро рекреационен район на страната;
- Рило-Родопския масив – район и природни пространства с общоевропейско значение за устойчиво природно равновесие и рекреационно туристическо ползване.

Туристически ресурси

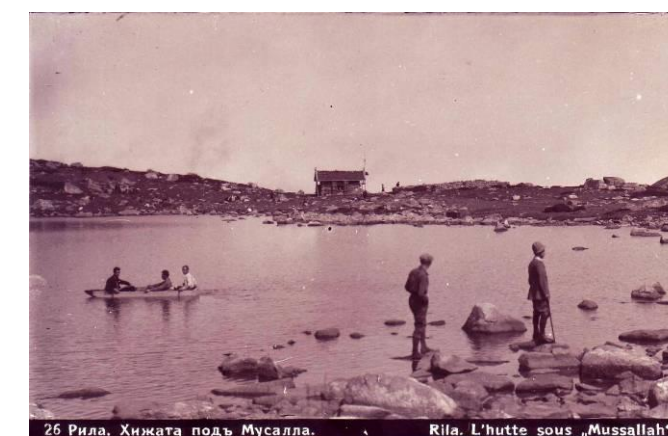
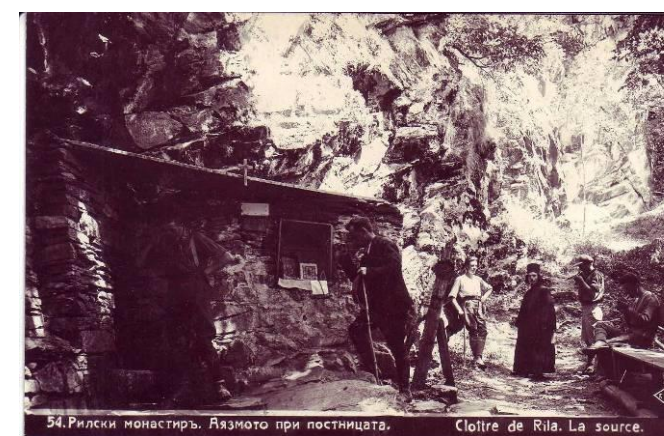
Рила планина, съхранила природни ландшафти с високо и много високо качество, е уникална с предлагането на изключително биоразнообразие върху относително малка територия. Културно-историческото наследство в землището на населено място Рилски манастир е уникално и заради синергията с природния ландшафт, в защитената територия на Природен парк „Рилски манастир“ и резервата „Риломанастирска гора“.

Населено място Рилски манастир притежава високите курортно-туристически качества едновременно на селищни среди за отдих и на природни среди за отдих.

За разлика от среднотатистическия чуждестранен турист, който търси у нас удобен хотел и чадър на плажа или ски-влек, клиентите на специализираните агенции за алтернативен туризъм предпочитат дългите преходи сред дивата природа, за да обогатят общата си култура или да повишат адреналина си. ПП „Рилски манастир“ е точното място за алтернативен туризъм. Преживявания като посещение на старинни манастири, пешеходни преходи през дива природа, конна езда, планинско колело, скално катерене и др. превръщат ваканцията на нетрадиционния турист в незабравимо приключение. Все повече гости съчетават почивката си в България с опознаването на традиционните местни занаяти (тъкачество, дърворезба, керамика), народно пеене, иконография. Много популярни вече са т. нар. гурме турове, по време на които чужденците се запознават с българската кухня и дегустират местни сортове вина. За разлика от представителите на масовия туризъм, които пристигат у нас заради ниските цени, привържениците на познавателните турове са по-заможни представители на средната класа. Те оценяват рядката възможност и са готови да отделят значителни средства, само за да вдият аромата на пресни билки и треви, да успеят да заснемат рядък вид насекомо или птица.

Справка от дневниците с реализирани нощувки в туристическата спалня на Рилската Света обител сочи регистрации на туристи от цял свят, дори от такива отдалечени дестинации като Австралия, Нова Зеландия, Япония и др. Все пак, най-голям е притокът на гости от Европа – от Великобритания, Швейцария, скандинавските страни и др. Причини за големия интерес са:

- от една страна - възможността за участие/наблюдаване на запазените от векове литургични последования в манастирското богослужение, извършвано в Рилската Света обител и днес по Светогорския типик, в автентична архитектурна среда - атонски аналог, при това с възможност за докосване на място до експонатите със световна културна стойност в Църковно-историческия и етнографския музей и Манастирската библиотека;
- от друга – наличието на отдалечени и недокоснати от урбанизираната суета кътчета с красиви диви растения – ендемични или редки за Европа, или които все още са непознати за съвременната наука (известно е, че неслучайно водачи на природо-познавателни групи са научни работници в съответните области, които по време на турове из планината продължават да описват нови видове и подвидове на животни и растения, които все още не са описани от науката).

Първите водачи, познаващи на стъпки територията на Рила планина, са монасите на Рилски манастир. пощенски картички от 1930 г., архив на Рилската Света обител

⁷⁷ Явление със социално-икономически характер: временно пътуване и пребиваване на хора извън постоянното им местоживее и дейности по обслужването им.

⁷⁸ Еврев, П., Териториално-устройствено планиране на отдиha и туризма. С. 1999 г., стр. 88-89.

Извод:

Населено място „Рилски манастир” е изключително богато на туристически ресурси, които от своя страна са изключително деликатни и уязвими при туристическа инвазия. Развитието на съвременна туристическа индустрия изисква изрично спазване на приетите европейски конвенции и актове на националното законодателство по опазване на културното и природното наследство. Необходимо е изработване на специализирана устройствена схема за територията – поне в обхвата на община Рила, като първа стъпка към създаване на завършен продукт на туристическата индустрия и устойчиво развитие на територията.

Туристическа индустрия

Вътрешното рекреационно търсене като индивидуална и обществена форма на отпочиване е слабо. В противовес е външното търсене - усреднено за ден на годината броят на временно пребиваващото население (туристи) надвишава постоянното стократно. Силно изразеното външно търсене представлява селищнообразуваща икономическа функция, тъй като създава поминъка на постоянното население.

В населено място Рилски манастир има условия за развитие на културно-исторически и природопознавателен екологичен туризъм. Основният предлаган продукт е „културно-познавателна програма” – най-често като част от туристически маршрути с над-общински обхват. Интересите на туроператорските фирми са свързани преди всичко с икономическата ефективност и целесъобразност при експлоатацията на обектите на културното наследство за целите на културния туризъм, което най-често довежда дори до физическо увреждане на отделни паметници на културата и на природната среда, които са изключително богатство, но и с уязвима деликатност.

Средствата за настаняване и подслон са с относително ниска категория, което ограничава не толкова притока на туристи, колкото продължителността им на задържане. Като се има предвид синхрона в изискванията на монашеските традиции за гостоприемство до три дни и на ограниченията за пренощуване в природо-защитена територия до една нощувка (с изключения при извънредни метеорологични обстоятелства), положителният показател за печалба при увеличаване продължителността на задържане на туристи тук за населено място Рилски манастир не важи.

Непосредствено преди национализацията през 1961 г. хотелът при Рилски манастир разполага със 700 легла, разположени разпръснати помещения, при годишна заетост над 60000 нощувки⁷⁹.

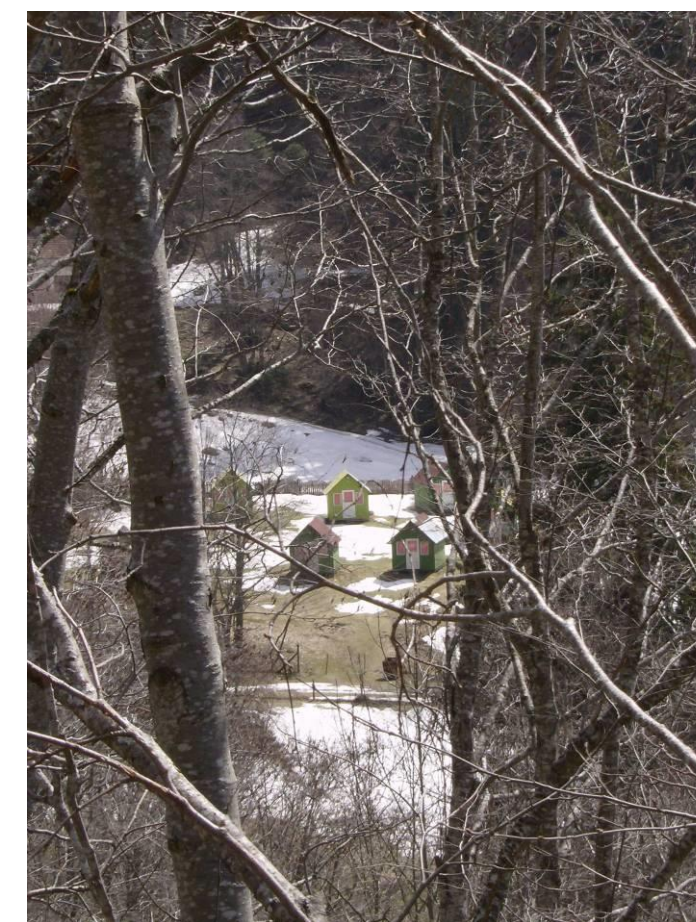
За пълнота на описанието на състоянието на легловата база в таблица са посочени данни и за местата за настаняване в обхвата на охранната зона на Рилската света обител до гр. Рила.

Хотел „Царев връх”*, целогодишна посещаемост

Ведомствена рекреационна база (сезонна)

Къмпинг „Бор” – сезонна използваемост

Първият хотел за гости - днешният „Царев връх”, е изграден в края на 30-те години на XX и пристроен в първите години на XXI век

Хотел „Рилец” е изграден в края на 70-те години на XX век

⁷⁹ Доклад №М-183 от 19.02.61 г. от Начо Папазов – министър на културата и Карло Луканов – министър на външните работи до председателя на МС

Таблица: Средства за настаняване и подслон в Рилски манастир, гр. Рила и охранныя зона на Рилската Света обител по поречието на р. Рилска⁸⁰

Средства за настаняване и подслон в Рилски манастир и гр. Рила (урбанизирана територия)							
	Описание, състояние		Места за настаняване и подслон (брой)			Инфраструктура и благоустройство	заб.
	наименование	Сграда, вид	места за хранене	стаи	легла		
1	Стаи за настаняване в Рилската света обител	1, масивна сграда Много добро състояние	не	45	220 - 270	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО калдаръм; телефон	Цело годишно
2	Туристическа спалня „Рила”	1 масивна сграда Добро състояние	Ресторант с 50 места на закрито и 50 на открито	24	48	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО калдаръм; телефон	Цело годишно
3	Хотел „Царев връх” *	2, масивна сграда, Отлично състояние след основен ремонт	Ресторант с 120 места на закрито	60	120	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО калдаръм; телефон	Цело годишно
4	Хотел „Рилец” ⁸¹ ***	1, масивна сграда, В дългогодишен ремонт	Ресторант с 50* места на закрито (общо 350)	25* (125)	50* (250)	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	Цело годишно
5	Комплекс „Зодиак”*	Полумасивна сграда и дървени бунгала Добро състояние	Ресторант с 50 места на закрито и 100 на открито	10	28	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	Цело годишно
6	Къмпинг Хлебопроизводство	20 дървени бунгала със сервизни постройки, баня, тоалетна и столова Лошо състояние	40 места за хранене в столова	40	80	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО горски път	летен сезон
7	Къмпинг „Тих труд” АД	8 дървени бунгала	30 места за хранене в столова	15	30	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО горски път	летен сезон
8	Къмпинг „Бор”	Дървени бунгала и ресторант с барбекю на открито. Лошо състояние	30 места на открито		20	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО горски път	летен сезон
9	Почивна база – кантон на РПС Дупница	1 масивна сграда Добро състояние		5	15	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	Цело годишно
Общо за населено място Рилски манастир				224 (324)	611 (811)		
10	Хотел „Орбита”	1 масивна сграда Отлично състояние	Ресторант с 120 места бар 40 м. на закрито, 20 места на открито	50	108	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО път асфалт телефон	Цело годишно
11	Къщи за гости и Самост. стаи	Масивни сгради Добро състояние		12	24		Цело годишно
Общо за гр. Рила				62	132		
ОБЩО В УРБАНИЗИРАНАТА ТЕРИТОРИЯ				286 (386)	743- (943)		

⁸⁰ По данни, получени от Кметския наместник, от ДПП „Рилски манастир” и от частни проучвания

⁸¹ По данни, публикувани в сп. Архитектура, бр.10/1984 г., капацитетът на хотел-ресторант „Рилец” е 200 легла, с дневен и нощен бар, ресторант-бирхале и покрита тераса – с общ брой 350 места (на закрито и открито).

Средства за настаняване и подслон по поречието на р. Рилска от м. Кирилова поляна до гр. Рила							
	Описание, състояние		Места за настаняване и подслон (брой)			Инфраструктура и благоустройство	
	наименование	Сграда, вид	места за хранене	стаи	легла		
1	Хижа „Рибни езера”	1 масивна сграда няколко бунгала	Кухня и столова	обща	60 120	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	летен сезон
2	Къмпинг „Чичо Киро”	12 бунгала	Ресторант с 100 места на закрито и 50 на открито	20	50	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	летен сезон
3	Почивна станция „Български пощи”	-	Механа 20 места на закрито, 20 места на открито	16	64	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	
4	Комплекс „Горски кът”	1 масивна сграда	Ресторант 70 места на закрито, 70 места на открито	12	24	Ел. захранване вода; пречиств. съоръжение контейнер ТБО асфалт; телефон	Цело годишно
5	Комплекс „Пчелина”	1 масивна сграда	Ресторант 45 места на закрито, 45 места на открито	5	13	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	Цело годишно
6	Комплекс „Валдис”	7 бунгала	Ресторант XX места на закрито, XX места на открито	28	56	Ел. захранване вода; септична яма контейнер ТБО асфалт; телефон	Цело годишно
Общо в територията по поречието на р. Рилска				81	207		
ОБЩО В ШИРОКИЯ ОБХВАТ НА ТЕРИТОРИЯТА				326	902 - 952		

Рилски манастир не е типичен планински курорт. Използваемостта на легловата му база е с изразена лятна заетост.

Таблица: Реализирани нощувки в легловата база на Рилската Света обител – туристическа спалня и стаи за настаняване													
година	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008
месец	бълг	чужд											
Юли	502	162	470	231	330	363	561	363	792	495	957	510	
Август	632	231	564	330	-	495	726	561	1584	693	1419	726	
Септември	472	66	390	165	-	231	726	165	759	297	858	363	
годишно	5189	680	3418	1155	2607	1518	2772	1650	5247	2739	5401	2942	
общо	5849		4573		4125		4422		7986		8343		

Анализът на данните в наблюдения шестгодишен период сочи относително запазване на броя на нощувалите български туристи и четирикратно увеличение на нощувалите чуждестранни туристи.

Заведенията за хранене в населено място Рилски манастир по брой, капацитет и категория са относително незадоволителни към регистрирания туристопоток (близо 800000-1000000⁸² души годишно за ПП „Рилски манастир” и около 90000 души годишно само за манастира). Разпространена

⁸² Аврамов, В. Мониторинг на посетителския поток и потока от моторни превозни средства на територията на Природен парк „Рилски манастир” 2007-2008 години. изд. ДПП „Рилски манастир”, под печат.

е практиката на консумиране на носени от другаде храна и напитки, чиито опаковки във вид на отпадъци натоварват организацията по сметосъбирането и извозването им. Замърсяването е както в урбанизираната, така и в околната природна среда. Отчетена е базата от заведения за хранене и развлечения в Рилски манастир, гр. Рила и охранната зона на Рилската Света обител по поречието на р. Рилска⁸³

наименование	тел.	места на закрито	места на открито	
Ресторант към хотел „Царев връх”		120	-	
Ресторант „Друшлявица”	0888278756	40	90	
Ресторант към туристическа спалня „Рила”		50	50	
Сладкарница				В строеж
Ресторант „Бачкова чешма”		30	70	
Ресторант – закувалня „Дружба”		-	-	разв.
Ресторант към хотел Рилец		50 (200)* ⁸⁴	(150)*	не работи

Забележима е потребността от заведения за бързо хранене и места за кратковременен отдих на посетителите.

Пространството пред Самоковската порта е традиционно свързано с обслужване на посетителите на манастира: павилион за сладкарски изделия и мекици - 1934 г.

Строежът на търговско-институционалната структура в Самоковския двор временно притеснява туристопотока - март 2009 г.

№	наименование	тел.	места на закрито	места на открито	
1	Ресторант „Елхите”	0889857561	70	80	
4	Заведение за бързо хранене		32	10	
5	Заведение за бързо хранене „Тони”	0888518218	25	30	
6	Кафе-аперитив „Беби”	07054/2559	30	40	
7	Кафе-аперитив „Джовани”	0888314945	35	40	
9	Кафе-аперитив	0889714318	28	22	
Заведения за хранене и развлечения по поречието на р. Рилска от м. Кирилова поляна до гр. Рила					
	Ресторант „Жабокрек”	0888638194	50	50	
	Заведение за бързо хранене „Рилска скара”		30	50	
	Ресторант „Пъстра”	0899662030	40	60	
	Механа „Магията на Рила”	0898691057	70	80	
	Ресторант „Елешница”	0888087584	48	102	
	Механа „Рибарника”	0898686429	70	80	
	Ресторант „Давид”	0878891470	70	80	

⁸³ По данни, получени от Кметския наместник, от ДПП „Рилски манастир” и частни проучвания

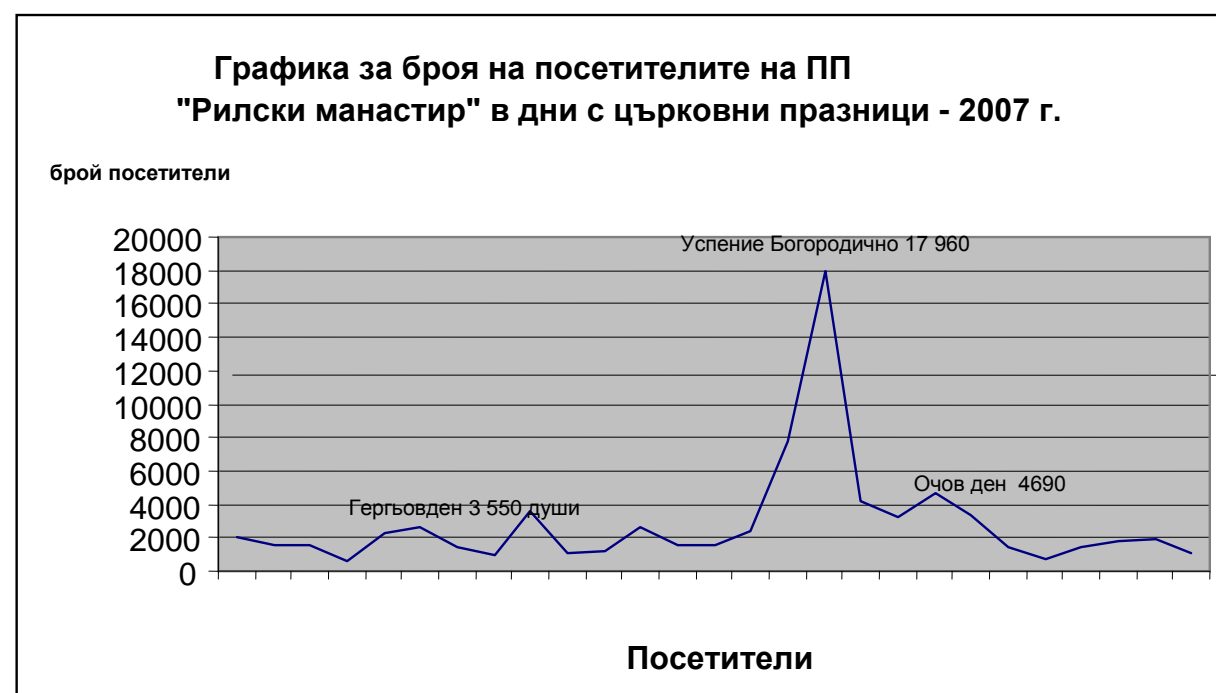
⁸⁴ Данните в скоби са публикувани в сп. Архитектура, бр.10/1984 г.

В населено място Рилски манастир липсват обособени места за упражняване на **туроператорска и туристическа агентска и информационна дейност**. За сметка на това, няма активна туристическа агенция в страната, в чийто списък с дестинации да не фигурира името на Рилски манастир. Това не омаловажава значението на липсата на специализиран информационен център, в непосредствена близост до мястото на пристигане на посетителите, в който да бъде дадена информация за територията на Светата обител, свързана както с възможностите за запознаване с природното и културно-историческото ѝ наследство и участие в религиозния живот, така и с ограниченията за поведението според Устава на православната моношеска обител.

Транспортно обслужване за туризма – автогара, паркинги

Липсват достатъчно на брой и по вид паркоместа за разнообразните превозни средства, с които пристигат туристите – лични автомобили (4-5 места), джипове и микробуси (7-12 места), автобуси за туристически турове (40-50 места). Територията бележи своето върхово натоварване и поемнен капацитет на местата за паркиране около големите църковни празници и тук конкретно – на 14 август, когато Църквата отбелязва деня на Успението на прсв Богородица.⁸⁵

Ландшафтният комплекс от събирането ведно на национален паметник на културата – обект в Листата на ЮНЕСКО и действаща монашеска обител, ведно с ПП „Рилски манастир”, който съдържа Резерват „Риломанастирска гора” в непосредствено съседство с Национален парк „Рила”, предопределят съвременната туристическа привлекателност на населено място Рилски манастир. **Мониторингът на посетителския поток в ПП „Рилски манастир”, извършван от неговата Дирекция, отчита че повечето туристи се насочват определено към Рилската Света обител и околните свети места, като броят им от 68,4% през 2007 г. е нарастнал на 73,5% през 2008 г.** Приведено към отчетения общ брой това означава увеличение на посетителите на Рилската Света обител и околните свети места от **520896** души през 2007 г. на **736620** души през 2008 г.

⁸⁵ Аврамов, В. Мониторинг на посетителския поток... 2007-2008 г., изд. ДПП „Рилски манастир”, под печат.

Обекти на туризма

Според Закона за туризма негови обекти са музеите, резерватите, паметниците на културата и на историческото наследство по ЗПКМ.

Рилски манастир е уникален действащ паметник на КИИ, с **църковно-исторически музей**, който има повече от 100-годишна история. За съхраняването на драгоценни утвари в манастира, които са достойни „за велико внимание и уважение”, макар и малочислени поради многократното му разоряване и опустошаване, пише още йеромонах Неофит Рилски. В първия Пътеводител за рилски манастир, отпечатан през 1891 г., е посочено местонахождението на Библиотеката-„ризница” (хранителница), като са описани съхраняваните в нея хрисовул, ръкописи, покрови, утвари, одежди и др. За разлика от първото описание на библиотеката-музейна сбирка, в Пътеводителя се препоръчва като място, „което непременно трябва всеки един поклонник да посети и да види”. Към 1900 г. ризницата е преместена в по-просторно помещение, бивша трапезария, преустроено наполовина за библиотека, наполовина за музей. През 1903 г. архимандрит Доситей, който е същевременно учител и библиотекар в манастира, подрежда музейната експозиция във вида, в който я заварва национализацията на Рилската Света обител през 1961 г. осем години по-късно архимандрит Доситей публикува първия подробен каталог на част от музейните ценности, като част от книга с научна стойност. Опис на експонатите публикуват в свои книги проф. Йордан Иванов през 1917 г. и Левкийски епископ Варлаам през 1925 г. Четиридесет години по-късно музейната сбирка е изложена в новопостроената част, на мястото на т.нар. Циганска махала, в приземие на източното крило на манастира. Експозицията е описана подробно отново от директора на Националния музей Рилски манастир – Анчо Анчев, издаден през 1979 г. Частично подновяване на експозицията е правено в средата на 80-те години и след възстановяването на монашеския статут на Рилската Света обител.

В ризниците (хранилищата) на манастира се съхраняват ценни ръкописни книги, хрисовули, щампи, икони, дърворезби, църковен мобиляр, мебели. Сред шедьоврите се открояват: украсеното с миниатюри Изборно евангелие от XIII век; Крупнишкото евангелие от XV век; Сугарското евангелие от 1520 г.; сребърна обковка на евангелие, изработка на софийския златар Матей от 1577 г.; Сучавското евангелие с обков от 1656 г.; дърворезбеният кръст, изработен в продължение на дузина години от монах Рафаил (1790-1802). Множество от църковните утвари, църковни и светски златарски произведения, художествени тъкани и резби могат да се видят като експонати в музея, иконната ризница, музейната сбирка на манастирския стопански бит, етнографската сбирка и няколкото дарителски поклонически стаи – Чирпанска, Тревненска, Копривщенска и др.

След осеммесечно прекъсване поради основен ремонт, църковно-историческият музей е открит с обновена експозиция през юни 2007 г. За пръв път са изложени уникални църковни одежди и принадлежности. Реставрирани и консервирани са голяма част от предишните експонати, вкл. глаголически лист от XII век; турски султански фермани; ръкописи и старопечатни книги от XII – XIX век; дарената през 1511 г. от молдавския княз Йоан Богдан Войвода плащаница; други златотъкани плащаницы от XIX век; дарове от руски манастири и др.

Музеят е ремонтиран изцяло със собствени средства на действащата Рилска Света обител, събирани от продажбата на билети. Работното време е всеки ден от 8,30 до 16,30 ч., като през десетте работни месеца на 2006 г. са отчетени около 70000 посещения. Музейните работници са осем души.

Рилски манастир е включен в списъка на 100-те национални туристически обекти. Той е популярна дестинация не само за родния турист.

Културните институти също са сред обектите на туризма според ЗТ. Без да е юридически регистриран като културен институт, Рилски манастир изпълнява тази роля като домакин на регулярно провежданите Църковно-народни събори, на Програми за консервационно-реставрационни практики с участието на преподаватели и студенти във висши училища (университети и академии) от страната. Като се имат предвид историческите връзки на манастира с Атон (Гърция), Румъния и Русия и съвременното им продължаване, може да се направи оценка в тази насока за огромния потенциал на Рилската Света обител за развитие на т.нар. конгресен туризъм.

Характеристика на посетителския поток – изходен пункт

През 2007 г. са регистрирани посетители на Рилски манастир и Природния парк, идващи като организирани групи с автобуси от 22 страни (в % от общия брой): Гърция 33,2%, Япония 10,4%, Франция 10,4%, Чехия 8,6%, Англия 8,4%, Украйна 7,5%, Полша 6,5%, Белгия 2,1%, Германия 1,6%, Испания 1,5%, Италия 1,4%, Португалия 1,4%, и още от Хъватска, Словения, Македония, Холандия, Швейцария, Русия, Унгария, Шотландия, Америка и Бразилия. През 2008 г. пъстротата на националностите сред посетителите се обогатява с Норвегия, Финландия, Канада, Сърбия, Словакия, Румъния и Аржентина⁸⁶.

При анализ на резултатите от постоянния мониторинг на посетителския поток, провеждан от ДПП „Рилски манастир” през 2007 и 2008 г., се потвърждават емпиричните разсъждения, че през второто и третото тримесечие, когато децата са в ученическа ваканция, посещенията от организирани детски групи е по-голямо в сравнение с третото тримесечие, когато те ходят на училище. Други по-важни констатации са, че:

- Съотношението на нашенци към чужденци:
  - през второто тримесечие на 2007 г. е 3:2, докато през 2008 г. се изменя на 5:4;
  - през трето и четвърто тримесечие и на двете години съотношението се изравнява, с лек превес на нашенци;
- През 2008 г. посещенията от по-възрастни хора, пристигащи в организирани групи намаляват за сметка на тези, които пристигат с личен автомобил;
- Запазва се броят на посетителите в детско-юношеска възраст, пристигащи в организирани групи, с автобус;
- Три четвърти от посетителите на Природния парк се насочват към населено място Рилски манастир и светите места около него.

Населено място не притежава обект или кътче, което да не може да се причисли към туристическите обекти по смисъла на чл.3 ал.3 от ЗТ. Посетителският поток е разнороден и различно силен през сезоните и дните с на големите църковни празници.

⁸⁶ Аврамов, В. Мониторинг на посетителския поток... 2007-2008 г., изд. ДПП „Рилски манастир”, под печат.

Рилски манастир е притегателна и най-благоприятна дестинация за поклонически пътувания, културно-познавателни турове и пътувания по интереси. Развитието на културен и еко-туризъм са в оптимална степен щадящи природния и културния ландшафт, тъй като посетитерския поток свързан с този вид алтернативни пътешествия предпочита романтиката на планинските хижи или домашния уют на старите селски къщи, благоустроени за целите на туризма, пред псевдолуксозни хотелски комплекси.

Рилски манастир е елемент от редица пешеходни туристически маршрути – подробно представени в Приложение 5.

Извод:

Силният туристически натиск в определени дни на годината, слабостите в управлението на туристическия поток и нерегулираното движение и паркиране на моторните средства, довеждащи посетителите, са основните заплахи за опазването на туристическия ресурс на Рилски манастир.

Програми и политики за развитие на туризма на територията на Рилски манастир

Като обект от Листата на световните паметници на културата, Рилски манастир е постоянно гостоприеман към групите на туроператорските агенции от страната и чужбина (предимно Гърция и Македония), както и към по-малките групи или индивидуални пеши туристи. Липсват механизми за отчитане и преценяване на възможностите за контролиране посоката на приходите от туризма и резултатните облаги за монашеската обител. Липсват механизми за планиране на възвращаемост на вложеното в изграждане и поддържане на туристическа инфраструктура за частично самофинансиране на обителта от печалбата.

Областната администрация на Кюстендил реализира Проект BG0102.03-0020 „Регион Кюстендил – кръстопът на осемхилядолетна история и култура”, като по програмата за Развитие на българския културен туризъм изгражда четири културно-информационни центъра – един от които в град Рила. Рилски манастир е включен в тази програма като елемент на тематичния маршрут „Кюстендилският край - люлка на християнската традиция”.

Информационна табела на входа на Рилски манастир

За популяризиране на регионалния културен туризъм в област Кюстендил са създадени мултимедийни продукти и интернет-сайт, разпространяват се дипляни и брошури. Реализирани са мероприятия по благоустройството на обектите от тези маршрути, за подобряване на прилежащата им инфраструктура и рекламно-информационната маркировка. През май 2005 г. този проект, реализиран по програма ФАР със субсидия от 264 495 евро, печели в Бургас първа награда за „Най-добър проект в категория „Култура“ в Националния конкурс „Направено в България с подкрепата на Европа“. Грантополучател по проекта е Областна администрация – Кюстендил. Повечето средства са отделени за благоустрояване на обектите в град Кюстендил, по-малко - за обекти в Бобошево и Рила, а до Рилски манастир са стигнали средства само за една информационна табела.

Предвидено в Общинския план за развитие (2007 – 2013) на община Рила е:

- изграждане на Посетителски център на пътя Рила – Рилски манастир, (в близост до моста при сливането на р. Рилска с р. Илийна), североизточно от него - паркинг „Бричебор” за 100 коли;
- създаване на екопътеки „Кръста” и „Дяволски води”;
- изграждане на комплекс „Бричебор” - Етнографско селище до старите жилища;
- изграждане на комплекс „Кирилова поляна” с информационно-посетителски център на мястото на стар павилион, между шосето и старите чешми на пътеката за Сухото езеро;
- изграждане на кътове за отдих (пикник) –
  - „Бричебор”, при паркинга на Посетителския център, с капацитет 50 човека;
  - „Обелище”, в м. Обелище, южно от килийното училище „Св. Лука”, с капацитет 100 човека;
  - „Биволарника”, на южния бряг на р. Рилска срещу ученическия лагер на гр. Кочериново, с капацитет 30 човека;
  - „Студената чешма”, в м. „Студената чешма” по северния бряг на р. Рилска и шосето за Кирилова поляна, с капацитет 200 човека;
  - „Кирилова поляна”, в южната част на м. Кирилова поляна, в непосредствена близост до шосето, на разклона за м. Явора, с капацитет 100 човека;

всичките без проектна готовност, с разчет за външно финансиране и срок на изпълнение 2007–2013г.

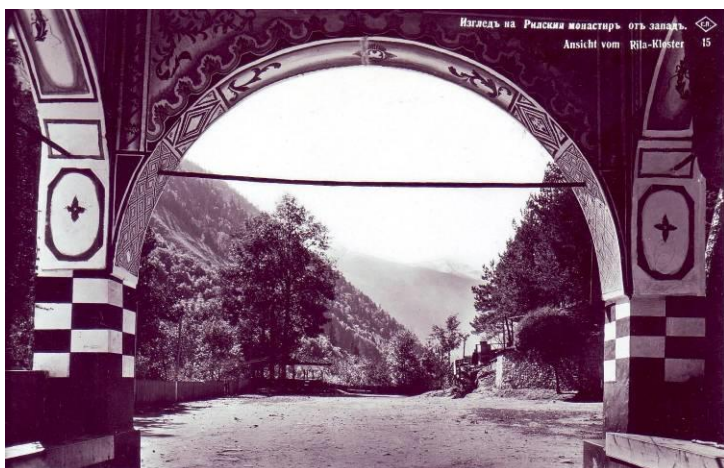
Основни изходни пунктове на туристически маршрути от/към населено място Рилски манастир са:

- А. От площада при Дупнишката порта на Рилската света обител на югозапад до Калугерски дол и после на север към хижа „Иван Вазов”: Пътеката е с ширина около метър, в добро общо състояние, и има лятна маркировка в червено. Тя преминава през многогодишна букова гора и пресича масиви с рилски дъб, открити тревисти пространства и борисова ела. В най-южната си част има панорамна погледна тераса. Пешеходният туристически преход по нея трае 8-9 часа.
- Б. От Самоковския двор (от североизток на Самоковската порта на Рилската света обител) на север по Дългия рид към върховете Малък Мраморец (2598 м) и Голям Мраморец (2602 м): Пътеката стига до основен туристически маршрут в Рила планина – от циркуса на Седемте рилски езера през Додов връх към Елин връх и Еленски езера до х. Мальовица. Тя е с поредица погледни точки и панорами, особено при движение в посока на юг към Рилски манастир.
- В. От Рилски манастир по пътя на североизток и от него покрай постницата „Св. Лука” и килийното училище с храма „Покров Богородичен” към постницата „Св. Йоан Рилски” с гроба на светеца и храма „Успение на Св. Йоан Рилски”.
- Г. От Самоковската порта на Рилската света обител на североизток през моста над р. Манастирска и обратно на югозапад покрай левия ъ бряг по трасето на бившата дековилка до Бричебор (вливането на р. Илийна р. Манастирска) и оттам на югоизток покрай р. Илийна през Грамадливица до Мечи проход.

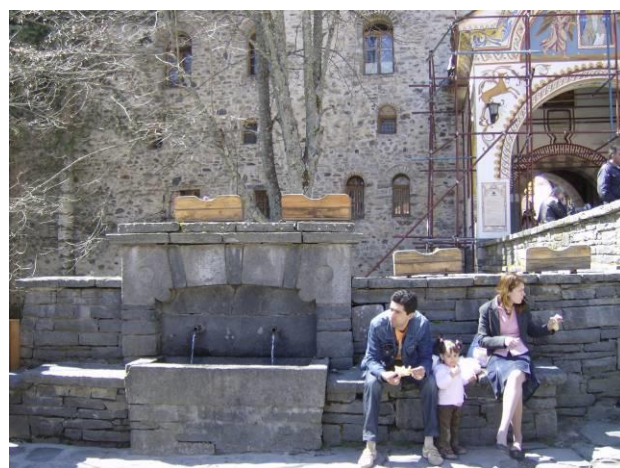
Маршрутите през землището на населено място Рилски манастир”, на територията на ПП „Рилски манастир” и НП „Рила”, за осъществяване транзитен пешеходен туризъм по т.3 ал.1 на чл.17 от ЗЗТ са изброени в Приложение 5.

5.4.3.7. Рекреация и спорт

Манастирските уставы повеляват отдишът от монашеското молитвено правило да бъде чрез активни физически дейности, свързани с изкарването на прехраната. Местата за отдиш в манастирските комплекси обичайно са изградени за изморените от дълъг път поклоници.

Поглед на запад от Дупнишката порта към беседката за отдиш, традиционна за приемното пространство пред манастирските порти

Чешма с течаша вода при Самоковската порта - място за отдиш и бързо хапване на туристите март 2009

В манастирските обители местата за отдиш традиционно не са отделяли приятното и полезното. Пред старата пощенска сграда при Дупнишката порта е имало градинка за отдиш, с проста дървена ограда, проста дървена пейка и засадени цветя и зеленчуци. В края на оградата към пътя е била разположена и беседка за отдиш на посетителите, аналог на беседките, запазени до днес в Атонските манастири (по снимков материал и словесно описание). Градинката и беседката са разрушени заедно със старата сграда на пощата през 1956 г. при преустройството на пространството пред Дупнишката порта. Подобна градинка с ограда и пейка е изградена и пред новото място на пощата – след пренасянето ѝ пред Самоковската порта.

Запазена беседка за отдиш пред портите на Зографския манастир, Света гора, Атон Съвременен вид, 2007 г.

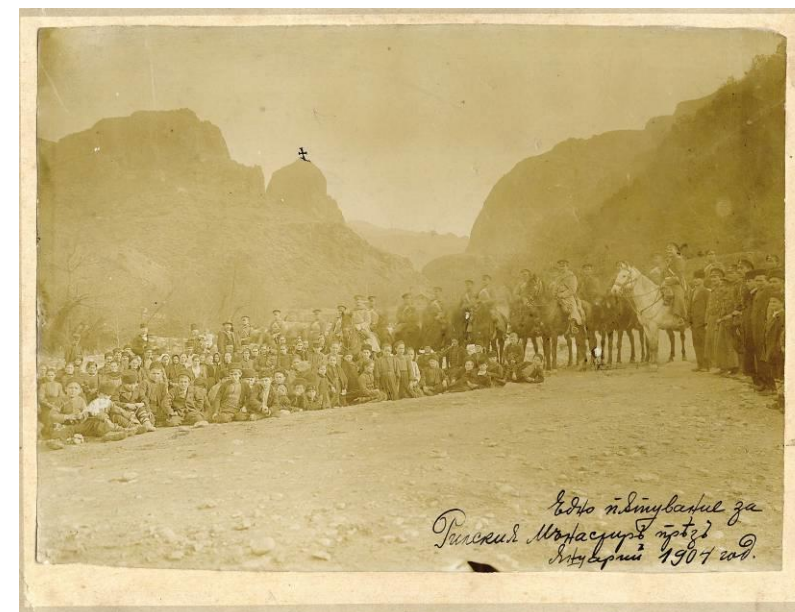
Беседката при Дупнишката порта на Рилски манастир снимка на Ф.Кох, след 1904 г. Публикация в спец издание на NGM, 2007 г.

5.5. Комуникационна инфраструктура

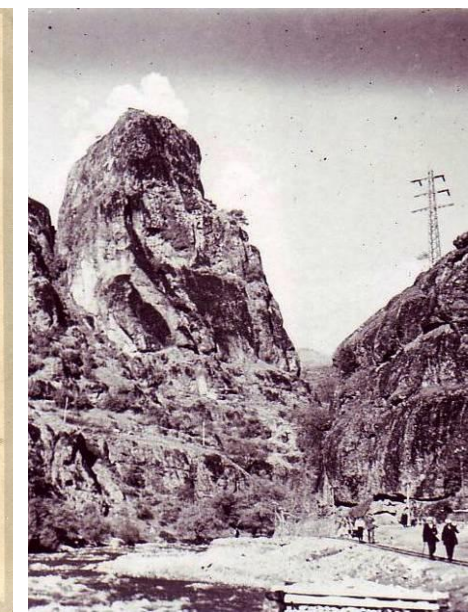
5.5.1. Транспортна инфраструктура: пътна мрежа, железопътен транспорт, въздушен транспорт

5.5.1.1. Транспортна инфраструктура: историческа справка

В края на XIX век и началото на XX достъпът до Рилски манастир се е осъществявал традиционно пеша или с впрягове. В кадастралния план от 1904 г са отбелязани големи постройки на яхъри и ясли в стопанската част от изток.

Из архива на НБ „Св. св. Кирил и Методий”, София
Поклоници през 1904 и 1934 г.
по историческия път на пренасянето на св. мощи на св. Йоан Рилски от с. Рила до Рилски манастир

Из архива на Рилската Света обител

Прокарването на железницата до Радомир, а по-късно и от Радомир до Рила значително улеснява достъпа до него. В периода 1904 – 1924 година от гр. Кочериново до манастира е изграден теснолинеен железен път⁸⁷ за превоз на дървени трупи. Линията на дековилката стига високо в планината над Рилски манастир, с отклонение към чарковите покрай река Илийна. Изградено е и по-малко отклонение по каменен мост над река Манастирска до фурната в Самоковския двор

От 1941 г. ж.п. линията се използва за пътнически превози. В началото на 60-те години на XX век теснолинейката и премахната, като частично по нейното трасе се изгражда асфалтовия път до Рилски манастир.

Развитието на автомобилостроенето и появата на обществени средства за придвижване се отразява на урбанистичното развитие на населеното място: още след Първата световна война яхърите и сеновалите в Самоковския двор загубват предназначението си; мегданът с яслите се освобождава за паркинг; изгражда се автоспирка при Дупнишката порта на манастира от запад.

⁸⁷ През 1903 г. братята Тодор и Кирил Балабанови получават концесия за експлоатация на Риломанастирските гори и построяват дървопреработвателна фабрика в град Кочериново. За превоз на дървен материал от района на манастира до Кочериново те изграждат теснолинейка с междусие 60 см, което е по-тясно и от действащата в момента теснолинейка в България от Септември до Добринище с междусие 76 см. До Рилски манастир железният път достига през 1924 г. Едва седемнадесет години след това – през 1941 г. братя Балабанови даряват дековилката на държавата в лицето на цар Борис III и тя е открита за редовен превоз на пътници. Локомотивчетата са били три – произведени в немските заводи „Круп”. До 1952 г. влакчето се е състояло от парен локомотив и четири вагончета, като е развивало скорост до 12 км/час. Поради нерентабилността на експлоатацията на рилската железница е взето решение линията да бъде закрыта и демонтирана. Последният пътнически влак потегля от гара Рилски манастир към Кочериново на 31 март 1960 г. Спомените за парния локомотив и вагончетата са още живи у местните хора. Последната част от трасето – от мукавения завод в Бараково до Кочериново е демонтирана през 1962 г.

Част от демонтираните релси (960 м) и вагончетата биват запазени и монтирани на Младежкия хълм в град Пловдив като забавна детска железница, наречена по-късно “Знаме на мира”.

Изпращане на гости при автобусната спирка и беседката срещу Дупнишката порта, 1940 г., архив на Рилската Света обител

Пристигане на туристи пред Дупнишката порта, октомври 2009 г.

Основните пътностроителни работи по прокарването на пътя от Рила до Рилски манастир са извършени в през 30-те и началото на 40-те години от трудоваци. През 60-те години трасето е коригирано, като частично заема просеките на демонтираната дековилка, и е асфалтирано. Пространствата пред Дупнишката и Самоковската порти се заемат трайно от паркинги.

Главният подход към манастира от запад през 1932 г.

Главният подход към манастира през 2009 г.

Основната и единствена днес пътна връзка на населено място Рилски манастир е път 107 от град Рила през с. Пастра, който продължава до м. Кирилова поляна на североизток като общински четвъртокласен път. До Рилски манастир пътят е с режима на поддръжка на третокласните пътища в националната пътна мрежа и подлежи на обслужване от РПС гр. Дупница. Третокласният път 107 свързва Рилски манастир и с международния път E79.

Състоянието на пътната мрежа от третокласни и общински пътища в Регионалния план на развитие на Югозападния регион на планиране, в частност и в района на Рилски манастир, е оценено като незадоволително. Причината е хроничен недостиг на средства за поддръжка и отлагане на във времето на необходимите ремонтни работи. Проблемът се оценява като съществен ограничителен фактор, който добавя към периферността по отношение на географското разположение и изолираност поради некачествена пътна инфраструктура.

През 2002 г. извън селищната територия, на ливадата в м. Обелище, са изградени две хеликоптерни площадки във връзка с посещението на папа Йоан П.

На територията на община Рила е застъпен лекият автомобилен и автобусният транспорт. Общината осъществява автобусна транспортна връзка с гр. София и общините Дупница, Благоевград, Кочериново.

Таксиметрови услуги не се предлагат.

Транспортното обслужване на територията на община Рила се осъществява от общинското дружество "Транс Рилец" ЕООД и Сдружение "Рила Експрес 2000". Състоянието на авто парка и на двете транспортни дружества е незадоволително.

В Общинския план за развитие (2007 – 2013) е предвидено възстановяване на дековилката (теснолинейката) от гара Кочериново до Рилски манастир – без проектна готовност, с външно финансиране и срок 2007 – 2013 г.. Предвиждането се основава на регистрираното през 2002 г. в Кюстендилския окръжен съд на сдружение „Рилска железница“ с председател инж. Борис Иванов. В противоречие на това, в плана за управление на ПП „Рилски манастир“, на чиято територия е и бившата теснолинейка, не предвижда такова изграждане. Намерението е неосъществимо и поради факта, че старото трасе на железницата в обхвата непосредствено над гр. Рила от петдесет години е заето от асфалтовия път към манастира.

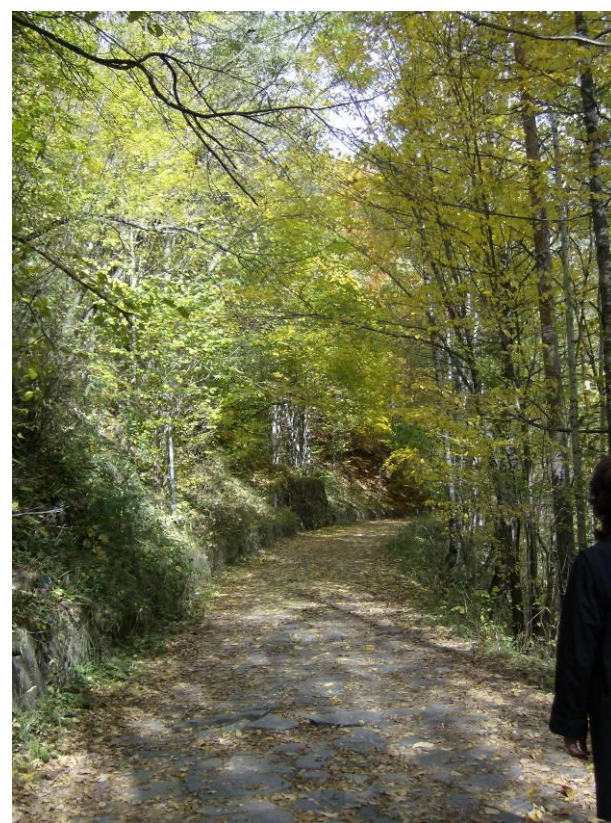

Трасето на теснолинейната ЖП линия достига не само до Рилски манастир, а и високо в планината
Личен архив на архимандрит Климент Рилец, съхраняван в Рилска Света обител

Населено място Рилски манастир е изходна и междинна база за пешеходни туристически маршрути към връх Баба (х. Рибни езера) на изток, заслон Кобирино бранище на североизток, връх Мальовица (х. Мальовица и заслони Орловец и Страшното езеро) на север, и х. „Иван Вазов” на северозапад.

Подпорен зид

Калдаръмена транспортна алея с нисък подпорен зид към каменния мост на р. Рилска

Извод:

Определянето на подходяща транспортно-комуникационна схема, която да подобри управлението на туристическия поток и движението на МПС, включително с предлагане на алтернативни превозни средства и трасета за достъп, ще способства за смекчаване на вредното въздействие както върху културния паметник, така и върху компонентите на околната среда.

5.5.2. Телекомуникационна инфраструктура

5.5.2.1. Телефонна мрежа (БТК)

Нивото на съобщителната система и качеството на телефонните връзки не е на добро равнище.

Населените места от общината са обхванати от телефонна мрежа с автоматично избиране, обслужвана от две Автоматични телефонни централи. АТЦ - Рила обслужваща гр. Рила, с. Смочево, с. Падала и населено място Рилски манастир и АТЦ - Пастра обслужваща с. Пастра. Капацитетът на АТЦ е 1 400 телефонни поста.

Пощенската станция Рилски манастир е една от трите в общината. Останалите две са в гр. Рила и с. Смочево.

Телефонна система

На територията на Рилската Света обител има прекарана една телефонна линия, която обслужва населено място Рилски манастир и го свързва с телефонната мрежа на страната. Линията е надземна, от бетонни и дървени стълбове и преминава от гр. Рила към манастира.

5.5.2.2. Мобилни мрежи (оператори)

Мобилни телефонни услуги се предлагат от „М-тел”, „Глобул”, „Вива-тел” и „Мобиком”.

На територията на населено място Рилски манастир има осигурен Интернет достъп.

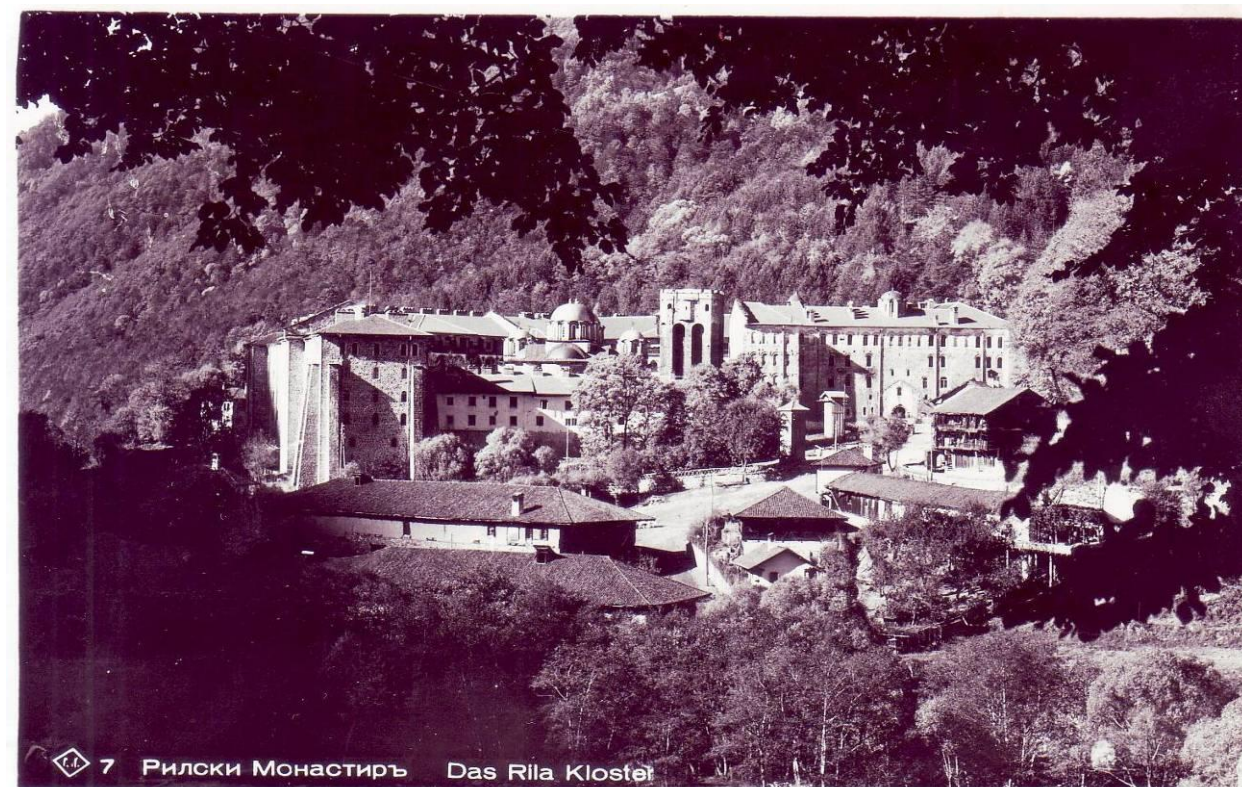
5.6. Инженерна техническа инфраструктура

5.6.1. Електричество и телефонизация

Историческа справка

До началото на 20-те години на XX век осветлението в манастира е с газ за горене⁸⁸. Поради оскъдицата през 1922-24 г. манастирското управление няма възможност да набавя достатъчно газ нито за външното осветление по доксите, нито по стаите. Едва от 1925 г. започват да отпускат от манастирския склад „по едно тенеке газ годишно за осветление по килиите”.

По настояване на игумена архимандрит Кирил (Мияк) през 1931 г. в манастира светва електрическо осветление. Жиците са прокарани в металическа обвивка „куло”, считана тогава за най-добра и безопасна. Електрическото осветление е пуснато на 11 април – Велика събота, когато пред временния кантон е извършен водосвет за осветяване на електрическата мрежа. Така през великденската нощ на 1931 г. манастирът за пръв път е облян от електрическа светлина.

Рилски манастир, поглед от изток с първите два трафопоста при Самоковската порта
пощенска картичка от 1938 г., архив на Рилската Света обител

Двадесет и пет години по-късно, през февруари 1956 г., със средства, отпуснати от държавата, ведомствената строителна организация „Синстрой” започва подмяна на видимата електрическа мрежа със скрита инсталация. По това време е премахнат и първият трафопост, изграден непосредствено при Самоковската порта.

Енергийна система

Експлоатацията на електропреносната мрежа и съоръжения в община Рила се осъществява от „ЧЕЗ Разпределение България” АД – подрайон Дупница, спадащ към енергопреносен район Благоевград в Югозападния регион. В района на общината е добре развито и енергопроизводството, и електропреносната мрежа. Въпреки това съществуват райони, в които електропреносната мрежа не

⁸⁸ Според описанието на архим. Климант Рилец в: Рилският манастир отпреди 50 години до днес. Машинопис. 1972 г., стр. 22

е добре оразмерена и не може да поеме допълнителни консуматори. В тези райони доставената електроенергия не притежава необходимите параметри и затруднява крайните потребители като Рилски манастир.

Източникът на ел. захранване на Рилски манастир е един - ЕЛ 20 кV „Рилски манастир”, подведен от ВЕЦ „ПАСТРА”. По отношение сигурността на ел.снабдяване на обекта, същият е ел. консуматор **II-ра категория**.

Проучването на съществуващото състояние обхваща разпределителната мрежа СрН 20 кV в района на населено място Рилски манастир. Тя е захранена от ВЕЦ „Пастра” с проводник АС 3x70 mm² с което се осигурява единствен възможен начин за подsigуряване на ел. консуматорите в този район.

В района на Рилски манастир има изградени два ТП-та тип „Б”, единият от които е изграден през 30-те години, а другият - през 60-те, както следва:

- ТП „Рилски манастир”, захранващ жилищните крила на манастира;
- ТП „Музея”, захранващ църковно-историческия музей в манастира и прилежащите към него сгради от Самоковския двор.

И двата трафопоста са захранени от ВЕЛ 20 кV „Рилски манастир” с проводник АС3x50 mm².

В района южно от река Рилска при хотел „Рилец” е изграден ТП „Рилец” - 1x630 кVA, който се захранва от ЕЛ 20 кV „Рилски манастир”, чрез кабел АОСНБ 3x50 mm², положен в изкоп и реперирани. Съгласно ПСД 1978 г. трасето на ЕЛ 20 кV „Рилски манастир” е изместено, така че да не пресича обема на сградата – посочено в схемата към Опорния план.

По трасето на IV-класния път Рилски манастир – Кирилова поляна, при разклона към стоманобетонния мост, е монтиран МТП 100 кVA „Бачкова чешма”, захранващ крайпътните обекти в строителните граници на населеното място и извън тях (къмпинг „Зодиак”). След последните обекти ВМрНН 380/220V е прекъсната, а съществуващите стоманобетонни стълбове са негодни за последващо включване в експлоатация. По линията на ЕЛ 20кV „Рилски манастир” на североизток от населеното място има ТП тип „Б”, който е разграбен и негоден за експлоатация. При разклона за гроба на „св. Иван Рилски” има МТП който е частна собственост.

В участъка от МТП 100 кVA „Бачкова чешма” до м. Кирилова поляна проводът ВЕЛ 20кV „Рилски манастир” е на дървени стълбове, които са във видимо добро състояние.

От проектни разработки по част „Електро” за реконструкция вътрешните ел. инсталации на бл. „А”, „Б”, „В”, „Г”, „Д” и „Е” през 1992 г следва, че кабелното захранване НН 380/220V е изпълнено с кабели тип СВТУ 3x50+25 mm², като са взети в предвид Р_e / kW / за всеки блок и са спазени технологичните изисквания за този вид работа. Освен това към ел. таблата в бл. „А”, „Б”, „В”, „Г”, „Д” и „Е” на „Рилски манастир” са подведени кабели от „Дизел-аграт”, с което се осигурява възможност за ел. захранване на основните ел. консуматори при отпадане на редовното ел. захранване.

Според натоварванията към настоящия момент, съществуващия „ТП „Рилски манастир”- тип „Б” 160 кVA (трансформатор със Str =160 кVA) е необходимо да се монтира със Str = 400 кVA, но като се отчита неговата амортизация и проблемно ситуиране в Самоковския двор, е препоръчително да бъде демонтиран.

Във връзка с новоизграждащата се търговско-институционална структура в Самоковския двор с Р_e~150 kW и имайки предвид съществуващите ел.консуматори,а също така възможността на подsigуряване ел.снабдяване за обекта, отговарящо на **II-ра категория** по отношение на ел. снабдяването, в съответствие с функционално-пространственото решение на ПУП – ПРЗ, е необходима цялостна преработка на ел. снабдителната мрежа в Самоковския двор.

5.6.2. Водоснабдяване и канализация

За водоснабдяването на Рилската света обител са изградени няколко водохващания.

В началото на 20-те години на XX век водопроводът в манастира все още е примитивен⁸⁹. Манастирът получава вода от р. Друшлявица, (само една от чешмите, пред северното крило, се

захранва от извора, намиращ се близо до гроба на Баучер). От реката водата протичала до старите чешми по дървени кюнци, издялани от чамови трупчета, дълги по 2-3 метра, приготвяни на място с дълги свредели в манастирската кацарница. Помежду си кюнците са скрепвани с железни пръстени и втулки, изработвани на място в манастирската ковачница. Конструкцията на чешмите също е била дървена, дъсчени са били и коритата пред тях. Обитателите на манастира са вземали и пренасяли вода от тези чешми с бакърени гюмове и котли. По дървени кюнци е захранвана и чешмата в манастирската кухня.

Дървена чешма в двора на Рилската Света обител.
29 юни 1896 г.
архив на НБ „Св. св. Кирил и Методий”

Каменна чешма, заменила през 1932 г.
дървената, на същото място в двора
изглед в края на март, 2009 г.

Въпросът за подмяната на водопровода и за провеждане на канализация е повдигнат на манастирския събор през 1928 г. от тагавашния игумен Левкийски епископ Варлаам. Така през 1929-30 г. след търг и сключен договор с предприемача Евстати Захариев от София в манастирските сгради се прокарват мрежите на водопровода и канализацията.

Дървените чешми на двора са заменени с каменни (изработка от местен гранит), заедно с коритата при тях, а чучурите – с месингови, през 1931-32 г. при игумена архимандрит Кирил (Мияк). Една от каменните чешми – тази при винарската изба, до стълбата при бившия манастирски музей, е премахната по време на ремонтите през 1956 г., когато е правена нивелацията на калдаръма в манастирския двор.

Най-старото водохващане е разположено в м. ”Гроб на Баучер”, северозападно над манастира. За външните водопроводи и съоръжения няма съхранена инженерно-техническа документация. По данни това водохващане не се поддържа, тръбопроводът му е компроментиран, няма напор и захранва една външна чешма, разположена във вътрешния двор на манастира.

Водоснабдяване:

Рилски манастир е сред малкото отдалечени населени места без централна водоснабдителна система.

Водоснабдяването на Община Рила се осъществява от повърхностни водоизточници. Има изградени довеждащи водопроводи до всички населени места. Вътрешната за населено място Рилски манастир водопроводна мрежа е изцяло амортизирана. Необходимо е да се изгради пречиствателна станция за питейни води, тъй като в момента се извършва само хлориране на водата. Предвидено в Общинския план за развитие (2007 – 2013) изграждане на модулни ПСПВ – без проектна готовност, с външно финансиране и срок 2007 – 2013 г..

За урбанизираните територии на Рилски манастир са приложими разпоредбите на съответната Наредба за правилата и нормите за разполагане на проводите и съоръженията на техническата инфраструктура (включително за електронни съобщителни мрежи).

⁸⁹ Рилският манастир отпреди 50 години до днес. Машинопис. 1972 г., стр. 20

Водоснабдяването за питейни нужди на манастирския комплекс и Самоковския двор се извършва от водохващанията „Черней” и „Обелище”.

Каптаж „Черней” е изграден на кота 1250м, разположен на 2250м СИ от Рилски манастир върху контакта на склонов участък, преливащ в дясната тераса на р. Рилска. Заявеното водно количество е 86,4 м³/d (1,00 l/s).

Дренаж „Обелище” е изграден на кота 1280м разположен на 1975м СИ от Рилски манастир и на 110м СЗ от параклиса „Свети Лука”. Заявеното водно количество е 155,52 м³/d (1,80 l/s). Водите от двете водохващания се събират в обща събирателна шахта изградена на кота около 1220м, от където по стоманен водопровод разположен от северната страна над пътя достигат до Водоем V=400м³. Водоема е стоманобетонен, изграден източно от „Св.Теодосий”, на кота около 1215м.

След водоема тръбопровода преминава през м.Бачкова чешма, след което се разполага в близост и по самия път. Достига до Самоковския двор (кръстовището с фурната) от където преминавайки окачено под моста на р. Друшлявица, при Самоковската порта се свързва със сградите на манастирския комплекс. Водопроводът захранва с питейна вода : постницата „Св.Лука”, хотелски комплекс „Царев връх”, ресторант „Рила”, „Институционален и търговски комплекс”(в строеж), ресторант „Друшлявица”, комплекс „Дружба” (бивш, пред срутване, аварийно изолиран), сградите на Рилския манастир и др. второстепенни постройки. В Общинска служба ВиК липсват данни за времето на изграждане и диаметрите или разположението на водопровода.

Водоснабдяването на хотел „Рилец” е изградено през 1973-75 г. На дере „Сухото езеро” на кота около 1500м и на около 200лм над м.Кирова поляна, е изградено водохващане алпийски тип с Qзастр.макс.=60 л/сек. Водата се отвежда до х-ла посредством стоманен напорен тръбопровод ф 219x7 мм и ф 125x6 мм с общо L=6200мл, разположен от северната страна на пътя и ел.провода. По трасето са изградени: Хлораторно (масивна едноетажна сграда до водохващането която не се ползва), Облекчителна шахта на к.1390м (понастоящем се ползва за енергийни нужди), Водоем V=100м³ на кота 1280м, Водоем V=50м³ на кота 1237м (на 100-200м над хотела). Предвидено е обеззаразяването на водопровода да се извършва чрез хлориране, но хлораторното е разбито и не функционира. Водата за питейно-битови нужди за хотела се обеззаразява чрез UV инсталация с ном.дебит 10м³/ч при 8атм, монтирана в абонатното на хотела. Водопровода захранва с питейна вода : комплекс „Зодиак”, къмпинг „Бор”, Бачкова чешма, Пътно управление, хотел „Рилец” и др. второстепенни обекти и сгради в района.

Каптаж югоизточно от Теодосиева постница, северно от пътя, март, 2009 г.

Водопроводно отклонение към имот 60.40 март, 2009 г.

Водоснабдяване за противопожарни нужди

Съществуващото водоснабдяване за противопожарни нужди се извършва от открито водохващане на река Друшлявица, разположено на кота около 1222м, на 500м северозападно от Самоковската порта и от сградите на Рилския манастир. До водохващането е изграден стоманобетонен водоем за ПП нужди с V=450м³. Чрез ПП стоманен в-д ф 150мм, който се движи по левия бряг на реката и преминава окачено под моста на река Друшлявица. При Самоковската порта ППВ се свързва със сградите на Рилската света обител. Допълнително на река Друшлявица в района източно от манастира са изградени 3-4 баража с които се осигурява възможност за припомпване на водни количества за ПП нужди.

Канализация:

По степен на изграденост канализационната мрежа на Рилски манастир е значително изостанала спрямо водоснабдителната. В населеното място има частично изградена канализационна мрежа до септични ями. Всички отпадни води, вкл. от гр. Рила и с. Пастра се изливат в р. Рилска.

Съществуващата канализационна мрежа в населеното място е частично смесена, отводняването се извършва по групи сгради. По-голяма част от повърхностните води се изтичат свободно по терена към близките водоприемници (реки).

Сградите Рило-манастирския комплекс се отводняват посредством канализационен колектор разположен от западната, източната и южната страна на манастира – кам.тр. ф 300мм и 400мм, преминаващи през бетонни ревизионни и събирателни шахти. Отвеждат се както битово-фекални води, така и води от магерницата, и част от водите от покривите. След събирането се отвеждат до септична яма с хлорно пречистване тип ”Имшер” построена след 1956г., Ямата е стоманобетонна, разположена е на десния бряг на р.Рилска на около 300м южно под манастира на кота около 1126м.

Отпадните води от сградите разположени в Самоковския двор се отвеждат посредством канализационен колектор, който е заустен в септична яма на кота 1129м, изградена за водите на комплекс „Царев връх” с довеждащи бет.тр. ф 200мм. Септичната яма няма свободен капацитет. Диаметрите и дълбочините са ориентировъчни.

Полуподземните обществени тоалетни северно от комплекс „Дружба” и други, са заустени директно в р. Друшлявица.

Отпадните води от хотел „Рилец” се отвеждат със самостоятелна канализация, изградена в периода 1975- 78 г. Външният канализационен колектор е от бет. Тр ф 250мм с L=1072мл. Разположен е на левия бряг на р. Рилска, като върви от хотела от лявата страна по трасето на черен обиколен път (на бившата дековилка) до заустването му в септична яма. Ямата е с хлорно пречистване V=200м³ (за 400 души), изградена на кота 1110м. След нея водите се отвеждат в два попивно-разпределителни кладенци и в дренажни жили, разположени непосредствено до р. Рилска.

Отпадните води от къмпингите и вилите по долината на р. Рилска се отвеждат в локални примитивни септични ями (к-с „Зодиак” и други) или се заустват директно в реката.

Проучването на състоянието на водоснабдителната и канализационната мрежа на населено място „Рилски манастир” установява следните технически данни:

- Категория на приемника р. Рилска – II-ра категория по данни на БД Западнорилски район
- Общо заявено застроено водно количество на водохващания питейна вода за Рило-манастирски комплекс – Q = 2,80 l/s
- Застроено водно количество на вх. ”Сухото езеро” за х-л”Рилец” – Q = 60,00 l/s
- Резервоар питейна вода за Рило-манастирски комплекс V=400м³ - на кота ~ 1215м
- Резервоар ПП нужди за Рило-манастирски комплекс V=450м³ - на кота ~ 1222м
- Най-висока теренна кота на Рило-манастирския комплекс – 1157м
- Средна теренна кота на Рило-манастирския комплекс – 1145м
- Най-ниска теренна кота на Рило-манастирския комплекс – 1130м
- Резервоар питейна вода за х-л”Рилец” V = 50 м³ на кота 1237м
- Средна теренна кота на х-л”Рилец” – 1170м
- Теренна кота на съществуваща септична яма за Рило-манастирския комплекс ~ 1126м
- Теренна кота на съществуваща септична яма за хотел”Царев връх” – 1129м
- Теренна кота на съществуваща септична яма за хотел”Рилец” – 1110м

Прокопаване на дворната канализация в манастирското ядро 1932 г.

Канализация на хотел Рилец при мост над приток на р. Рилска, март, 2009 г.

Извод:

ВиК инфраструктурата на Рилски манастир е изградена преди 1998 г. и е сред собствеността на общината, на територията на която се намира, съгласно приетите тогава изменения в Закона за общинската собственост. И тук е в сила общата според Регионалния план за развитие на Югозападния регион констатация, че малка част от ВиК инфраструктурата е актувана като публична общинска собственост, а по-голямата част се ползва без да е надлежно предадена за стопанисване и експлоатация. Липсата на критерии и принципи за определяне на собствеността на ВиК инфраструктурата създава изключително сложни проблеми при стопанисването и управлението ѝ, както и при необходимостта от нейното поддържане и възобновяване.

5.6.3. Пречистване на отпадни води

Дейностите по осигуряване пречистването на отпадните води на населено място Рилски манастир са сред необходимите.

Има изготвен работен проект за изграждане на ПСОВ и канализационен колектор за отпадни води до пречиствателна станция в гр. Кочериново. Съществуването му дава възможност за изграждане на единна канализационна система за обслужване на урбанизираните територии по поречието на р. Рилска. По предварителна експертна оценка реализацията му би застрашила територията в три аспекта:

- в процеса на самото строителство;
- в процеса на експлоатацията – затрудена откриваемост при аварии;
- привличане на нови консуматори за усвояване на територията покрай пътя (историческо място от национално значение) и речното течение в една от най-красивите части на Рилската долина.

В Общинския план за развитие (2007 – 2013) е предвидено по-разумното изграждане на модулни ПСОВ – макар без проектна готовност, с очаквано външно финансиране и срок 2007 – 2013 г..

В населено място Рилски манастир са регистрирани инвестиционни намерения за изграждане на МПСОВ за различни обекти от двете страни на река Рилска.

5.7. Комунално-битово стопанство

5.7.1. Чистота, сметосъбиране и извозване на битови отпадъци

Сметосъбирането и сметоизвозването се осъществява от Община Рила. За еднокубикови контейнери сметосъбирането се извършва четири пъти месечно, за 4 куб. контейнери - два пъти месечно. Предстои изграждането на депо за обезвреждане на твърди битови отпадъци в гр. Кочериново и закриване на депото в гр. Рила.

5.7.2. Пожароопасване

Естествените пожари като опасност за населено място Рилски манастир и землището му съществуват като опасност и такива е имало. Те остават непроучена потенциална опасност.

Пожарите по човешко невнимание са исторически датирани и със запомнен огромен унищожителен ефект (1778 г. и 1833 г.). По време на августовска суша през 1925 г. от искра на комина на влакчето (дековилката), се запалва боровата гора в Бричебор срещу самия манастир. Помалки пожари, овладяни благодарение на извършеното скоро преди това водоснабдяване на манастирските жилищни крила (1929-1930 г.), са отбелязани в анализите през 1931 г. и 1934 г.

За противопожарната защита на манастира са взети мерки още при изграждането на сегашните сгради през 1834 г. При разкопаването за подравняване на калдаръма в двора на манастира през 1956 г. са открити две водохранилища – едното срещу Хрельовата кула при Самоковската порта, а другото – между олтарната врата и склада за продукти в южното крило. (За съществуването на водохранилищата става известно, че са изградени след пожара през 1833 г. за осигуряване на воден запас в случай на пожар.) По същото време са направени и няколко нови каменни стълби от местен гранит: към кухнята, към трапезарията, към патриаршеския апартамент, и към игуменарницата откъм двора. Запазена при тези ремонти остава само дървената стълба близо до Самоковската порта, която води за първия етаж на северното манастирско крило.

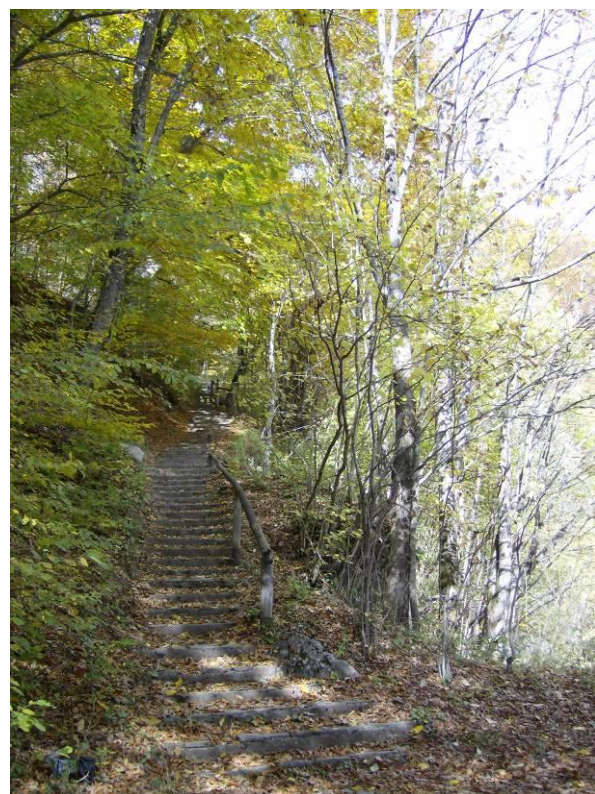
Днес манастирските жилищни помещения се отопляват от локално водно отопление. В сградите е вградена противопожарна система с водонапорно снабдяване от р. Друшлявица. Изпълнява се денонощно дежурство за противопожарна охрана. В процес на строителство е нова сграда за пожарни коли извън манастирския комплекс – в блок от институционално-търговската структура на Самоковския двор.

Прилаганите мерки за защита се нуждаят от комбиниране и с по-широкомащабни противопожарни териториално защитни мерки срещу естествени пожари.

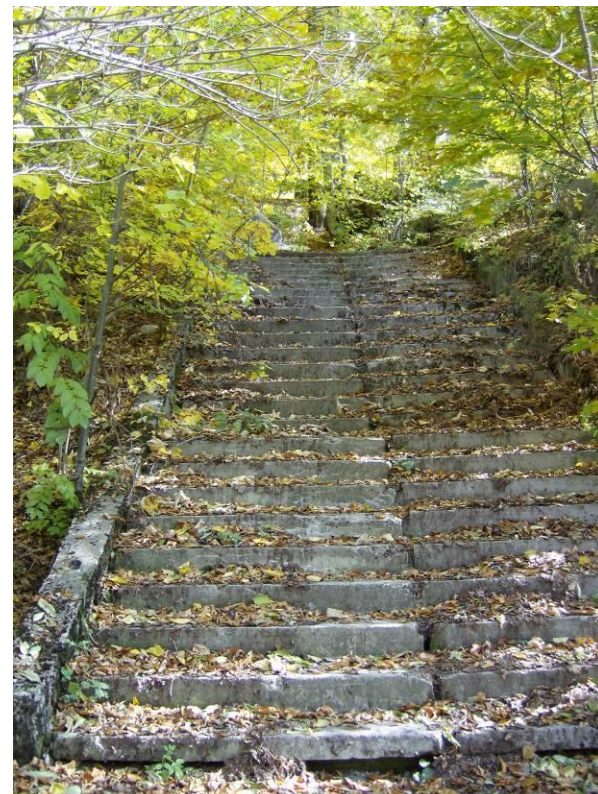
5.7.3. Благоустройство и поддръжка на паркове и градини

Липсата на достатъчно материални и човешки ресурси за поддържане на благоустройството са основните причини за състоянието му:

- Пробиване на естествени повърхностни потоци и протичане напреко на алеи, затлачени с наноси и клони крайпътни канавки - поради природни действия и човешки бездействия;
- Разронена пътна настилка с отмиване на покритието и образуване на каверни;
- Деградирани зидани каменни стълбища при подпорни стени – поради старост и слягане на теренната основа;
- Самопрорасла тревна, храстовидна и високостеблена растителност;
- Поддържане на малки озеленени площи в двора на манастира и непосредствено около външните му стени;
- Наличие на остатъци от улично/алейно осветление – последица от вандализъм;
- Разливи от смазочни материали на паркингите;
- Липса на благоустроени места за отдих (пейки, беседки, кътове) за задоволяване на външното търсене на туристите;
- Липса на кошчета за отпадъци (наличие само на контейнери, вкл. за разделно събиране на отпадъци);
- Липса на благоустройство и коригиране на речните брегове с цел предотвратяване на транспортирането на камъни, чакъл и земни маси и отлагането им в по-долни участъци;
- Общо занижено качество на благоустройството на средата.

Благоустройство: външно стълбище – пешеходна връзка между асфалтовия път и калдаръмената транспортна алея към каменния мост на р. Рилска

Благоустройство: външно стълбище към хотел-ресторант „Рилец“, края на 70-те години на XX век

- ПИ с площ от 3000 м² до 6000 м² са 8 на брой, като заемат 11,9% от нето площта;
- ПИ с площ от 6000 м² до 12000 м² са 6 на брой, като заемат 18,5% от нето площта;
- ПИ с площ от 1,20 ха до 3,00 ха са 7 на брой, като заемат 36,3% от нето площта;
- ПИ с площ над 3,00 ха са 2 на брой, като заемат 22,8% от нето площта.

Имоти в населено място Рилски манастир - с големина от... до...	<0,06 ха	0,06ха <0,12 ха	1,2ха <3,0ха	3,0ха <0,6ха	6,0ха <1,2ха	12,0ха <30,0ха	>30,0 ха	общо
Обща площ в населеното място (ха)	0,33	0,83	1,84	3,44	5,31	10,44	6,57	28,78
% от нето* площта на населеното място	1,1%	2,9%	6,4%	11,9%	18,5%	36,3%	22,8%	100%

* площта на населено място Рилски манастир е 34,3ха – измерено и по границата на урбанизираната територия и по КВС, и по границата на проектната Кадастрална карта, въпреки, че двете не съвпадат

5.8.2. Усвоеност и баланс на територията

По експертна оценка при извършените на място огледи, начинът на съществуващото ползване на територията на населено място Рилски манастир има следното съотношение:

	Начин на ползване (според класификатора)	Площ (ха)	Съотношение (%)
1	Поземлени имоти за жилищни нужди	1,03	2,09
2	Поземлени имоти за обществени сгради и комплекси	0,45	1,27
3	Поземлени имоти за озеленени площи	16,41	46,32
5	Поземлени имоти за рекреационни обекти	3,85	10,9
6	Поземлени имоти за производствени и складови обекти	1,62	4,58
7	Поземлени имоти за обекти на културно-историческото наследство	2,49	7,05
8	Поземлени имоти за движение и транспортни обекти	3,23	9,13
10	Поземлени имоти – ниви	1,93	5,46
16	Поземлени имоти за водни течения, водни площи и съоръжения	2,11	5,97
17	Поземлени имоти за защитена природна среда	Извън населеното място	
22	Поземлени имоти без определено стопанско предназначение	2,2	6,23
	Общо	35,30	100

Анализът на резултатите от съпоставката между различните начини на ползване на селищната територия сочи, че:

- Повече от половината територия е заета от поземлени имоти за водни течения, водни площи и съоръжения и озеленени площи – общо 52,29%;
- За жилищни нужди на временното обитаване (места за настаняване и подслон) се ползва едва 2% от територията;
- Поземлените имоти за обществено обслужване заемат най-малко място – 1,3%;
- Обектите за културно-историческо наследство са разположени на 7% от територията на населеното място;
- За движение и транспортни обекти (паркинги) се ползват 9,13%, което е пестеливо за баланса на територията, но недостатъчно за нуждите ѝ - особено в пиковите на посетителския поток;
- В населено място Рилски манастир има имоти без определено предназначение, около 6%, които се нуждаят от функционално осмисляне за необходимите нужди на територията;
- Т.нар. поземлени имоти, ползвани за ниви, земащи към 5,5%, са бившите терасирани манастирски градини, разположени на южния склон на Дългия рид;
- В поземления имот, ползван „за производствени и складови обекти“, земащ към 4,6%, е разположена дъводелната работилница за манастирски нужди.

5.8. Помен капацитет на територията

5.8.1. Имотна структура в населено място Рилски манастир

Специфичните характеристики и културна идентичност на територията не изменят основния физически ограничител при устройственото планиране и инвестиционното проектиране, който е постановен в нормативните документи на законодателството – границите на собствеността върху земята. Неприкосновеността на частната собственост е постулат в Конституцията на Република България. Друг репер е осигуряването на баланс и защита на интересите на участниците в териториално устройствения процес, както на юридическите, така и на физическите лица – собственици и стопани, на постоянно обитаващите, временно пребиваващите и приходящите.

Между X и XIV век българските царе Иван Асен (1218-1241 г.) и Калиман (1241-1246 г.) са дарили манастира със земи, гори и пасища както в долината на р. Рилска, така и в Кюстендилско, Благоевградско, Разложко, Мелнишко и др. През 1378 г. цар Иван Шишман (1371-1393 г.) потвърждава привилегиите на манастира и разширява владенията му, като издава хрисовул, в който се описва границата на манастирската собственост. Тя е била запазена и по време на османското владичество, въпреки постоянните самонаставявания, грабежите и разоренията. След Освобождението на България през 1878 г. безспорен собственик и стопанин на земята в разглежданата територия е Рилски манастир. Преди национализацията му, имотът не е разделян между собственици, тъй като собственикът му е един. Правени са ограждения за маркиране на достъпа на различните „служебни“ лица и гости, за движение на стопански животни и впрягове, за охрана на градински насаждения, ограничаване на дребните домашни животни (птици) и др.

При условно групиране на имотите с различна площ, се обрисова следната структура:

- Поземлени имоти под 200 м² (допустими по чл.19 ал.3 от ЗУТ) са формирани като зелени клинове при пресичане на алеи и пътища;
- ПИ с площ до 600 м² са 9 на брой, като заемат 1,1% от нето площта на населеното място;
- ПИ с площ от 600 м² до 1200 м² са 6 на брой, като заемат 2,9% от нето площта;
- ПИ с площ от 1200 м² до 3000 м² са 8 на брой, като заемат 6,4% от нето площта;

Извод:

Територията на населено място Рилски манастир е усвоена неравномерно, с характерно срупване на функции и съответно антропогенно натоварване в определени нейни зони. Същевременно други тейни части остават почти недастъпни и занемарени. Територията има необходимост от преразпределение на функциите, което не означава търсене на равномерното ѝ натоварване, а формиране на зони, които да допринесат за организацията и оптималното ѝ натоварване, с цел не само да опазят ландшафта, а и да го регенерират.

5.8.3. Оразмерителен и поемнен капацитет на територията

Анализът, оценката и оразмеряването на рекреационния капацитет на населеното място са от изключителна важност за съблюдаване на границата между поемния капацитет на територията и допустимото натоварване в частично регламентирани среди за отдих.

Изразено преобладаващото външно рекреационно търсене в Рилски манастир упражнява определен функционално-пространствен натиск върху ландшафта. То влияе върху допълнителните елементи на средата за временно обитаване и отдих – пространствено обособени или насложени, в условията на почти липсваща публична собственост.

За разлика от традиционните курортни селища, които са:

- с постоянно население, където функцията отдих е интегрирана с постоянното обитаване на местното население и
- монофункционални курортни образувания без постоянно население, където липсва възможност за интегриране на функциите за обитаване и отдих,

в населено място Рилски манастир е неприемливо както интегрирането, така и обособяването на монофункционално курортно образувание. Иманентни за статута на монашеската обител са подворията за гости-поклоници.

Постигането на баланс в пропорцията на курортната функция в Рилски манастир ще предотврати появата на трудно преодолими противоречия и конфликти и затруднения при нормалното функциониране на населеното място. Освен оразмеряването на броя на гостите-туристи е необходимо определяне и на дела на допълнителната туристическа инфраструктура.

Населено място Рилски манастир има малко на брой постоянно население около 33-35 души по постоянен адрес и около 68-72 души – по настоящ адрес, но приходящите гости-туристи през деня са десетократно повече, като в определени дни от годината го превишават стократно. При такава изходна база е изключително важно да се изчисли поемния и оразмерителния капацитет на територията.

Като се отчита съвременната селищнообразуваща икономическа функция на външното търсене на среди за отдих (туризъм), и влиянието ѝ върху допълнително необходимите елементи на отдиха, оразмерителният капацитет на територията на Рилски манастир се съобразява на първо място с нормите за техния поемнен капацитет.

Средногодишното посещение на ден към 2030 г. се очаква от 893 да достигне 1071 души на ден, а средното пиково натоварване на ден в месеците юли и август се очаква от 2975 да достигне 3570 души на ден през 2030 г. Отнесено към бруто територията на населено място Рилски манастир, която е 34,3 ха, това означава средногодишното натоварване на ден от 25 да достигне 30 д/ха през 2030 г. и от 85 - 102 д/ха за месеца с пиково натоварване – август.

Според старите норми за курортни територии сегашното състояние на натоварване занижава категорията средата за отдих в Рилски манастир от 220-250 м²/курортист средногодишно до нивото от 80-100 м²/курортист през юли и август. При прогнозния ръст на туристическия натиск през 2030 г. се очаква респективно занижаване от 200 м²/курортист средно през годината до 70 м²/курортист през юли и август, което е значително под минималната норма за среда за отдих (80 м²/курортист).

Нормативно допустимите стойности (под границата на допустимото натоварване на средата) се движат между:

- 125 д/ха при ниските категории,
- 67-100 д/ха при средните категории,
- и 50 д/ха при високите категории среди за отдих.

Изключително високата оценка на ландшафта на Рилски манастир като комплекс от природна и селищна среда от световно значение, изисква да се приеме за приемлива нормата от 50 д/ха за селищната среда за отдих.

Друг фактор за оразмерителния капацитет на територията е определяне на нормата за легловата база на непостоянното население, така че то да не превишава 90% от общата леглова база. Излизането от тази норма води до доказано в практиката нарушаване на природното равновесие и създаване на паразитни монофункционални курортни обекти. Това е неприемливо и от гледна точка на опазването на статута на монашеската обител като уникален ландшафт в смисъла на Европейската конвенция за ландшафта, приета във Флоренция през 2000 г.

Към настоящия момент изградената леглова база в урбанизираната територия на населено място Рилски манастир наброява от 509 до 779 легла, около 20-30% от които с категория една звезда, а останалите – с по-ниска. В този брой на е включена изградената леглова база на хотел „Рилец” – 250 легла (с категория три звезди), бездействаща поради извършваните в него ремонтно-строителни работи. С включването и на тази бройка изградената леглова база ще наброява 1029 легла. Като се има предвид непосредствената близост на гравитиращите разпръснати урбанизирани територии с изградени туристически бунгала около строителната граница на населеното място, за установяване на съществуващата натовареност се прибавя и изградената там леглова база, възлизаща на 328 деклариращи легла.

Така заетият (изграденият) капацитет на територията се сумира на 1367 легла. Тази бройка днес надвишава очакваното към 2030 г. пиково натоварване на ден от 1071 души и е близо 1/3 от средното пиково натоварване преминаващи туристи на ден през месеците юли и август.

Извод:

Оразмеряването на рекреационния капацитет на територията на населено място Рилски манастир следва да предотврати достигане на праговете на претоварване на средите за отдих и нарушаването на природното равновесие, в съответствие с възможностите на тези среди да посрещнат търсенето от населението. Установеното съотношение на изградена леглова база и очакваното пиково посещаване рамките насоките за решаване на проблемите на територията в редуциране на общия брой на легловата база при повишаване на нейната категория.

5.8.4. Състояние на сградния фонд

В границите на населено място Рилски манастир са запазени в различно състояние сгради, отчетливи и в прочита на запазения до нас кадастрален план на манастирския лесничей П. Щегер, и в запазените кадастрални основи при предходни разработки.

В периода след Втората световна война, от преди национализирането на манастира до превръщането му в резерват-музей са извършени редица архитектурни и инженерно-инфраструктурни благоустройствени мероприятия.

През 1936 г е изградена самостоятелна сграда – хотел за гости „Рила” днешният „Царев връх”.

През 1946 г. са направени мащбни вътрешни преустройства и реконструкции на жилищните крила под ръководството на арх. Г Стойков. Предприетото е извършено за посрещане на гостите във връзка с 1000-та годишнина от успението на св. Иван Рилски. В периода 1955-1960 г. по проекти на „Синпроект” е извършен ремонт на водопроводната и канализационната мрежа, „стилово възстановяване, градоустройствено, архитектурно-възстановително, енергоснабдително, водостроително и пътностроително”, вкл. отводняване на съществуващия път зад северната стена на манастира, корекция на р. Друшлявица, продължаване на подпорната стена по северната и южната страна пред Дупнишката порта; възстановяване на Самоковската порта на манастира; изготвени са идейни и работни проекти за възстановяване на източното крило (т.нар. Циганска махала), за вертикална планировка на двора.

Състоянието на сградния фонд и поемния му капацитет са описани подробно табличен вид в **Приложение 4.**

6. ПРОБЛЕМЕН АНАЛИЗ НА ТЕРИТОРИЯТА

6.1. Критерии и оценка на актуалното състояние на селищната структура и културната среда

Обобщаването, анализът и съставянето на **диагноза** на състоянието са извършени чрез изтъкване на положителните тенденции и отрицателните (проблемни / конфликтни) страни на развитието на разглежданата територия до момента, както и на възможностите и препятствията за желаното устойчиво, и оптимално балансирано нейно развитие по отношение на критериите:

- обща структура;
- функционално предназначение и зонироване;
- застрояване и инфраструктурно осигуряване;
- комуникационни връзки на територията и достъп до съществуващи обекти и съоръжения вътре в територията;
- въздействие върху културния и природния ландшафт.

Обобщената диагноза на структурата на населено място Рилски манастир е: липса на ясно и адекватно на идентичността функционално-пространствено зонироване; наличие на хаотичност и функционална характеристика на отделните елементи на средата при същевременно пределно натоваарване и изчерпване на общественодостъпните пространства.

6.2. Значими устройствени проблеми в територията

6.2.1. Културно и природно наследство

Състоянието на потенциала на културно историческите и природните ценности в Рилски манастир има първостепенно значение за устойчивото развитие на населеното място. Проблемите на културно историческото и природното наследство в урбанизираната територия на Рилски манастир са свързани на първо място с опазването на:

- **Нематериалното неосезаемо наследство:**

Струпването на моторни превозни средства, дейности и хора с несъвместимо поведение и облекло в двора и около манастира, обезобразяват нематериалното неосезаемо иманентно културно наследство на православната монашеска обител.

- **Материалното наследство:**

Недвижимите културни ценности са в относително добро състояние, в диапазона от регулярно поддържане чрез консервационно-реставрационни дейности на високо ниво до тенденциозна липса на намеса и занемаряване в състояние на руини.

Разположението на Рилски манастир в изявена земетръсна зона и действието на типичните за района геологически фактори поставят в рисково положение културните ценности на Рилската Света обител.

Вредното въздействие на изгорелите газове от транспорта в движение и в покой (на място) довежда недвижимото наследство до условия и състояние на застрашени културни ценности.

Към днешна дата няколко от манастирските обслужващи сгради, разположени извън манастирското ядро, и включени в списъка на обявените за културни ценности липсват поради планирано и извършващо се ново изграждане-пресъздаване или са в руини:

- Двуетажна сграда – жилища за прислуга и училище (последно предназначение поща);
- Игуменарница (вероятно бившата шампарна на хаджи Исая);
- Жилищна сграда при манастирското гробище.

В опасност от пълна загуба са достигналите до нас обекти от културния ландшафт – материални следи от културното наследство – съвременник на обявените за световно наследство културни ценности. Оставянето без грижа на голямата част от сателитните на манастирското ядро по-малки обслужващи сгради от днешния групов паметник на културата Рилски манастир ги довежда до мизерна саморазруха и изчезване след планирано „разчистване” на терена. Това е пряко следствие на водената политика на смесване на стилистична и археологическа реставрация:

- Стремжът към стилистично съвършенство на културните ценности довежда до загуба на ценни наслаждения на културни свидетелства през следващи периоди;

- На културните ценности се гледа като на археологически експонат, индиферентен на съвременното и той се „музеифицира”.

Наложително е преосмисляне на водената централизирана политика по опазване на наследството в населено място Рилски манастир и използване на юридическото и фактическо то реституиране на иманентната му функция и културна идентичност на действаща монашеска света обител в партньорство с манастирската управа на Рилската Света обител под върховенството на Българската Православна Църква. Пионерски инструмент за това е създаването на:

- **Правилник за опазване** на управляваните от Рилската Света обител културни ценности
- **Орган за управление** на културни ценности според режимите за тяхното опазване.

Подложен на 30-годишно задълбочено проучване (от края на 50-те до края на 80-те години на ХХ век) относно типология, стилистика и състояние, придружено от подобаващо подробно документиране, Рилски манастир все още е с недостатъчно ясна висока ценност – базисен ориентир за решаване на проблематиката по опазването му. Този проблем е с толкова ясна насока за решаването му, колкото е ясна необходимостта от вероучение за създаване и опазване на личностна и обществена ценностна система, а оттам и за постигане на устойчиво личностно и обществено благоденствие.

- **Природния ландшафт:**

Опасността от деградиране и унищожаване е първа сред заплахите както на материалното културно, така и на природното наследство.

Елементите на природния ландшафт демонстрират силата си пред липсата на регулярна грижовна поддръжка: речните води отнемат и моделират бреговете си, висока растителност се саморазсажда по крайречните поляни, склоновете „прескачат” просеклите ги подпорни зидове като се самосрутват заедно с висока дървесна растителност върху шосето.

В задължение на Заданието за ПУП с ПФЗ на Рилски манастир е вменено отразяване на изискванията към ценностите на КН (чл.52 т.1б от Наредба №8), които да бъдат насочени към опазването им в градоустройствен аспект в периода на действие на одобрения подробен устройствен план. Належашо е решаването на следните проблемите:

- конфликтна организация на средата за експониране на недвижимите материални ценности на КН;
- липса на грижи за опазване на средата (нематериална и материална) на ярките световни и национални културни ценности;
- физическо деградиране и унищожаване на част от историческия културен ландшафт;
- вредни въздействия на организацията на транспортната комуникация върху субстанцията на недвижимите материални ценности на КН;
- липса на съвременна социална интеграция (десоциализацията) на част от материалните ценности на КН в територията
- недостатъчно обществено осмисляне на културните ценности в Рилски манастир като жизнен елемент на съвременното и потенциал за устойчиво териториално развитие.

Част от изброените проблеми са верижно следствие от други проблеми с обществено значение, чието решаване е предмет на териториалноустройствени разработки от по-горна степен или на плановете за опазване и управление на културното наследство в територията.

6.2.2. Обитаване, труд и отдих

Проблемите на трите основни функционални урбанистични системи на населеното място произтичат от настоящия му градообразуващ фактор: външното търсене на отдих – туризма:

- Необходимост от увеличаване дела на постоянното население спрямо непостоянното;
- Липса на работна ръка за наличните незаети работни места;
- Необходимост от възраждане на специфични традиционни трудови знания, умения и дейности, както и трудово-производствени пространства за упражняването им (дърводелство, шампарство, книгоиздателска и др. дейности);

- Необходимост от сграден фонд за ревитализиране на специфична традиционна просветно-образователна дейност – специализирано духовно училище-школа за иконография, реставрация, източно-православно пеене и др.;
- Необходимост от подходящ сграден фонд за промоционални и интерпретативни дейности, свързани с изучаване и популяризация на генезиса на Рилски манастир и наследството на територията му;
- Липса на устройствена и проектна готовност за изграждане/преизграждане на материална среда за гореупоменатите трудови потребности;

При гореказаното трябва да се подчертае, че материалната среда следва да се търси в допустимото по действащия режим за опазване на световнозначимото културно наследство на Рилската света обител – при преустройство и адаптиране на съществуващи обеми и/или възстановяване на изчезнали обеми по доказателствен материал.

6.2.3. Комуникационна инфраструктура

Открояват се следните основни комуникационно-транспортни проблеми:

- Достъпът за автомобили до комплекса се осъществява по един единствен път от град Рила – път III-107. Транспортно-комуникационните връзки изнемогват под натиска на трафика – особено в летните отпускарски месеци и дните с пикова посещаемост.
- Габаритът на главната улица (пътя) в много участъци (най-ярко по северната граница на основния манастирски комплекс) е само 4,50-5,00 метра при хоризонтални криви по-малки от 40 метра и липса на видимост поради стеснени теренни условия, силно пресечен терен, налична растителност, и съобразяване със съществуващи сгради, подпорни стени, огради и др. Това не позволява нормално двупосочно движение и създава предпоставки както за задръстване, така и за ПТП.
- От приложените данни за брой посетители и автомобили за 2007 и 2008 г. е виден още един тежък проблем за населеното място – липсата на необходимите паркоместа. При големите църковни и храмови празници и в почивни дни наличните паркинги около основните сгради на Рилската Света обител могат да поемат едновременно едва около 100-ина леки автомобили и 10-ина автобуса, а останалите посетители паркират автомобилите си успоредно от едната страна на пътя в колона километри преди и след манастирския комплекс. Въпреки налаганата постоянна намеса на КАТ чрез организация и контрол на движението в тези случаи, задръстванията са факт.
- Освен необходимите паркоместа, липсват още гара-„порта” и информационен център за пристигащите.
- Липсва субординация и координация на пространствата за паркиране, за движение на коли и пешеходци, сепариране на пространствата за обществено обслужване и отдих, за комунално-стопански и др. нужди.
- „Изсипването” на посетителите директно пред историческите порти на Рилската света обител принизява емоционално-психологическото ѝ възприемане и въздействие.

6.2.4. Инженерно техническа инфраструктура

Основен ограничител за инвестиционните намерения, свързани с инфраструктурното съоръжаване на територията на Рилски манастир, е липсата на информационна и техническа основа (вкл. подземен кадастър) за проектно осигуряване (за извършване на анализ, диагноза и прогноза за необходимите количества и мощности и съответно инвестиционно проектиране).

Инженерно-техническата инфраструктура е морално престаряла и износена, поддържана с постоянни, но „козметични поправки”, провеждана без изрядна строителна и екзекутивна документация.

Необходимите дейности за решаване проблемите на инженерната инфраструктура са свързани с преодоляване на настоящите проблеми и посрещане на предвидимите бъдещи потребности от съоръжения и мощности:

- **Проблеми на електроснабдяването:**

- Наличие на амортизирани трафопостове, с чести аварийни ситуации;
- ТП „Рилски манастир” заема площадно пространство, необходимо за реорганизация на функционално-пространственото зонироване за опазване на културните ценности;
- ТП „Музея” е теренно недостъпен, поради последващо изграждане на съоръжение на техническата инфраструктура;
- По експертна оценка сумарната необходима мощност на съществуващите обекти възлиза на 785 kW на изходящи линии на НН от трафопостовете, а коефициентът на едновременност за захранваните елементи на изходящите линии НН от трансформаторните постове е от 0,90 до 0,98;
- Необходимост от разработване на нова ел. схема за основно и резервирано ел. захранване на обектите в населеното място.

- **Проблеми на водоснабдяването за питейни нужди:**

- Констатиран недостиг на вода и недостатъчен напор при крайните консуматори (Рилски манастир, хотел „Царев връх” и др.) при повишена консумация;
- Липсват данни за действителната амортизация на водопровода. Предполага се, че по-голямата му част е силно износена;
- Липсва действащо (изградено) съоръжение за пречистване на водите;
- Санитарно-охранителните зони са обособени частично;
- За консуматорите не се извършва обеззаразяване;
- Част от обектите в близост до трасето на водопровода не са водоснабдени (ползват собствени водоизточници);
- При високи води може да се очакват плаващи органични наноси, както и дънни наноси от пясък и талк.

- **Проблеми на водоснабдяването за противопожарни нужди:**

- Съществуващото ПП захранване е съсредоточено от страната на Самоковския двор. Няма ПП резервиращ обем от към Дупнишката порта и в съседство;
- Част от ППК са захранени от питейния ВВ и е възможен моментен недостиг на вода и налягане;
- ППВ следва да се приведе в съответствие с ППСТН.

- **Проблеми на канализацията на населеното място:**

- Изградените септични ями не отговарят на нормативните изисквания.
- Част от отпадните води на обектите са заустени директно в приемника (реката).
- Не се ползват кало-, масло- и мазнино-уловители. Водите от паркинг-зоните и другите повърхностни води изтичат свободно в реката.
- Необходимост от изграждане на дъждовна канализация.
- Липсват схеми на ситуационното и нивелетно разположение на проводите.
- Отвеждането на отпадните води от новостроящия се обект „Институционално-търговска структура” не е решено.

- **Проблеми на собствеността на инфраструктурните съоръжения на населеното място:**

- Липса на данни за собствеността на водопреносната мрежа;
- Разположение на сгради и обслужващи ги инфраструктурни съоръжения в имоти с различна частна собственост.

- **Проблеми на укрепването на територията съгласно изискванията за предотвратяване и ограничаване на щетите от природни бедствия и аварии**

- Локализация на населеното място в територия с висока сеизмична активност – както по регистрирана честота на земетръсните събития, така и по сила;
- Наличие на изявена водоструйна ерозия – при стръмни скатове, вкл. залесени;
- Наличие на изявена срутищна ерозия - при подпорните стени;
- Силно изразена ерозия със смесено действие – при речните брегове на река Рилска.

Поради действието и изпълнението на специалната Наредба №3⁹⁰ за застрояване, благоустрояване, стопанисване и опазване на Рилски манастир като резерват (на осн. Чл.4 ал.5 от ЗПКМ), дейностите по проектирането и на мрежите на техническата инфраструктура са извършвани и одобрявани от НИПК, вкл. и екзекутивите след извършване на изграждането им. Съхраняването им и до сега се извършва Архива на НИНКН, без предаване на копия в териториалните администрации и разпределителни дружества. Информацията е предмет на изискване по чл. 115 ал.4 от ЗУТ.

6.2.5. Туризм и обществено обслужване

Проблемите, свързани с туризма в територията на Рилски манастир, се проявяват в няколко направления:

Транспортно обслужване

На първо място стои изостреният проблем с недостига на достатъчно на брой паркоместа за пристигащите с лични коли и с туристически рейсове. Необходимо е изграждане на паркинг, отдалечен⁹¹ от сградите – паметници на културата, и автоспирка (гара) за пристигащите с регулярни рейсове туристи (от София, Дупница и Рила).

Необходима е взаимосвързана оценка за предвиждане оптималния брой паркоместа и клас на едрогабаритните автобуси. Преминаването на съвременен висок клас туристически автобуси през „иглените уши” на трасето покрай северната манастирска стена и между възрожденските сгради от Самоковската порта води до физически вътрешноструктурни увреждания на тези недвижими паметници.

Търговско обслужване

Общественото обслужване извън социалния сектор, насочено почти единствено към задоволяване потребностите на външното търсене от туристите като временно население, е фокусирано в търговията със сувенири. Необходимо е устройство на търговски обекти за хранителни и дребни промишлени стоки – туристически провизии и екипировка от първа необходимост.

Обществено хранене

Наличните заведения за хранене са недостатъчни по вид и по брой места за хранене. Отчита се необходимост от изграждане на заведения за хранене – ресторанти, заведения за бързо обслужване, кафе-сладкарници. Част от необходимите заведения е в процес на изграждане – североизточно от Самоковската порта. Има заявена инвестиционна инициатива за изграждане на заведения за бързо хранене, но липсва планова готовност. Предвид силно изразената сезонност на туристическия натиск и кратковременността на непостоянното обитаване (рядко повече от една нощувка), е необходим подбор на асортимента в предлаганото меню.

Места за настаняване и подслон

Застрояването с хотелски сгради (места за настаняване и подслон) е със задоволителна на брой леглова база, но отново на полюсите от отлично състояние (след основен ремонт) до лошо състояние и пълна разруха, с изглед на разтурен строителен двор. Естетичното въздействие на културния ландшафт е в същите полюси – от предизвикващо възхищението от величавия ансамблор-композиционен градеж на манастира до отблъскващо мърлявата среда на порутените дървени бунгала в къмпингите.

- Ниска заетост на легловата база;
- Очаквана по-висока категория обществено обслужване и леглова база;
- Липса на благоустроени места за отдих – предимно за външно търсене.

Изброените проблеми са в зависимост от регламентирането на формите на туризъм и тяхното управление. Настоящата степен на развитие на туристическата функция в Рилски манастир, която го

поставя на границата между селище с основна туристическа функция и селище с единствена туристическа функция, изисква целенасочени действия за необходимата качествена промяна.

6.2.6. Благоустройство и вертикална планировка

Територията на населено място Рилски манастир е с характерен релеф, който изисква особено внимание към благоустройството и вертикалната ѝ планировка. Проблематиката на благоустройството тук е свързана с необходимост от решения в няколко направления:

- Инженерно строително;
- Функционално и пейзажно;
- Санитарно-хигиенно.

Раздвиженият терен със стръмни скатове, почвеният състав и хидрогеоложкия строеж създават специфичните условия и респективно дефинират изисквания към инженерното укрепване и фундиране както на строителните площадки на сградите, така и на пътищата.

6.3. Проблемна карта за устойчиво развитие на територията

Проблемната карта е съвместена със специализираната карта на собствеността, усвоеността и баланса на територията, което позволява точно адресиране и разпределяне на отговорностите за решаване на проблемите в територията.

6.3.1. Графично отразяване на значимите проблеми в територията, предстоящи за решаване в ПУП – ПРЗ с ПФЗ

Изведените значими проблемни места са отразени в проблемната карта на Опорния план към настоящото Задание, като сигнатурно са отразени:

- Проблеми на физическата среда:
  - Рушаща се земна основа, отмиване на речни брегове;
  - Амортизация и рушене на подпорни стени;
- Проблеми на функционалното зонироване на селищната среда:
  - Конфликтна функционално-пространствена организация на средата
  - Концентриране на активности, агресивни към опазването на:
    - материалното културно - историческо и природното наследство;
    - нематериалното неосезаемо културно - историческо наследство;
  - Наличие на неизползвана и/или недостъпна територия, с потенциал;
- Опазване на наследството:
  - Наличие на източник на вредности, допринасящи за разрушаване на субстанции на ПК;
  - Физическо деградиране и унищожаване на наследството от културния ландшафт;
  - Съвременен „културно” нарушаване на природния ландшафт;
- Инфраструктурно осигуряване:
  - Амортизирани мрежи на питейно водоснабдяване;
  - „Тесни” комуникационни места (транспортно преминаване и паркиране);
  - Липса на благоустроен достъп;
- Планова (не)готовност
  - Липса на кадастрална карта и регистър за цялата територия в обхвата на разработката
  - Неадекватни изходни данни по отношение на
    - строителна граница на населеното място;
    - трасе на електропровод със сервитут;
    - имотни граници на групови ПК;
    - контури на води и речни течения;
  - Липса на отразяване на налично застрояване в кадастралната основа;
  - Липса на екзекутивни планове за изградената техническа инфраструктура.

⁹⁰ Наредба №3 за опазване на НИАР „Рилски манастир”, обнародвана в края на 1977 г.

⁹¹ Проблемът с отделяните и наслоявани отработени горивни газове, които увреждат необратимо външните повърхности слоеве със стенописи, е разгледан в т. 4.1.1.6. на настоящата разработка.

6.3.2. Пълнота и точност на информационната и техническата основа за изработване на ПУП на Рилски манастир

Необходима предпоставка за решаването на териториално-устройствените проблеми на територията е отстраняването на съществените липси, непълноти и несъответствия в данните на информационната и техническата основа за изработване на ПУП. Отчитат се следните непълноти и неточности в информационната и техническата основа:

- Несъвпадане на граници, подадени от плана за земеразделяне и от представената за обсъждане кадастрална карта, оконтуряващи територии по основното им предназначение чл. 7 от ЗУТ;
  - Граница на населеното място Рилски манастир;
  - Граница на урбанизирана територия;
  - Липса на границите с режими за опазване на груповите културни ценности – комплекс Рилска Света обител и плана за земеразделяне (КВС), в представената за обсъждане кадастрална карта;
- Разминаването на границите на
  - груповите паметници на културата, подадени във векторен формат от НИПК в края на 2008г. (конкретно границите на обявения групов паметник Постница „Св. ап.евг. Лука”),
  - урбанизираната територия, представени от „Благодоевградски териториален кадастър” ЕООД, в изготвяния проект на Кадастрална карта, предадена за предварително разглеждане.
- Несъответствие на отразения начин на трайно ползване и вид застрояване в представената за обсъждане кадастрална карта с действителния им статут и състояние:
  - Дървени бунгала са описани като масивни курортно-туристически сгради (59.1 и 58.1);
  - Като еднофамилни жилищни сгради са описани:
    - Сграда (понастоящем ресторант „Друшлявица”) – обект от групови културни ценности (60.1);
    - дърводелна работилница (60.4);
    - хотел „Царев връх” (60.5);
    - павилион (60.39).
  - Като сгради за битови услуги са описани:
    - Туристическа спалня и ресторант „Рила” (60.8);
    - Сграда – фурна, – обект от групови културни ценности (60.7).
- Липса на отразяване на постройки, съществуващи на място:
  - В занемарено състояние
    - пералня в близост до хотел „Рилец” (60.27);
    - обслужващи стопански сгради (60.48) и др.
  - В добро състояние – павилион (60.11);
  - В състояние на руини:
    - сграда от запад на манастирското гробище (60.11 – 60.12) и др.
- Неточно отразяване на съществуващи обекти: пътища, реки, мостове;
- Липсват схеми на подземната техническа инфраструктура; ситуационното и нивелетно разположение, данни за точния вид и диаметри на външните водопроводни мрежи;
- Липсват данни за ситуационното разположение на септичната яма на хотел „Рилец”.

6.3.3. Необходимост от тахиметрия

Отчита се необходимост от допълнителна и актуална информационна и техническа основа относно ситуирането на първостепенно необходимите инфраструктурни обекти за територията:

- Изграждане на разделна канализационна мрежа и пречиствателни съоръжения (локални МПСОВ);
  - Кота дъно на заварени септични ями;
  - Кота праг на заливане на река Рилска;

- Кота долна конструкция мост над река Друшлявица и др.
- Изграждане и благоустройство на уличната мрежа:
  - Коригиране на габарити (уширяване на уличното платно и обособяване на тротоари) на първостепенната улична мрежа;
  - Саниране и реконструкция на съществуващи подпорни стени при теренни откоси край пътища;
  - Преизграждане и изграждане на нови крайпътни подпорни стени;
  - Провеждане на второстепенна улично-алейна и пешеходна мрежа;
- Изграждане на нови и укрепване на съществуващи подпорни стени при крайпътни откоси:
  - Транспортни комуникации;
  - Пешеходни алеи и стълбища.
- Коригиране на речното корито в строителните граници на населеното място:
  - Инженерни корекции за предпазване в опасни срутищни брегови зони;
  - Пейзажни корекции с терасиране в безопасните крайречни зони;

6.4. Формиране на насоки за решение на значимите проблеми в територията чрез ПУП

Формирането на насоките се придържа към рамките на действащите режими и нормите за населено място Рилски манастир, като буферна зона на природния резерват „Риломанастирска гора”, съгласно зап. №307/10.04.1986 год. и режимите за опазване на паметниците на културата, приложени към Протокол от 07.05.1992г. на комисия назначена със заповед № РД-19-132 от 24.03.1992г. на Министерството на културата.

Структурообразуващ функционално-пространствен фактор за Рилски манастир са природното и културно-историческото наследство. Настоящият икономически градообразуващ фактор е туризмът. Тези два фактора са основополагащи за формиране на насоките за решаване на значимите проблеми в територията на населеното място.

6.4.1. Културно-историческо и природно наследство

Опазването на културно-историческото наследство е дефинирано като системен верижен процес в чл. 8 на ЗКН. ПУП на Рилски манастир следва да се съобразява както с новоприетия ЗКН, така и с действащите подзаконовите Правилници и Наредби, свързани с доскоро действащия ЗПКМ, и с действащите изисквания на Протокол⁹² от 07 май 1992 г. конкретно за територията във и около населеното място. Спецификата на локализацията му всред ПП „Рилски манастир” изисква културно-историческото и природното наследство да се разглеждат комплексно. Сред основните дейности за решаването на проблемите по опазването на наследството в населено място Рилски манастир са тези, свързани с:

- регенерирането на Рилската Света обител като духовно, културно и просветно средище,
- опазването и поддържането на биологичното разнообразие и уникалните екосистеми на риломанастирските гори,
- развитието на алтернативните форми на туризма с пълна отговорност за опазване на природата и духовността на населеното място
- регламентирането на норми за поведение на туристите.

Съвременните принципи за опазване на наследството – архитектурно и урбанистично, утвърдени като международен професионален регламент в европейски и световен план, представляват безспорна методологична база, еволюирала в последните сто години. Приложени към груповия паметник на културата – комплекс от национално значение Рилски манастир, те изискват равноценен обект на опазване да станат:

- Непосредствената среда на груповите културни ценности - комплекс;

⁹² В границите на груповите паметници на културата – комплекси, според обявяването им в ДВ, бр. 73/1992 г., не са описани режими на опазване. Такива са приети с Протокол на Комисия (в изпълнение на Заповед на МК №РД-19-132 от 24.03.1992 г.), заседавала на 07.05.1992 г. в Рилската Света обител.

- Фоновата архитектура на обслужващите манастирски сгради;
- Урбанистичната и обемно-пространствена структура на монашеската света обител;
- Обобщеният културен ландшафт на населеното място.

За разлика от старите принципи за опазване, постигането на стилова чистота да не бъде самоцел на реставрационните дейности за опазването, като дори се потърси изява на приноса на всеки ценностен период от съществуването на груповия паметник. Паметниците на наследството от отминалите епохи в населено място Рилски манастир следва да се възприемат като жизнеспособни елементи на съвременното с реален потенциал за устойчиво развитие на действителността.

В прерогативите на ПУП с ПФЗ е решаването на проблемите, в следните насоки:

- преодоляване на конфликтната организация на средата за експониране на недвижимите материални ценности на КН;
- предоставяне на равностойни грижи за опазване както на ярките световни и национални културни ценности, така и на тяхната среда (нематериална и материална).
- прекратяване на физическото деградиране и унищожаване на част от историческия културен ландшафт, дори чрез регенерирането му;
- реорганизация на транспортната комуникация и минимизиране на вредните ѝ въздействия върху субстанцията на недвижимите материални ценности на КН;
- адресиране на съвременна социална интеграция (прекъсване на десоциализацията) на засегнатата част от материалните ценности на КН в територията.
- раздвижване на недостатъчното обществено осмисляне на културните ценности в Рилски манастир като жизнен елемент на съвременното и потенциал за устойчиво териториално развитие

Рилски манастир, като национален и световен паметник на културното наследство, е с достоен потенциал за действено (а не бутафорно) регенериране на културния ландшафт. При това културният ландшафт да бъде обект на равностойна грижа за опазване както ярките архитектурни обекти на манастирското ядро.

Една от насоките за решаване на проблемите по опазване на природното наследство е прекратяване на браконьерството (незаконна сеч, лов и риболов), друга – укрепване на природните елементи в урбанизираната територия в дозирано съотношение на инженерно към пейзажно.

Решаването на значимите проблеми на КН в територията трябва да се търси в посока на повишаване на утилитарната стойност на културния ландшафт – функционално съобразен с манастира и икономически изгоден при използването му след регенериране. Според предварителната експертна оценка на значимостта и състоянието на културните следи в населено място Рилски манастир са изведени приоритети за опазване на КН, обобщаващ сред които е регенерирането на историческия културен ландшафт. Този приоритет е предпоставка за издигането на утилитарната стойност на културния ландшафт на Рилски манастир към висотата на неговата културно историческа национална и световна стойност и **издигане на кандидатурата му за Наградата на Съвета на Европа за ландшафт.**

6.4.2. Озеленяване и отдих

Специфичните проблеми на озеленяването в територията на Рилски манастир насочват търсене на решение чрез комплексен подход в устройството на територията:

- Създаване на основна ландшафтна експозиционна среда на груповите културни ценности на културното наследство;
- Предотвратяване на действия с отрицателно въздействие върху ландшафта и съхраняване на необходимото биологично разнообразие и разнородните местообитания, с оглед самовъзстановяването им;
- Формиране на допълваща среда с хармонично единство между природните дадености и антропогенната дейност.

Разумният баланс между рекреационни дейности и дейности по опазване на културните и природните ресурси се търси чрез:

- третиране на селищната територия като ландшафтен парк с елементи – продължения на поклоническите и тематичните маршрути към съответните обекти от Природния парк „Рилски манастир“;
- регенериране на терасираните манастирски градини със зеленчукови култури и лечебни растения от допустимите в територията видове;
- създаване на места за кратковременен отдих и алеи за ландшафтотерапия;
- пейзажни корекции на речните корита на р. Рилска и Друшлявица.

6.4.3. Обитаване и труд

Насоките за решаване на проблемите на функционална система „Обитаване“ са свързани с регламентиране на формите на туризъм и тяхното управление. Решаването на проблемите на функционалната система „Труд“ е свързано функционално-пространствено устройство на работни места съобразно съвременните необходими и специфичните традиционни занаяти и бит, според нуждите на Рилската Света обител.

На първо място стои необходимостта от обособяване на:

- функционални зони за устройство на постоянното и временното обитаване („подвория за гости“);
- съответна функционална производствена зона с формулиране на конкретно предназначение на имотите в нея според аналитично изведения културно-исторически потенциал на територията;
- функционална зона за краткотраен отдих за външно търсене.

По отношение на застрояването в имотите с конкретизирано предназначение да се предвиди изграждане на сграден фонд за:

- възраждане на специфични традиционни трудови дейности и трудово-производствени пространства за упражняването им (дърводелство, щампарство, книгоиздателска, ремонтно-реставрационни и др. дейности, представляващи културни ценности по смисъла на ЗКН);
- ревитализиране на специфична традиционна просветно-образователна дейност – специализирано духовно училище-школа за иконография, реставрация, източно-православно пеене и др.;
- промоционални и интерпретативни дейности, свързани с изучаване и популяризация на генезиса на Рилски манастир и наследството на територията му.

Културно-историческото и природното наследство в Рилски манастир разкриват специфичен механизъм за устойчиво развитие на територията чрез създаване на дълговременно обитаване и труд в един научно-изследователски, образователен и приложен център за опазването му, с реставрационни ателиета и конферентен блок за организиране на различни тематични форуми. Подробното му съдържание следва да се обсъди с манастирската управа и да се отрази при изработването на ПУП.

При предвижданията за ново високо строителство да се спазва изискването на режима за опазване в границите на груповите паметници на културата – комплекси, приети с Протокол от 07 май 1992 г.

6.4.4. Комуникационна инфраструктура

6.4.4.1. Комуникационно-транспортна система

Основни цели при изработване на Подробния комуникационно-транспортен план към ПУП са:

- осигуряване на транспортен достъп до различните обекти в населено място Рилски манастир, на база предоставени данни за посетители от предходните 2007 и 2008 година;
- осигуряване и устройство на необходимите площи за изграждане на открити паркинги за посетители;
- осигуряване и устройство на спирка за пристигащите регулярни рейсове.

- оптимално отдалечаване на източниците на транспортно замърсяване от културните ценности, за опазването им.

Основен принцип при определяне на транспортните коридори и откритите паркинги е безконфликтното движение на посетителите (пътници и пешеходци) при осигуряване на регламентиран достъп до обектите в различните функционални зони.

Пешеходната система на населеното място да се проектира в единство с пешеходните туристически маршрути в ПП „Рилски манастир“.

Комуникационно-транспортната система на Рилски манастир трябва да отговаря на общата Стратегия и перспективите в развитието и на основните урбанистични функционални системи в населеното място. Бъдещият ПУП трябва да дава решение не само на сегашните проблеми в комуникационно-транспортната система на населено място Рилски манастир, а и прогнозно да предвиди и заложи в себе си перспективен период от 20 години напред със стратегия за редуциране на движението, промяна на видовете транспорт, нарастване на застрояването, увеличаване броя на постоянните обитатели и външните посетители.

За поемане на транспортния поток при планирани/очаквани пикови натоварвания с посетители на населеното място е целесъобразно да се приложи специална временна организация на транспортния достъп, движението и паркирането, което да се подкрепи чрез устройство на алтернативни регламентиран паркинги по протежение на пътя до населено място Рилски манастир.

Не се разглежда въпросът за възстановяване на теснолинейката. Тя присъства като атракция в Общинския план на гр. Рила, но без необходимата планова готовност и финансово обезпечаване. Теснолинейната железница липсва в предвижданията на Плана за управление на природния парк Рилски манастир, през чиято територия би преминавало трасето за нея. Манастирът, като собственик на територията, изразява категорично несъгласие за отчуждаване на земи по какъвто и да е повод. Старото трасе на железницата в обхвата непосредствено над гр. Рила от петдесет години е заето от асфалтовия път към манастира.

6.4.4.2. Инженерна инфраструктура

Проблемите на инженерната инфраструктура са най-очевидни, болезнено отчетливи и поради това имат конкретни насоки за решаване. Задължително условие за повишаване качеството на живот при постоянно и временно обитаване/пребиваване в населено място Рилски манастир и за опазването на околната среда е изграждането на нова надеждна и адекватна на съвременните изисквания техническа инфраструктура:

- **Енергийноснабдителни мрежи и съоръжения:**
За обект Рилска Света обител, като обект от национално значение да се подсигури категория на електроснабдяването II-ра:
  - Да се изчислят и съпоставят наличните подавани и потребявани мощности;
  - Да се отчете съответствието (или не) на характеристиките на съществуващите мрежи и съоръжения към съвременните нормативни изисквания;
  - Да се предвидят варианти на алтернативно захранване от частен енергоизточник и проводи;
  - Старите амортизирани трафопостове ТП „Рилски манастир“ и ТП „Музея“ да се демонтират, като вместо тях се предвидят нови БКТП- 1x800kVA-20/0,4kV с трансформатори, оговарящи на новите и съществуващите ел.консуматори;
  - Новопроектираните ТП да се ситуират в съответствие с уличната и функционално-пространствената структура според решението на ПУП за опазване на културните ценности в населено място Рилски манастир;
  - Да се проектира нов захранващ кабел СрН-20 kV за резервирано ел.захранване на обекта от бъдещата мини ВЕЦ на река Илийна, собственост на Рилска Света обител.
- **Водоснабдяване:**
  - Да се изготвят допълнени схеми на съществуващото разположение на водопроводите.
  - Да се установи и отрази техническото състояние на проводите и възможността за тяхното бъдещо използване.

- Да се ограничат и защитят зони „А“ на водохващанията.
- Да се реши надостига от вода и напор чрез техническо изследване и при доказване с изграждане на допълнително водохващане и резервиращ обем (както и с други съоръжения за повишаване на напора).
- Да се предвидят съоръжения за пречистване и обеззаразяване на питейна вода (МПСПВ).
- Да се водоснабдят всички законни обекти по трасето на водопроводите (част ползват собствени водоизточници).

- **Канализация:**

- Да се изготвят допълнени схеми на съществуващото разположение на колекторите.
- Канализационната мрежа да бъде решена като разделна.
- Да се проектира нова площадкова (улична) канализационна мрежа при оптимално използване на съществуващата.
- Да се премахнат заустванията на битово-фекални води в реките.
- Битово-фекалните отпадни води да бъдат заустени в локални МПСОВ, за които да се предвидят площадки за изграждане в съответния имот.
- Водите от паркинг зоните да преминават през сепаратори.

- **Подпорни стени и мостови съоръжения:**

- Да се извърши първична паспортизация на съоръженията за укрепване на територията на населеното място;
- Да се обвържат плановете за вертикална планировка, улично и площадково отводняване, и отводняване на повърхностните склонови води, като се проведе единна тяхна система;
- Да се набележат местата за първоетапни аварийно укрепителни мерки

- **Корекция на реки:**

- Да се прецени необходимостта от укрепване на бреговете на р.Друшлявица над вливането и в р.Рилска
- Да се прецени необходимостта от укрепване на дънния праг на р.Рилска при вливането на р.Друшлявица

6.4.5. Туризм и обществено обслужване

Да се предложат варианти относно:

Транспортното обслужване:

- обособена приемна зона с достатъчен на брой паркоместа и клас на едрогабаритните автобуси, информационен център и първично търговско обслужване на туристите;
- автоспирка (гара) за пристигащите с регулярни рейсове туристи (от София, Дупница и Рила);

Легловата база

- да се редуцира общият брой на изградената леглова база за задоволяване на външно търсене;
- да се повиши категорията на легловата база;

Оразмеряването на проектния рекреационен капацитет на територията на населено място Рилски манастир доказано да предотврати достигането на прага на претоварване на средите за отдих и нарушаването на природното равновесие,

Търговско обслужване

- да се обособи зона за търговско обслужване на туристите
- да се устроят търговски обекти за туристически стоки (дребни необходими вещи от първа необходимост и туристическа екипировка);

Обществено хранене

- да се предвидят достатъчно на брой заведения за хранене и брой места за хранене. ресторанти, заведения за бързо обслужване, кафе-сладкарници.

- да се отчетат заявените инвестиционни инициативи за изграждане на заведения за бързо хранене,

Да се отчита специфичното изискване към заведенията за хранене в радиус от 600 м около манастира е спазването на църковно-постните периоди с въздържание от съветните хранителни съставки. Спазването на църковните пости освен личен избор на православния християнин, е специфичен традиционен начин на хранене в монашеската света обител и предмет на опазване като следа от нематериалното културно наследство на територията.

6.4.6. Благоустройство

Територията на населено място Рилски манастир е с характерен релеф, който изисква особено внимание към благоустройството и вертикалната ѝ планировка.

Поглед от югозапад (от Бричебор) към Рилски манастир

общ вид на културния и природния ландшафт при национализацията на манастира 1961 г.

Съвременен поглед (2003 г) към терасираните градини на Зографския манастир – Света гора, Атон

образец и визия за регенериране на част от културния ландшафт - терасираните градини на Рилски манастир

Проблематиката на благоустройството да бъде решена чрез предвиждания в следните направления:

- Инженерно строително:
  - Укрепване и инженерна корекция на речни брегове при мостови съоръжения
  - Подпорни стени при провеждане на транспортни комуникации;
  - Улична настилка;
  - Превантивни високи подпорни стени при места с опасност от срутища;
  - Външни стълбища;
- Функционално и пейзажно;
  - Пешеходни алеи и тротоари с настилка от естествени материали;
  - Улично осветление – утилитарно и декоративно;
  - Каменни чешми, свободностоящи и пристроени към подпорни зидове;

- Укрепване и пейзажна корекция на речни брегове при озеленени площи;
- Теренно моделиращи подпорни стени при терасирани обработваеми градини;
- Устройство на места за отдих и обзавеждане с малки архитектурни форми за градски пространства;
- Санитарно-хигиенно:
  - Реконструкция на съществуващите и изграждане на нови обществено достъпни санитарни възли за туристи;
  - Устройство на места за събиране на ТБО, различни по обем.

6.5. Регламентиране на устройственото проектиране на ПУП като териториално-устройствена защита на културно-историческо наследство на населено място Рилски манастир – с Рилска света обител, включена в списъка на ЮНЕСКО

Територията на населено място Рилски манастир подлежи на териториално-устройствена защита, с необходимост от спазване на ЗКН (Глава пета: Опазване на недвижимото културно наследство, Раздел V: Териториално-устройствена защита) и специалните допускания на ЗУТ, конкретизирани в текстовете на:

- Чл. 9 ал. 3;
- Чл. 13 ал. 6;
- Чл. 19 ал. 7;
- Чл. 21 ал. 3;
- Чл. 36 ал. 1;
- Чл. 48 ал. 9;
- Чл. 56 ал. 4;
- Чл. 57 ал. 5;
- Чл. 80 ал. 6;
- Чл. 81 ал. 2;
- Чл. 111;
- Чл. 112 ал. 2 т. 8;
- Чл. 113 ал. 6;
- Чл. 115 ал. 4;
- Чл. 119 ал. 3;
- Чл. 125 ал. 5;
- Чл. 134 ал. 2 т. 3;
- Чл. 148 ал. 4;
- Чл. 201 ал. 3;

При предвижданията на ПУП за населено място Рилски манастир за решаване на гореспоменатите проблеми на територията да се спазват изискванията на действащия режим за опазване в границите на груповите паметници на културата – комплекси на Рилската света обител, приети с Протокол от 07 май 1992 г. на междуведомствената комисия, назначена със заповед №РД 19-132/24.03.1992 г.

7. СТРАТЕГИЯ ЗА УРБАНИСТИЧНО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА на Рилски манастир

Стратегията за урбанистично развитие на територията се базира на Концепцията за регениране на ландшафта на Рилската Света обител като обект на ЮНЕСКО. Стратегията има задача да провокира развитие на варианти във фазата на Предварителния проект на ПУП с ПФЗ.

7.1. Визия

Населено място Рилски манастир – световнозначимо културно наследство от списъка на ЮНЕСКО и действащо свято средище на православна духовна култура и социална дейност, на просветни, научно-изследователски и приложни дейности, с общочовешка значимост и достъпност при опазване идентичността му на монашеска света обител и регламентирано развитие на екологичен туризъм.

7.2. Анализ на целите (основна цел, идеални цели и специфични задачи на ПУП)

Плановото задание за ПУП определя изискванията към изпълнителя, като посочва предисторията и целите на проекта в смисъла му на серия от действия, предназначени да постигнат определени резултати в рамките на определен срок. Предвид влизането в сила на ЗКН и съответно – новите условия за опазване и закрила на културното наследство, този раздел на разработката следва адекватно да се доразвие и конкретизира във фазата на Ескиза и Предварителния проект на ПУП, и се финализира с Окончателния проект.

7.2.1. Основна цел на ПУП

Цел на изработването на ПУП на населено място „Рилски манастир” е създаване на устройствена планова основа за адекватно съвременно функциониране на територията на Рилската монашеска света обител като обект на ЮНЕСКО и регениране (възстановяване) на нейния природно-културен ландшафт и атмосфера (материално и нематериално културно наследство) и регламентирано развитие на екологичен туризъм.

7.2.2. Идеални цели

След историческата справка за развитието на територията, анализа и оценката на състоянието и потенциала ѝ, се формулират идеалните цели на ПУП с ПФЗ на Рилски манастир. Осъществяването им е комплексно – постигането на всяка една от идеалните цели допринася за реализирането на и на другите.

7.2.2.1. Опазване синергията на природния и културния ландшафт на Рилски манастир като обект на ЮНЕСКО чрез регениране идентичността на населеното място като православна монашеска обител

Да се съхрани за бъдните поколения уникалния православен религиозен и културно-исторически комплекс Рилски манастир и светите места около него в една естествена и неподправена природна среда.

Да се създадат предпоставки за функционална и обемно-пространствена организация, във връзка с ревитализиране на духовното обгрижване и просвещението (представяне, образование, научни изследвания с практико-приложни действия) като иманентни дейности в Рилската света обител.

Да се опазят природните компоненти в урбанизираната територия на населено място Рилски манастир чрез поддържане на висока степен на естественост и жизненост с ефективни природни коридори откъм резервата „Риломанастирска гора”.

Да се опази крайречния крайпътен ландшафт с ревитализация на поклоническия път от гр. Рила до Рилски манастир като историческо място от национално значение.

7.2.2.2. Устойчиво ръководство на ресурсите чрез регламентиран екотуризъм и ревитализиране целостта на курортно-туристическата локализация град Рила – Пастра - Рилски манастир

ПУП с ПФЗ на Рилски манастир да бъде интегрируем в териториално устройствената планова основа за дългосрочното устойчиво развитие на урбанизираната територия и на защитените природни територии около нея, обвързано с международните конвенции, националните и регионалните стратегии и планове.

Да се осигури баланс в опазването на ландшафта (природен и културен), който да интегрира екологичните, културните, социалните и икономическите цели на местно, регионално и национално ниво.

Да се провокира създаване на планова основа за ревитализиране на **курортно-туристическата локализация Рилски манастир – Пастра - град Рила** и инвестиционна инициатива в с. Пастра и гр. Рила за създаване на поминък (търсене на работния пазар и работни места) на населението в община Рила.

7.2.2.3. Устойчиво управление на регламентирания екотуризъм и неговите ресурси като съвременна местна индустрия чрез практики за публично-частно партньорство

Създаване на условия за развитие и утвърждаване на алтернативни форми на туризъм – регламентиран екотуризъм, с редуциране на негативното въздействие от традиционните форми на туризъм в населено място Рилски манастир.

ПУП с ПФЗ да бъде интегрируем в:

- уникалния модел на синхронизирано управление на горските, земеделските и урбанизираните територии в курортно-туристическата локализация Рилски манастир – Пастра – Рила, на национално ниво;
- модела на устойчиво управление на ресурсите в курортно-туристическата локализация Рилски манастир – Пастра – Рила при партньорство между частните и обществените институции;
- Плана за опазване и управление на групови недвижими ценности, предстоящ за изработване в едногодишен срок от влизане в сила на ЗКН.

7.3. Ефект на заплахите върху идеалните цели и потенциала на територията

След анализа и оценката на ефекта от заплахите и пречките (ограниченията) за постигане реализирането на дългосрочните **идеални цели**, ПУП с ПФЗ е необходимо да определи **оперативните цели**, с които да бъдат преодолени, редуцирани и/или елиминирани негативните въздействия и да бъде поощрено развитието на благоприятните възможности. Необходимо е тяхното интегриране с Плана за опазване и управление на културните ценности в населено място Рилски манастир.

7.4. Принципи, подходи и политики за постигане на основната цел и идеалните цели

7.4.1. Водещите принципи при функционално-пространственото устройство на урбанизираната територия на Рилски манастир като обект на ЮНЕСКО са свързани със съблюдаване на действащото в страната законодателство и международно приетите харти за опазване на културното и природното наследство:

- Основен принцип е зачитането на правата на човека и основните свободи (възможност на отделни хора, или група, да избират формите на културното си изразяване),
- Основните принципи за развитие на обществото и икономиката като в демократична правова държава
  - пазарните отношения и
  - свободната инициатива на гражданите ѝ;
- Принцип на суверенитет на монашеската света обител;

- Принцип на устойчиво развитие на територията (постепенно и трайно) чрез опазване, поощряване и поддържане на културната идентичност на населеното място като съществено условие с полза за настоящите и бъдещите поколения;
- Принцип на съзнателно самоограничаване в развитието на туризма: намаляване на концентрацията му в пространството, ориентиране към регламентиран екотуризъм, в допустимата/разумната степен на натоварване на територията за минимални щети върху екосистемите, преразпределяне на туристическите дейности в разширена локализация;
- Принцип на равен достъп при спазване на регламента за опазване на идентичността на монашеската света обител;
- Принцип на балансираност и взаимно допълване на културните и икономическите аспекти за устойчиво развитие и природозащита;
- Принцип на равно уважение и достойнство на културите, вкл. културата на малцинствата;
- Принцип на солидарност и сътрудничество в национален и международен план за създаване и развиване на средствата на културната индустрия;

7.4.2. Основните подходи за постигане на целите са:

- Респект към уникалността на Риломонастирския ландшафтен комплекс с изключителна световна стойност;
- Изява на природния и културно историческия потенциал на територията с прилагане на съвремените реставрационни методи по опазването му;
- Зачитане съборната воля на продължителите на ръководството и управлението на Рилската Света обител за устройство на територията ѝ при следване Завета на основателя на обителта – св. Иван Рилски;
- Подкрепа на горната волеизява със съвременни технико-инфраструктурни решения за нуждите и удобствата на всички ползватели (постоянно и временно население, и гости);
- Природопоощадна намеса в средата при осигуряване на достъпа и възможностите за опознаване, ползване и опазване на културното и природното наследство;

7.4.3. Приложимите политики за устройство на територията са:

- Политика на „интегрирана консервация” на паметниците на културата и природното наследство, която се състои в координация между дейностите по проучванията, опазването и териториално-селищното устройство;
- Политика за популяризиране на населеното място Рилски манастир чрез регламентиран широк достъп до материалното и духовното наследство на Рилската Света обител, при осигурена защита на идентичността и предаването ѝ на идните поколения;
- Ползване на политиките за финансиране както от националните ресурси, така и по линия на международната помощ и сътрудничество за опазване на световното културно и природно наследство (Конвенция на ЮНЕСКО, конвенции на Европа).

7.5. Приложими нормативни документи за изработване на ПУП

Международните правни документи, документите от Националната нормативна система и приетите национални планове и стратегии, приложими при изработването на ПУП с ПФЗ на Рилски манастир са упоменати в **Приложение 1**.

7.6. Оперативни цели, Конкретни мерки за постигане

Дефинирането на оперативните цели на ПУП е предмет на разработката в нейния II етап, в двете му фази Предварителен и Окончателен проект.

В Ескизния проект е необходимо формулиране на изисквания за отстраняването или редуцирането на проблемните места или за търпимост към тях.

8. ИЗИСКВАНИЯ КЪМ РАЗРАБОТКАТА НА ПУП С ПФЗ НА РИЛСКИ МОНАСТИР

8.1. Изисквания към ПУП на Рилски манастир (специфични задачи, съдържание, вид и начин на представяне)

ПУП е териториално устройствено приложен документ, който практически привежда в действие съответното законодателство на страната. Зададеният проект трябва да реши специфична проблематика, представляваща териториалноустройствена защита на културното и природното наследство на Рилски манастир по смисъла на чл. 78 т.3 ЗКН.

8.1.1. Строителна граница на населено място Рилски манастир и граница на недвижимите културни ценности в него

Първостепенно изискване към ПУП на Рилски манастир е създаване на планова основа за необходимите процедури по установяване на строителната граница на населеното място (граница между урбанизирана територия и защитена територия по смисъла на чл.7 и 8 от ЗУТ) и координиране на данните в информационно-техническата основа.

Съгласно чл. 79 ал.5 ЗКН единичните и груповите недвижими културни ценности с техните граници и охранителни зони формират защитени територии за опазване на недвижимото културно наследство, които се отразяват в кадастралните карти съгласно Закона за кадастъра и имотния регистър и в общите и подробните устройствени планове съгласно Закона за устройство на територията.

Разработката се ограничава в територията, обозначена в приложените графични материали с „граница по ZEM“. Включването на частта от пътя, тангиращ урбанизираната територия между Самоковската порта и Бачкова чешма в нейните граници е пожелателно.

8.1.2. Културно наследство с национално и световно значение (листа на ЮНЕСКО)

В първата ескизна фаза на ПУП да се разработят:

- Сравнителна схема – въз основа на издирени архивни кадастрални планове от различни периоди (първият – от 1904 г.)
- Оценъчна схема със сигнатурно отразяване на състоянието и проблематиката на обявените ценности на културното наследство и на тяхната среда (фонова архитектура, природна среда, исторически взаимовръзки с прилежащата защитена днес територия, традиционни маршрути/пътеки)
- Сравнителен план с пространствено локализиране и идентифициране архитектурни обеми и ландшафтни форми, представляващи културно-исторически ценни следи;
- Проблемна карта със сигнатурно отразяване на изведените проблеми на опазването;
- Сравнителни планове на съвременни архитектурни заснемания на запазени субструкции от изчезнали архитектурни обеми и събран доказателствен документален материал;
- Съпоставка със съвременното функционално-пространствено битие на съществуващи културно-исторически аналози;
- Концептуални схеми за териториално устройствено развитие и устройствен проект (вкл. силуетни планове, разрези и визуализации за изясняване на решението) във фаза Ескиз – предхождащо Предварителния проект на ПУП.

Въз основа на направените сравнителни анализи и концептуални схеми да се дефинират и защитят конкретни изисквания към видовете устройствени зони и режими в територията на населеното място, формирането на неговата специфична улично-квартална структура и конкретното предназначение и застрояване на поземлените имоти.

8.1.3. Видове устройствени зони и режими в урбанизираната територия

Територията, обект на разработката (в рамките на „граница по ZEM“), има основно предназначение по смисъла на чл. 7 ЗУТ „урбанизирана територия“. Конкретното предназначение на всеки имот в границите на световнозначимото недвижимо културно наследство на Рилската света обител трябва да бъде за „културно наследство“. За всеки имот да се прилага чл.10 ал.2 и ал.3 ЗУТ и

допустимото по режимите на опазване на културното наследство, упоменати в Протокола от 07.05.1992 г. на междуведомствената комисия, назначена със Зап. №РД19-132/24.03.1992 г.

ПУП с ПФЗ на Рилски манастир следва да отрази проучените и анализирани в Записката към Опорния план исторически обособени функционални зони, като предложи доразвиване и допълване на съществуващата функционална обособеност, чрез ясно ограничаване на:

- относително самостоятелни зони,
- зони, които функционират само взаимосвързано и
- зони със смесени функции.

Всички активности в устройствените зони да бъдат аргументирани, дефинирани и регламентирани съобразно общата визия и цел на ПУП в качеството му на териториано-устройствена защита на световнозначимото културно наследство на Рилската света обител. Да се предложи функционална структура и капацитет на предвиденото обслужване. С проекта да бъдат мотивирани горните предложения (защо се допускат, в каква степен, в кои зони и до колко тези функции обслужват и балансират частни и обществено значими интереси). Проектът следва да дефинира устройствени зони и режими, които да:

- Бъдат интегрируеми в устройствени планове и/или схеми от по-горна степен – ОУП на община Рила, План за управление на ПП „Рилски манастир”, Специализирана устройствена схема за КИН на територията, Районна устройствена схема и Национална комплексна/специализирана схема;
- Съответстват на приетите и действащи Общински план за развитие и Програма за развитие на туризма на община Рила до 2013 г., Областна стратегия за регионално развитие на област Кюстендил до 2015 г.;
- Възстановят културната идентичност на Рилската Света обител като действаща монашеска света обител чрез адекватно на съвременното естетико-композиционно изграждане на територията;
- Допринесат за установяване на специфичен баланс между действащите режими в охранителните зони на груповите паметници на културата в населено място Рилски манастир и на охранните режими за буферната зона на резерват „Риломанастирска гора” от една страна и на общодопустимите възможности за устройство на урбанизираната територия на това малко населено място – от друга;
- Поемат различните обслужващи дейности, свързани с отдиha и регламентирано обогатяващи го активности;
- Провокират развитие на алтернативен еко транспорт;
- Стимулират устройството и развитието и поддържат интереса към регламентирания екотуризъм в населеното място Рилски манастир;
- Спомогнат за оптимално консервиране на значимите биотични и ландшафтни комплекси в урбанизираните граници;
- Осигурят съоръжаването населеното място със съвременна техническа инфраструктура и постепенно трайно тушират наличието на амортизираната стара инфраструктура

С разработката на ПУП с ПФЗ да се проучат и анализират подробно границите и статута на действащите охранителни зони, и да се изготвят Специфични правила и нормативи по чл. 13, ал. 2 от ЗУТ. Правилата да отразяват безпрецедентното функциониране на частни имоти с регламентирана публична достъпност при спазване на изискванията на ЗКН.

8.1.4. Формиране на специфична улично-квартална структура⁹³ на населеното място

Въз основа на чл.19 ал.7 и чл.77 от ЗУТ в ПУП на Рилски манстир да се проектира специфична за населеното място обемно-пространствена структура, която да:

- Ползва преференциите, дадени от нормативната база за населени места с много тежки теренни и други специфични условия, чрез изключения по чл. 80 ал.6 и чл. 81 ал.2 от ЗУТ;

- Предложи транспортно-комуникационна схема с подобро управление на туристическия поток и движение на МПС, включително с предвиждане на алтернативни трасета и/или начин за достъп, които да щадят както недвижимото културно наследство, така и компонентите на околната среда;
- Осигури комуникационни връзки, възможности за достъп и паркиране:
  - диференциран достъп (автомобилен и пешеходен) до имотите в различните функционални зони;
  - регулиран и устроен достъп, преминаване и престой на моторните превозни средства;
- Осигури достатъчно обекти за пълноценното регламентирано функциониране на подсистемата на туризма;
- Отговори на изискванията за устройство на достъпна среда за хората, включително за тези с увреждания на двигателния апарат;
- Обезпечи териториално техническата инфраструктура с минимално необходимото за функционирането ѝ отреждане и максимално дължимото за природната среда.
- Създава възможности за обвързване на инвестиционни намерения и мероприятия с национални и международни програми за финансиране.

8.1.5. Конкретно предназначение на поземлените имоти, с дефиниран режим на устройство и нормативи, с което да се осигури:

- Планова основа за регенериране на културния ландшафт – иманентна същност и идентификационна характеристика на монашеската свтаобител;
- Безконфликтно съседство на различни функции и среди;
- Регламентиран публичен достъп и поведение в дадени частни имоти на Рилската монашеска света обител, определени със Специфичните правила и нормативи.

8.1.6. Регулиране развитието на обемно-пространствената структура (застрояването) в урбанизираната територия на населено място Рилски манастир чрез предвиждане на устройствени параметри за:

- Ново строителство за изграждане на съвременна техническа инфраструктура и за приважане на комуналното стопанство в актуалните норми;
- Съпортно строителство, свързано с поддържане (вкл. консервация, реставрация и реконструкция), функциониране и ползване на съществуващи обекти за нуждите на Рилската света обител;
- Ново строителство за регенериране на изчезнали обекти/обеми и ревитализиране на дейности, основано на документален доказателствен материал и след приключване на процедура по изключване на територията от горския фонд или окончателното установяване на статута ѝ;
- Реконструктивно строителство (преустройство и промяна на предназначение) на съществуващи обекти, без право на обемно разширяване;
- Постепенно и трайно редуциране на паразитно застрояване в урбанизираната територия до освобождаването ѝ от него: при премахване на нефункциониращи или незаконни обекти да се извърши последваща биологична рекултивация, като за озеленяване се ползват местни растителни видове, срещащи се в прилежащите територии на Природен парк “Рилски манастир”.;
- Природосъобразно изграждане на рекреационна инфраструктура за нуждите на Рилски манастир като туристически обект.

Проектирането да се извърши при допусканията на чл. 21 ал.3 ЗУТ.

8.1.7. Осъвременяване на уличните мрежи и съоръжения на инженерно-техническата инфраструктура

Местоположението на проводите на техническата инфраструктура е предмет на ПУП. Във фазата на Ескизния проект на ПУП да се направи анализ и преоценка на съществуващите мрежи

⁹³ Б.а. Терминът „уличноквартална структура“ е неадекватен към конкретния обект, но е употребен за съгласуваност с терминологията на действащото законодателство (чл. 112 ал.2 т.8 ЗУТ).

съобразно действащата нормативна база. Съобразно функционалното зонироване, уличнокварталната структура и конкретното предназначение на имотите да се предложи необходимо осъвременяване, при което:

- Да се проучат допълнително и отразят коректно вида, разположението и техническото състояние на съществуващите канализационни трасета и септични ями, мястото и вида на заустванията.
- Схемата и системата на водоснабдяване да се съобразят със съществуващите обекти и по възможност – със съществуващите трасета на техническата инфраструктура.
- Да се проектира нова разделна канализационна мрежа за битови и за повърхностни и дъждовни води.
- Трасетата за необходимите нови водопроводна и канализационна мрежи да се предвидят според възможностите като улични мрежи и съоръжения по трасето на транспортната инфраструктура. При невъзможност да се приложи действието на чл.87 от ЗУТ
- Предвид много тежките теренни условия (релеф, почви, буйни високопланински води и др.) и рестриктивните изисквания по опазване на околната среда, пречистването на отпадните води да се обезпечи с локални МПСОВ към отделните имоти според конкретното им предназначение.
- Допустимо е сдружаване на съседни имоти за обединяване на инвестиционни инициативи относно изграждане на МПСОВ. (Ситуирането на площадките за разполагане на съоръжения за пречистване във всеки имот или група имоти се предвижда и доказва с Работен устройствен план (РУП).
- Далекосъобщителните мрежи и съоръжения в урегулираната територия да се проектират за подземно изграждане по чл. 93 от ЗУТ.
- При невъзможност от осигуряване на достъп до съоръженията на техническата инфраструктура поради тежки теренни условия, както и за редуциране на теренните изкопи за разполагане на тези съоръжения, се допуска преминаване на проводите както през съседни частни имоти (по декларирано взаимно съгласие на собствениците им преди изработването на ПУП), така и през публични имоти (улица, река и озеленяване).

8.1.8. Инженерно-строителни мероприятия по укрепване на територията съгласно изискванията за предотвратяване и ограничаване на щетите от природни бедствия и аварии

- Подпорни стени при откоси за транспортни комуникации, вкл. мерки за защита от падащи камъни, дървета и срутища;
- Инженерно-геоложко укрепване на отслабени терени за опазване на КН;
- Преванитивно-защитна схема за предотвратяване и ограничаване на щетите от природни бедствия и аварии в следствие на възникнали пожари, наводнения и земетресения (Наредба на МИС)
- Инженерни корекции на речното корито при мостови конструкции за преминаване на хора и коли, вкл за провеждане на оразмерителни водни количества с обезпеченост 1% при мост (изискване за урбанизирани територии);
- пейзажни (не козметични) корекции на речното корито за съхраняване на естествения облик на крайречния ландшафт и дългосрочна надеждна защита на речните брегове (първостепенно - на наносния бряг, на който е изграден манастирския ансамбъл) и с цел редовен мониторинг и почистване;
- Заскаляване на речното корито и изграждане на напречни прагове, баражи, чакълосадържатели, което да бъде в съответствие с теренните дадености;
- Отводняване, укрепване на откосите и залесяване с характерни местни укрепващи почвата растителни видове
- Оформяне на крайречни зелени тераси за оформяне на речното течение;

- Благоустройство за подобряване на жизнената среда и за запазване на екологичното равновесие на живите организми в реката.

8.1.9. Подробен комуникационно-транспортен план към ПУП с ПФЗ

С настоящата разработка се задават основните параметри и технически изисквания към изработване на Подробен комуникационно-транспортен план (ПКТП) по чл. 51 от Наредба №8. Комуникационно-транспортната система на Рилски манастир да се разработи, като се обвърже и съобрази с бъдещата структура на населеното място. При изготвяне на бъдещия ПКТП към ПУП е необходимо:

- Да се изследва транспортната пропускателна способност на съществуващия път от гр. Рила (III-107) съобразно представените данни за транспортните в зависимост от целта на посещението и разпределението им в териториалния обхват на разработката.
- Бъдещите „транспортни коридори“ да се оптимизират за максимално опазване на природния и културния ландшафт в населено място Рилски манастир с прилагане на чл.80 ал.6 и чл.81 ал.2 от ЗУТ.
- Необходимият брой паркоместа при изработване на ПУП трябва да бъде доказан и осигурен, при спазване на действащата нормативна уредба в Република България и допусканите от нея изключения. По предварителна експертна оценка само за посетителите на манастира той възлиза на 500-700 бр. леки автомобили и 20-30 бр. автобуси.
- Новопроектираните паркинги за посетители да бъдат разположени отдалечени на не по-малко от 600 м от границата на груповия паметник на културата Рилски манастир; в обособени имоти с конкретно предназначение „извънуличен паркинг“, които да са организирани с възможност за охраняване.
- Съществуващите паркинги в границата на груповия паметник на културата да останат за коли на специализирания транспорт (противопожарни коли, линейки и полицейски коли) и за представително служебно ползване от Рилската Света обител.
- При невъзможност за осигуряване на паркоместа в дните с планирани/очаквани пикове на посетителски натиск, да се предложи временна организация на достъпа и паркирането с регламентирано ползване на възможностите за това по трасето на пътя от гр. Рила до Рилски манастир в комбинация с допълващ обществен превоз на посетители.
- При изготвяне на комуникационно-транспортната система на населено място Рилски манастир да се осигури достъп до основните поддържащи съоръжения на техническата инфраструктура – ВиК (площадки за изграждане на МПСОВ, изгребни ями, водохващания, ПП резервоари, ревизионни и събирателни шахти и др.), електро (трафопостове, дизелгенератори и др.) съгласно действащите норми у нас.

Настоящото задание дава основни насоки при сформирани изисквания за разработване на ПУП на населено място Рилски манастир. Ако някоя дейност не е изрично упомената в заданието, но произтича от добрата проектантска практика, то тя трябва да бъде извършена и в разработките на Подробния комуникационно-транспортен план на населеното място.

8.2. Фази на проектиране

Подробният Устройствовен План на Рилски манастир се изработва двуфазно – I фаза - Предварителен проект и II фаза - Окончателен проект. Изработва се в графична и текстова части и се представя в един основен екземпляр, съгласно действащата нормативна уредба и дефинициите на Заданието, в 4 копия в редуциран мащаб и в дигитален формат. Препоръчано е и изготвянето на Ескизен проект, който не е нормативна част от Плана.

8.2.1. Ескизен проект

Ескизният проект служи за конкретизиране на намеренията и преценка на необходимостта от акумулиране на допълнителни изходни данни, в началната фаза от работа по ПУП. Ескизният проект се изготвя във варианти според Стратегията за урбанистично развитие на територията, в обхват и съдържание по преценка на проектантския екип и указания на инвеститора, така че да конкретизира и насочи решението в Предварителния проект. Задължително е представяне на подробно проучване

на територията на Рилски манастир и на специализирани концептуални схеми за опазване на КН в нея относно културно-историческия потенциал и приемствеността на функционално-пространствената структура:

- Кадастрално-сравнителна схема по периоди М 1:500, М 1:1000;
- План с идентифицирани и пространствено локализиращи свидетелства за културни ценности, в М 1:1000;
- Сравнителна схема с исторически връзки, анализ и сходства на европейски аналози, подкрепена с фотодокументация в подходящ мащаб;
- Аналитична схема със сигнатурно отразена оценка на съвременното състояние на културния ландшафт в населено място Рилски манастир по специфични за територията критерии;
- Устройствено развитие на територията с изява на културно-историческия ѝ потенциал и сигнатурно локализиране на проблемите, изведени в Опорния план и последващите проучвания в М 1:1000 и фрагменти в 1:500;
- Графична визуализация на концепцията за опазване и интегриране на груповия паметник на културата – комплекс Рилски манастир, вкл. регенериране на ландшафта, в М 1:1000;
- Ескизно изясняване на емблематични фрагменти от решението в плановете, разрези и силуети в М 1:500; 1:1000 и фотомонтажи.

Във фазата на Ескизния проект при необходимост се допълват и уточняват данните, отразени в Опорния план.

8.2.2. Предварителен проект (I фаза)

Предварителният проект трябва да съдържа следните текстови и графични материали, групирани в раздели, съгласно чл.48 и чл. 52 от Наредба №8 към ЗУТ:

- Проект за ПРЗ в М1:1000, представен на отделни чертежи ПЗ и ПР, по чл. 46 (3) на Наредба №8 и като се прилагат изискванията на чл.19.2. от Приложение 1 към чл.68 на Наредба №8;
- Опорен план в М 1:1000, с нанесени допълнения и уточнени необходими данни и елементи, липсващи в представения със Заданието Опорен план;
- Опорно-аналитична специализирана схема на КН в М 1:1000 – графична визуализация на концепцията за опазване и интегриране груповия паметник на културата – комплекс;
- Работен устройствен план урбанизираната територия - обект на устройствена защита на световнозначимото недвижимо културно наследство (по чл. 113 ал.6 от ЗУТ и чл. 60 от Наредба №8);
- Графична визуализация на концепцията за опазване и интегриране на КН, вкл. пресъздаване – разрези, силуети в М 1:500; 1:200 и фотомонтажи;
- План-схема за вертикално планиране в М 1:1000;
- План-схема на техническата инфраструктура: ВиК, Ел, далекосъобщителни мрежи и тяхна Сборна схема в М 1:2000;
- Подробна обяснителна записка.
- План-схема на комуникационно-транспортната система в М 1:2000;
- Проектно комуникационно-транспортно решение в М 1:1000;
- Типови напречни профили и напречни профили на характерни места в М 1:100;
- Надлъжни профили на нови трасета в М 1:100/1000;
- Обяснителна записка със съответния анализ на устройствената и транспортната обстановка.

8.2.3. Окончателен проект (II фаза)

Окончателният проект трябва да съдържа коригираните и допълнени по предписанията на Експертния съвет и на съгласувателните инстанции текстови и графични материали на Предварителния Проект, съгласно чл.49 и чл. 52 от Наредба №8 към ЗУТ, вкл. Специфични правила и нормативи за устройство по чл. 13, ал. 2 от ЗУТ.

Окончателният проект за Подробен комуникационно-транспортен план се съпровожда с Подробен план за организация на движението.

Окончателният проект съдържа и пакет от мерки и програми за реализацията на ПУП.

8.3. Обвързване на ПУП с Програми за изпълнение и финансиране

За разграничаване на задълженията на общината, държавата и потенциалните частни инвеститори е **целесъобразно** разработване към ПУП на раздел за оценка на необходимите инвестиции:

- Програма за инфраструктурно осигуряване и благоустрояване на населеното място Рилски манастир
- Програма за реализация на конкретни мероприятия за социализация на Културно-историческото и Природното наследство в населеното място Рилски манастир

- Програма за развитие на населеното място Рилски манастир
- Програма за маркетинг и управление на реализацията на проектните предвиждания.

8.4. Институционално осигуряване

За осигуряване на работата по изготвянето на ПУП следва да се създадат специализирани институции:

Основна – представлявана от проектантския колектив за разработката на ПУП. Начинът на подбор на колектива, статутът му и взаимоотношенията с Рилска света обител, Общинския съвет, Кмета и Общинската администрация в гр. Рила се регламентират от действащото в страната законодателство и сключения Договор за изработване на ПУП. Главният архитект на община Рила контролира този процес с правомощията, предоставени му от Кмета и Общинския съвет.

Контролна – вкл. за информационно поддържане и наблюдение на работата на проектантския колектив – Програмен съвет към ПУП на Рилски манастир. Програмният съвет следва да включва членове 40% специалисти и експерти, представители на експлоатационните предприятия на инженерната инфраструктура и 60% представители на собствениците на поземлени имоти. Програмният съвет следва да се ръководи от главния реставратор или архитект на Рилската Света обител.

Поддържаща – съществена роля за финансова помощ и подкрепа може да изпълнява нарочен Комитет за подкрепа на Плана. Този комитет следва да се ръководи от Игумена на Рилската Света обител и в него да участват Кмета на община Рила, ръководители и/или представители на Дирекция на ПП „Рилски манастир”, научно-изследователски институти, висши учебни заведения, неправителствени организации в сферата на опазването на природното и културното наследство, депутати от Кюстендилски избирателен район, интелектуалци, журналисти и други.

8.5. Професионален състав на проектантския колектив

Проектантският екип за разработване на Подробния Устройствен План трябва да включва проектанти с утвърдена практика и експерти, според необходимостта от различните многопрофилни проучвания, като препоръчителния състав е следния:

Постоянно ядро:

ръководител: архитект–градоустроител по чл. 230 ал.1 ЗУТ ; архитект по чл. 164 ал.2 ЗКН, урбанист, ландшафтен архитект; геодезист; инженер - транспортен комуникатор; инженери: инженерно-техническа инфраструктура; инженер – геолог.

Експерти:

реставратор; еколог; историк; магистър богослов; икономист; статистик-програмист; юрист; консултанти, анкетьори, организационен секретар и технически изпълнители;

Постоянното ядро следва да работи през цялото времетраене на проектирането и процедирането и трябва да поеме отговорността за организацията и качеството на работата и постоянния контакт с инвеститора и помощните органи. Всеки специалист носи персонална отговорност за направените предложения и извършената изпълнителска работа. Фирмата, както и членовете на колектива трябва да разполагат с необходимия опит в разработването на подобни задачи на най-високо и съвременно ниво, гарантиращи изпълнението на задачата. Експертите трябва да носят персонална професионална отговорност за възложените им теми и задачи.

Екипът може да привлича по преценка и други сътрудници, които да уреждат взаимоотношенията си с ръководството без специални изисквания на инвеститора.

Технически възможности и технология на проектирането: в зависимост от формата на кадастралната информация могат да бъдат приложени AUTOCAD или Географски информационни системи.

Ръководител екип: . . . . .

август 2012 г.
гр. София

(арх. Стела Дулева)